

Malin Jørgine Persson

Rom for forskjell?
Barnevernarbeideres forståelser, vurderinger og handlinger
i arbeid med norske romer

Malin Jørgine Persson

2014

Rom for forskjell?:

Barnevernarbeideres forståelser, vurderinger og handlinger i arbeid med norske romer

Masteroppgave i sosialt arbeid

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Sammendrag

Denne masteroppgaven handler om barnevernarbeideres erfaringer med å arbeide med norske romer. Formålet med prosjektet er å belyse *hvordan barnevernarbeidere forstår norske romer, og hvordan forståelsen kan få konsekvenser for barnevernets arbeid.*

Prosjektets empiriske materiale er produsert ved semistrukturerte kvalitative intervju med seks barnevernarbeidere, fra fire ulike barnevernskontor. Deres forståelser, vurderinger og handlinger analyseres gjennom ulike aspekter ved barnevernarbeid; *hjelpetiltak i hjemmet, vurdering av omsorgsevne, fosterhjems plasseringer og ivaretagelse av kulturell kontinuitet etter omsorgsovertakelse.* For å utforske mening i dybden, har barnevernarbeidernes forståelse av manglende skolegang, marginalisering og diskriminering blitt tematisert i egne kapitler.

Barnevernarbeiderne er representanter for en offentlig tjeneste som er bygget på majoritetsbefolkningens normer og verdier. For å analysere barnevernarbeidernes fortellinger, anvendes blant annet perspektiv om det norske likhetsidealet og distinksjonen mellom mangfold og forskjell når det gjelder å forstå kulturell variasjon (Hylland Eriksen 2007). Teori om rasisme og antisiganisme anvendes også. Analysen viser tendens til at barnevernarbeiderne forstår romer delvis med utgangspunkt i en kulturell fortolkningsramme bygget på stereotyper, og sosiale problemer knyttes i større grad til påståtte indre forhold ved romgruppen, enn til strukturelle forhold slik som fattigdom og klasse. Ut fra denne forståelsen fører en oppfattelse av at gode liv kan oppnås dersom deler av det som forstås som «romsk levemåte», tilpasses en implisitt majoritetsnormativ levemåte. Materialet viser samtidig at barnevernarbeiderne på et teoretisk nivå mener at romer ikke skal assimileres. Når dette idealet synes å være vanskelig å følge i praksis, må det sees på bakgrunn av en oppdeling i akseptabel og uakseptabel kulturell variasjon, der akseptabel kulturell variasjon kan forstås å skulle hindre assimileringsspress. Disse vurderingene skjer imidlertid på majoritetssamfunnets premisser, og hvilke praksiser som defineres som uakseptable må også sees på bakgrunn av majoritetsnormative idealer. Assimileringspress gjelder spesielt for romske barn som er under barnevernets omsorg. Selv om barnas rett til kulturell kontinuitet trer sterkere frem ved en omsorgsovertakelse, viser materialet at denne rettigheten sannsynligvis ikke blir godt nok ivaretatt.

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Oslo, 2014

Abstract

The aim of this master thesis is to investigate child welfare workers perspectives on working with Norwegian Roma. The purpose is to shed light on *how child welfare workers perceive Norwegian Roma, and how these perceptions in turn may have implications for child welfare work.*

The thesis builds on semi-structured qualitative interviews, conducted with six child welfare workers, from four different child welfare offices. Their perceptions, evaluations and actions are analyzed through various aspects of child welfare work: *in-home services, assessment of parenting skills, foster care placement and safeguarding continuity in children's cultural background after out-of-home placement.* In order to investigate the empirical material in depth, child welfare workers' understandings of lack of school attendance, marginalization and discrimination were discussed in separate chapters.

Child welfare workers are representatives of a public service that is based on the norms and values of the population's majority. In order to analyze child welfare workers' narratives, different perspectives were used, amongst others, the ideal of equality and the distinction between diversity and difference when it comes to understand cultural variation (Hylland Eriksen, 2007). Theories of racism and antiziganism were also used. The analysis shows that child welfare workers partly understand Roma on the basis of a cultural framework built on stereotypes, and that social problems are mainly linked to alleged internal factors of the Roma community – rather than structural factors such as poverty and class. Based on this perception, the conception that follows is that the “good life” can be achieved if parts of what is considered the “Roma way of life” are adapted to the idea of the “majority's way of life”. The material shows at the same time, that the child welfare workers argue against assimilation. When this ideal seems to be difficult to achieve in practice, it must be seen on the background of a division into acceptable and unacceptable cultural variation, where acceptable cultural variation is thought of as relieving the pressure to assimilate. However, these assessments are made on the premises of the majority, and the practices that are defined as unacceptable must also be seen with reference to the ideals of the majority. The pressure to assimilate is strongest for Roma children in foster care. Although the children's right to cultural continuity becomes more relevant after out-of-home placement, the material shows that this right is probably not well enough ensured.

Forord

Dette har vært en utfordrende og veldig spennende prosess. Det er med blandede følelser jeg nå setter sluttstrek for en lærerik tid. Mange fortjener takk!

Først og fremst må jeg takke barnevernarbeiderne – deltakerne i prosjektet. Jeg er veldig takknemlig for at dere delte tid og erfaringer med meg, på tross av det potensielt sett sensitive temaet. Tusen, tusen takk til dere alle! Jeg vet at deres arbeid er så mye mer enn det lille jeg har tematisert. Også en takk til dere som hjalp meg med å komme i kontakt med informantene.

Marianne Rugkåsa, jeg er veldig glad for at det var akkurat du som veiledet meg. Dine rause tilbakemeldinger, og fattede ord da jeg trodde små ting var veldig store, har vært essensielt. Det har vært inspirerende, og jeg har lært så utrolig mye. Du skal ha en stor og varm takk! Også en stor takk til Signe Ylvisaker, som har gitt konstruktive tilbakemeldinger på oppgavens førsteutkast.

Jeg vil rette en takk til Romtiltaket, spesielt Robert og Inger. Takk for at dere tok så godt i mot meg, og hjalp meg på vei med valg av tema. Takk til Inger for konstruktive tilbakemeldinger på oppgavens førsteutkast. Arbeidsgruppen for romske barns rettigheter har med sine arbeidsmøter, også vært en viktig inspirator.

Jeg må også takke det fantastiske biblioteksystemet og deres ansatte. Som halvnomadisk student i skrivefasen, har bibliotekene ved HiST, NTNU Dragvoll/Gunnerus og HiOA spilt en viktig rolle; bøker har blitt sendt land og strand, og jeg hadde aldri blitt ferdig ellers.

Takk til alle vennene mine! Spesielt vil jeg takke Andrea for å pushe og støtte meg litt ekstra på valg av tema, og jeg vil takke flotte venner på lesesalen. Gleder meg til besøk av dere! Therese, Hanne, Kine og Line skal ha uendelig stor takk for at dere alltid er der, uansett. Stine, takk for korrekturlesing og interesse for mitt prosjekt. Jeg trodde skriveperioden i Trondheim skulle bli mer ensom. Det å plutselig få en uventet diskusjonspartner og lunsjdate har vært gull! En ekstra takk til Therese, Tom og Roberto for å bidra med engelsk-kunnskapene sine.

Takk til familien min, og spesielt mamma. Takk for korrekturlesing og de mange beroligende telefonsamtalene. Ikke minst, takk for din urokkelige tro på barna dine. Roberto, sambo og kjæreste. Du har tatt betydningen av tålmodighet til et nytt nivå. Jeg veldig heldig som har deg. Tusen takk!

Trondheim, 12.05.14

Malin J. Persson

Innhold:

Sammendrag.....	I
Abstract.....	II
Forord.....	III
1. INNLEDNING	1
Presentasjon og avgrensning av problemstilling	2
Sosialfaglig begrunnelse for prosjektets fokus.....	3
Forskningsbehov	3
Begrepsavklaringer	4
Myten om det homogene Norge.....	6
Kort om norske romers historie	6
Forrige århundres minoritetspolitikk: barn som redskap for assimilering	8
«Sigøynerkontoret»: mål om integrering.....	9
Status som nasjonal minoritet og forverrede levekår	10
Handlingsplan og Romtiltaket: hva nå?	10
Relevant forskning.....	11
<i>Europeisk forskning</i>	11
2. TEORETISK PERSPEKTIV	14
Majoritetssamfunnets dominans.....	14
Likhetsidealet i det norske samfunn.....	14
Forståelser av kulturell variasjon	16
Kategorisering og kulturforståelser	17
Diskriminering, rasisme og antisiganisme	18
Perspektiver i sosialt arbeid med etniske minoriteter	20
3. METODOLOGISK FREMGANGSMÅTE	22
Rekruttering og utvalg	22
Intervjuguide og gjennomføring av intervjuene.....	23
Transkribering.....	25

Kunnskapsproduksjon	25
Vitenskapsteoretisk posisjon	27
Forskningsetiske overveielser.....	28
Vurderinger av prosjektets kvalitet og overføringsverdi	29
3. HOVEDTENDENSER I MATERIALET.....	31
4. ASPEKTER VED BARNEVERNARBEID	34
Hjelpetiltak i hjemmene	34
<i>Døgnrytme</i>	35
«Foreldrefunksjon»	36
<i>Hjelp og disiplinering</i>	38
Vurdering av omsorgsevne	40
<i>For mye eller for lite hensyn til kultur?</i>	42
Fosterhjemsplasseringer	43
<i>Utfordrende å finne fosterhjem og redsel for «kidnapping»</i>	44
<i>Manglende tillit til rommiljøet</i>	44
<i>Vellykket plassering i rommiljøet</i>	46
Hensyn til kulturell kontinuitet etter omsorgsovertakelse	47
<i>Språk</i>	49
5. MARGINALITET OG MANGLENDE SKOLEGANG	52
Forståelse av marginalitet.....	52
Forståelse av manglende skolegang.....	54
<i>Tradisjonell kultur</i>	54
<i>Reising</i>	55
«Gipsy time».....	57
6. DISKRIMINERING, RASISME OG ANTISIGANISME	60
Tre dimensjoner ved rasisme	60
Fokus på egne fordommer.....	62
Romer oppfatter feilaktig at de blir diskriminerte	64
Forholder seg ikke til termen, men fenomenet tematiseres.....	66
Antisiganisme.....	67
7. AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER	69
Oppsummerende svar på et underliggende spørsmål	69
Implikasjoner	71

REFERANSER.....	72
-----------------	----

Vedlegg

Vedlegg 1: Godkjenning av studien.....	81
Vedlegg 2: Informasjonsskriv/samtykkeskjema.....	83
Vedlegg 3: Intervjuguide.....	84

1. INNLEDNING

For tre år siden avsluttet jeg min bachelor i sosialt arbeid med interkulturell og internasjonal fordypning. Til en av de siste forelesningene, ble det leid inn en foreleser som underviste om romer, og de assimileringstiltakene, diskrimineringen, forfølgelsene og utrydningsforsøkene disse gruppene har vært utsatt for gjennom tidene. På slutten av timen rakk ei av studentene opp handa for å fortelle en morsom historie, som hun sa. Hun fortalte at det pleide å stå en sigøyner fra Romania og spille trekkspill utenfor vinduet hennes. Dette sa hun var veldig irriterende, og hun ringte flere ganger til politiet for å be dem fjerne mannen. Den siste gangen hun ringte, svarte politiet – enda en gang – at det kunne de ikke gjøre. Politiet avsluttet samtalen med å si at hun kunne jo helle ei bøtte vann over mannen. Studenten så seg rundt, lo og sa: – og *det* gjorde jeg! Det var mange studenter som satt gispende og sjokkerte tilbake. Men ingen sa noe, og forelesningen ble avsluttet som om ingen ting hadde skjedd. I ettertid har jeg snakket om denne hendelsen til flere andre sosialarbeidere. Reaksjonene og fokuset har ofte raskt dreid seg fra det uverdige både i handlingen, og det at hun fortalte det i den konteksten, mot hvor vanskelig og problematisk det må være å jobbe med romer. Jeg ble forundret over en tilsynelatende felles enighet om hvordan romer «er».

Den ovennevnte situasjonen må sees i lys av det offentlige ordskiftet om tilreisende romer (og andre fattige) fra Øst-Europa som kommer til Norge for å jobbe som gatearbeidere. Det har blitt skrevet gjentatte avisartikler, der hundegrilling, søppel, urenlighet, aggressiv tiggning og kriminalitet har vært sentrale tema (eks. Svendsen 2011). Dagens debatt om de tilreisende romene må forstås i sammenheng med det historiske ordskiftet om norske «sigøynere» og «tater». Det har vært en bemerkelsesverdig kontinuitet i medias fremstilling av omreisende (Eide 2007). «Sigøynere» har jevnt over blitt beskrevet som urenlige, smittefarlige, kriminelle og temperamentsfulle. Når det gjelder musikk, har de imidlertid fått positiv omtale, dog på et eksotiserende vis (ibid, 76, 83, 88). Det er ikke bare i media romer har blitt dehumaniserte. I et renovasjonsanbud fra Oslo kommune, ble romer inkludert i en oppramsing av avfall som skulle håndteres: «trær som kan være til fare, dumping av masser, bilvrak, sigøynere, høyt gress og kratt.» (Tømmerås 2012). I dette klimaet kom det en rapport fra Holocaustsenteret som viste holdninger til ulike minoritetsgrupper. Holdninger til romer var blant de mest negative. 55% av respondentene svarte at de ville mislike å få romer som

nabo og 64% ville mislike at romer giftet seg inn i familien (Hoffmann, Kopperud og Moe 2012, 32f).

Minnet fra ei av de siste forelesningene på sosionomstudiet, og undring over en tilsynelatende grenseløshet for hva som er akseptable utsagn når det gjelder romer, tente min interesse og nysgjerrighet for å lære mer om romer som har historisk tilknytning til Norge – og har fått status som nasjonal minoritet. Det er sannsynlig at det offentlige ordskiftet om tilreisende romer også påvirker hvordan norske romer oppfattes. Hovedfokus for dette prosjektet er imidlertid hverken *direkte* på norske eller tilreisende romer, men på sosialarbeideres forståelse av norske romer som er i kontakt med barneverntjenesten. Jeg har vært bevisst på at medstudenten som kastet ei bøtte vann på en mann som arbeidet som gatemusikant, ikke skulle få representere den jevne sosialarbeider. Det høye gispet som suste gjennom klasserommet da historien ble fortalt, har jeg tatt frem som en påminnelse om at en slik handling ble sett på som uakseptabel av flertallet. Samtidig var stillheten i etterkant øredøvende, og *det* har jeg heller ikke klart å glemme.

Presentasjon og avgrensning av problemstilling

Problemstillingen for dette prosjektet er som følger:

Hvordan forstår barnevernarbeidere norske romer, og hvordan kan forståelsen få innvirkning på barnevernets arbeid?

Mitt analytiske fokus er tredelt. Det fokuseres på barnevernarbeidernes forståelse, vurdering og handling i saker med romske familier. I bredere analytisk forstand settes barnevernarbeidernes fortellinger inn i en strukturell sammenheng og de forstås som utøvere av offentlig barne- og omsorgspolitik. Forståelse, vurdering og handling utforskes særlig gjennom barnevernarbeidernes fortellinger om deres tilnærming til ulike aspekter ved barnevernarbeid. Disse aspektene er: *hjelpetiltak i hjemmet, vurdering av omsorgsevne, fosterhjems-plasseringer og ivaretagelse av kulturell kontinuitet etter omsorgsovertakelse*. Forståelser av manglende skolegang, romgruppens marginale posisjon og diskriminering, er tre forhold som belyses spesielt. Jeg har ikke observert barnevernarbeidernes handlinger, men baserer meg på det de sier at de gjør. Et viktig premiss i denne sammenhengen, er at forståelse får konsekvenser for handlinger. Thomas' teorem ligger som et viktig bakenforliggende prinsipp: «If man define situations as real, they are real in their consequences» (Thomas og Thomas 1928,

572, sitert fra Levin og Trost 2005, 11). Når en definerer virkeligheten på en gitt måte, vil en også handle ut i fra denne virkelighetsforståelsen. Derfor må en ta personers virkelighetsbilder på alvor. Mitt fokus innebærer ikke først og fremst å vurdere om barnevernarbeiderne har rett eller feil i sine forståelser av romer, men hvordan forståelsene kan påvirke det barnevernfaglige arbeidet.

Sosialfaglig begrunnelse for prosjektets fokus

Min personlige motivasjon for prosjektet, som vist innledningsvis, er tett sammenvevd med min faglige bakgrunn. Solidaritet med utsatte grupper er en viktig del av sosialarbeideres identitet og yrkesetiske grunnlag (Fellesorganisasjonen 2010, 3). Denne medmenneskelige solidariteten må ofte også kombineres med styring og kontroll, noe som kanskje er spesielt tydelig i barnevernarbeid. Irene Levin (2004, 11f) omtaler dette som et spenningsfelt, og det er et av flere viktige kjennetegn på sosialt arbeid. Barnevernets historie har vist at en i offentlig barne- og omsorgspolitik, må ha en kritisk holdning til de tiltak og sannheter som til en hver tid fremsettes (Lidén 2005, 45). Sosialarbeidere utfører deler av denne politikken i praksis, og det er viktig å ha kontinuerlig kritisk blikk, også på egen profesjon.

Forskningsbehov

Jeg er inspirert av senere forskning som har som mål å rette fokuset på majoritetens forhold til minoriteter, fremfor å ensidig forske på minoriteter. Til grunn for dette ligger det en erkjennelse av at etnosentriske holdninger gjerne vedlikeholdes om en fokuserer på «de andre» uten å reflektere over egen kultur (Barth, Brox og Gullestad 1989, 201). Jeg er samtidig oppmerksom på at mitt fokus på barnevernarbeideres forståelser av romer også kan sees som enda et bidrag i dikotomiseringen mellom «oss» og «de andre». Ved å fokusere på barnevernarbeidernes arbeid med en spesifikk etnisk minoritet, står jeg også i fare for å essensialisere, og bygge opp under mulige forståelser av romer som en særlig vanskelig minoritet. Jon Rogstad (2010, 292) skriver at det ofte er et paradoks at forskning kan komme til å bidra til ytterligere barrierer, når hensikten i utgangspunktet var å bidra til å bygge dem ned. Til tross for dette, kan det å fokusere på forståelser av romer, kanskje få frem noen andre kunnskaper, enn fokus på barnevernarbeideres erfaringer med å arbeide med etniske minoriteter generelt.

På en konferanse der kunnskapsbehov om nasjonale minoriteter var tema, kom det frem at minoritetene generelt ønsker mer forskning på storsamfunnet og myndighetene, fremfor forskning på minoritetene selv (Hvinden, Niemi, og Engebriksen 2007, 16). Dette har vært

medvirkende til at prosjektet mitt har tatt form slik det har gjort. Ada Engebrigtsen (2007, 47) ved NOVA kjenner det norske rommiljøet godt, og hun presenterte (på samme konferanse), forholdet mellom romer og barnevern som et mulig tema. Hun skriver at dette forholdet har skapt store problemer for mange familier med rombakgrunn, selv om noen familier også har et godt forhold til barnevernet.

I 2009 var 22 romske barn under barnevernets omsorg (Heinesen 2013), og i dag er tallet sannsynligvis 39 (Høigård 2013, 4). Dette er et mange, med tanke på at den norske romgruppen består av anslagsvis 5-800 personer (Romtiltaket, ukjent dato). Jeg har ikke som hensikt å vurdere grunnlaget for omsorgsovertakelsene, men jeg ønsker å se nærmere på forståelser og handlinger som kan ha betydning for disse barna, og andre romske barn som har barnevernstiltak.

For å belyse barnevernarbeidernes forståelser av romer i dag, er det behov for en viss kontekstualisering når det gjelder norske romer og hvordan staten historisk sett har forholdt seg til nasjonale minoriteter i barnevernet. Først er det på sin plass med noen begrepsavklaringer.

Begrepsavklaringer

Majoritetsbefolkninger i ulike land har mange betegnelser på minoritetsgrupper som i Norge ofte har blitt benevnt under fellesbetegnelsen *sigøynere*; tatere, gypsies, tsigani, kale og gitanos er noen av betegnelsene. Disse minoritetsgruppene har imidlertid forskjellig språk, delvis ulik historisk bakgrunn, og oppfatter seg selv ofte som forskjellige etniske grupper. Men de har det til felles at de skiller seg fra majoriteten på bestemte måter (Engebrigtsen 2007, 33). I Norge forveksles romer ofte med den distinkte gruppen *romani*/tatere. Romer og romani er imidlertid ulike etniske grupper med ulikt språk, historie og kultur (ibid). For å gjøre forvirringen enda større, omtales de gjerne under samme navn i Sverige: romer (Selling 2013a, 17). Dette tas det høyde for når jeg bruker svensk litteratur. I denne masteroppgaven trekkes det inn noen historiske erfaringer knyttet til romani. Hensikten med å trekke inn noen av disse erfaringene, er å kunne si noe om hvordan myndighetene har forholdt seg til grupper som har blitt definert som «de andre». *Travellers* i Irland er en nomadisk folkegruppe som har blitt møtt med en lignende assimileringpolitikk som ulike romgrupper, men de er ikke en subgruppe av europeiske romer (Pemberton 1999, 168). Europarådet anbefaler *Rom/Roma*

som en engelsk fellesbetegnelse på både travellers og ulike romgrupper (Council of Europe 2012, 4).

Det er ingen entydig enighet, heller ikke i rommiljøet, om hva den norske rombefolkningen skal kalles på norsk (Bielenberg 2012, 68f). Sigøynere, rom, romer, roma eller romfolk er noen av alternativene. Jeg velger å bruke det begrepet som, enn så lenge, fremstår som mest nøytralt, nemlig romer. Jeg følger bøyingsformen anbefalt av Språkrådet, og bøyer dermed rom – romer, i stedet for den engelske rom – roma. Når jeg tar i bruk begrepet «sigøyner» noen steder, er det knyttet til valg som er tatt i litteratur jeg bruker, eller for å si noe om den diskursive konstruksjonen av «sigøyneren».

Det er nødvendig med en avklaring av fenomener som kan forstås som, eller omtales som *kultur*. Barnevernarbeiderne tar både i bruk termen og omtaler fenomener de forstår som kultur. Dessuten finner en kulturbegrepet i lovverk som barnevernarbeiderne er forpliktet til å følge. Begrepet er imidlertid ikke uproblematisk, og det finnes ulike standpunkter til hvor anvendelig dette begrepet er i dag.

På den ene siden finnes det argumenter for at kultur som analytisk begrep i stor grad har mistet sin relevans, ettersom begrepet har blitt allemannseie (Fuglerud 2007, 10). Fuglerud argumenterer for at det er *bruken* av begrepet som bør gjøres til gjenstand for forskning, heller enn å bruke «kultur» som et redskap for forståelse. På den andre siden finnes dem som betoner at det vil være en falsk løsning å fjerne kulturbegrepet, da det setter «ord på både en form for fellesskap og en form for sosialisering vi ikke så lett får fanget med andre begreper.» (Prieur 2007, 27). Prieur argumenterer for at en avvisning av begrepet vil innebære en avvisning av at mennesker preges og lærer av samfunnet rundt (ibid, 40).

I min studie gir det mening å forholde seg til både hvordan barnevernarbeiderne tar i bruk begrepet kultur, og at det faktisk finnes kulturelt bestemte måter å organisere og forstå verden på. Barnevernarbeiderne er dessuten forpliktet til å ta hensyn til barns etniske, språklige, religiøse og kulturelle bakgrunn (blant annet) etter omsorgsovertakelse (FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989 (Barnekonvensjonen) artikkel 20 (3) og Lov av 7. juli 1992 nr. 100 Lov om barneverntjenester (barnevernloven) § 4-15). Etniske minoriteter har altså rett til kulturell kontinuitet.

Jeg støtter meg til Thomas Hylland Eriksens (2001, 48) definisjon av kultur som «det som gjør kommunikasjon mulig». Videre betones det at felles språk, felles verdier, felles kunnskaper og felles erfaringer, er viktige komponenter i et kulturelt fellesskap. Jeg forstår kultur som noe dynamisk, i motsetning til statisk og essensielt. Som vist ovenfor skal det tas hensyn til barns kulturelle bakgrunn ved omsorgsovertakelse. Begrepet «kulturell bakgrunn» har imidlertid et essensialistisk og statisk preg. Når jeg likevel tar det i bruk, er det fordi det svarer til ordlyden i lovteksten jeg henviser til. I teorikapittelet går jeg nærmere inn på ulike strategier når det gjelder å forstå og håndtere kulturell variasjon.

Myten om det homogene Norge

Forestillingen om Norge som et kulturelt og etnisk homogent land, har på mange måter vært en myte. Knut Kjeldstadli (2010, 15) skriver at det i alle fall siden 900-tallet, har vært innvandring til området som i dag regnes som Norge. I bondesamfunnets periode, fra rundt år 900 til slutten av 1800-tallet, brakte ulike innvandrere med seg kulturelementer som ble varige innslag i befolkningen. En god del av innvandringsgruppene har ikke blitt definert som distinkte etniske grupper, mens andre har fått status som nasjonale minoriteter (ibid, 18). I 1999 ratifiserte Norge *Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter av 1994*, og jødene, kvenene, skogfinnene, taterne/romanifolket og sigøynerne/romene fikk dermed status som nasjonale minoriteter. Alle disse folkegruppene har en historisk tilstedeværelse i Norge som strekker seg over flere hundre år. De skiller seg likevel fra hverandre blant annet ved kontinuitet, omfang, bosettingsmønster og grad av minoritetspolitisk oppmerksomhet. De har alle over lang tid blitt utsatt for diskriminering på grunn av kultur og samfunnstrekk som har vært forskjellig fra majoritetssamfunnet og den dominerende kulturen (Niemi 2005, 171f). Status som nasjonal minoritet kom delvis som en oppreisning for tidligere assimileringsspress, diskriminering og overgrep (Lidén 2005, 11). Jeg skal gå inn på noen av disse aspektene nedenfor.

Kort om norske romers historie

Europarådet regner med at det finnes rundt 10-11 millioner mennesker som tilhører ulike romgrupper i Europa (Council of Europe, ukjent dato). Det eksisterer lite forskning når det gjelder romenes historiske røtter. Forskningen er først og fremst basert på språkforskeres teser, og lingvister har sporet språklige røtter til India. Romer bør imidlertid forstås som en (transnasjonal) europeisk minoritet, ettersom de innvandret for så lenge som for 800-900 år siden (Lidén og Engebrigtsen 2010a, 88f). Den norske rombefolkningen er etterkommere

etter romer som bosatte seg i Valakia – det som i dag er Romania. Det var her det vi i dag forstår som romanes (vlax romanes) ble utviklet. Språket ble utviklet ved at de plukket opp ord fra det rumenske språket og blandet disse sammen med det språket de hadde med seg (ibid.). Romanes er et muntlig språk, og det er liten tradisjon for å lese og skrive på romanes. Det er imidlertid utviklet et skriftspråk. De fleste romene i Norge er analfabeter, og for romer er det generelt svært viktig at barna lærer å snakke romanes og bruke det riktig. Dette fordi språket speiler deres verdensbilde og moralsystem (Engebrigtsen og Lidén 2010b, 202).

Romer ble holdt som slaver i det som er dagens Romania, i 400 år, frem til 1850-årene (Aasen 2012, 198). Rombefolkningen ble fra første gang de kom til området, gitt rollen som «fremmede». De ble plassert utenfor samfunnet både politisk, økonomisk og sosialt (Lidén og Engebrigtsen 2010a, 89f). Lidén og Engebrigtsen skriver at dette førte til at romene utviklet en uavhengighet – både politisk, økonomisk og sosialt. De utviklet også en sterk motstand mot assimilering som en beskyttelse for sin livsform. Diskrimineringen av romer og sigøynere fortsatte etter 1850-årene, og de har blitt forfulgt og forsøkt utryddet i senere tid (ibid, 91). Raselovene under andre verdenskrig rammet også sigøynerne. Det eksakte antallet er noe usikkert, men nyere forskning tyder på at over en halv million ble drept (Myking 2009, 17).

Det antas at de første romene kom til Norge på slutten av 1800-tallet, da det ikke var noen formelle hindringer for innreise i landet. Det er usikkert hvor stor gruppen var på denne tiden, men i 1924 anslås gruppen til å ha bestått av 30-40 personer (Hanisch 1976, 57). I årene etter første verdenskrig fikk flere av dem utstedt pass av lokale politimestere, men etter hvert ble lovverket kraftig innskrenket. Myndighetenes skepsis og mistro skapte usikkerhet blant romene. I tillegg fikk de høre at barn av omstreifere ble plassert på barnehjem, og at de voksne ble sendt til Svanviken arbeidskoloni. Flere familier med rombakgrunn reiste blant annet derfor sørover i Europa på slutten av 20-tallet. Romene hadde slektninger i mange andre land, og deres internasjonale nettverk ble sentralt for å unnsnippe presset om assimilering (Lidén og Engebrigtsen 2010a, 92). På begynnelsen av 1930-tallet ønsket flere familier med rombakgrunn å komme til Norge igjen. Norske myndigheter ga imidlertid beskjed til danske myndigheter om å avvise alle romer som forsøkte å reise inn i Norge. Dermed ble 68 romer stoppet på grensen mellom Tyskland og Danmark i 1934, og sendt til interneringsleir i Altona utenfor Hamburg (Lidén og Engebrigtsen 2010a, 93). De ble senere sluppet fri, for så å bli sendt i konsentrasjonsleir. Johanne Bergkvist (2010, 26) har i sin

studie funnet at kun 12 av de 68 som ble avvist ved grensen overlevde. Etter krigen ble de overlevende familiemedlemmene statsløse, og de startet en lang og vanskelig kamp for å få norsk statsborgerskap. Først i 1972 ble den siste saken om statsborgerskap avsluttet, og da hadde 111 romer statsborgerskap i Norge (Myking 2009, 35).

Nå består den norske romgruppen av etterkommere etter fem familier som alle hadde tilhørighet til Norge før 2. verdenskrig. De fleste bor i Oslo (Engebrigtsen og Lidén 2010b, 199).

Forrige århundres minoritetspolitikk: barn som redskap for assimilering

Fokuset for dette prosjektet er barnevernarbeideres forståelser og handlinger i barnevernsaker med norske romer. Kunnskap om hvordan den norske staten i nær fortid har forholdt seg til gruppene som i dag har fått status som nasjonale minoriteter, er i denne sammenhengen viktig. I det forrige århundret var målet full assimilering, og barna var det fremste redskapet for gjennomføringen av politikken (Lidén 2005, 45). Barn fra den samiske urbefolkningen ble sendt på internatskoler hvor de skulle lære majoritetens språk og koder. Både samiske og kvenske barn ble nektet å snakke sine morsmål i skolene (Lidén 2005, 45). Også for romanifolket var målet assimilering (Pettersen 2000, 76). Denne tilnærmingen må sees i sammenheng med de ideologiske strømningene som fant sted i store deler av den vestlige verden fra siste halvdel av 1800-tallet og frem til 1980-tallet. Barn og familier fra ulike minoriteter i eksempelvis Australia, New Zealand og Canada, ble aktivt forsøkt assimilert inn i kolonibefolkningen (Armitage 1995, sitert fra Pettersen 2000, 75).

I 1896 fikk Norge, som det første landet i verden, et offentlig barnevern. Retten til inngripen ble regulert av Lov om behandling av forsømte barn av 1896, vergerådsloven (Pettersen 2000, 74). For å få gjennomført tiltak rettet mot romanifolket, ble «Foreningen til motarbeidelse av omstreifervesenet», senere kalt «Norsk misjon blant hjemløse», opprettet i 1897. Misjonen ble finansiert ved donasjoner til menigheten, samt med vesentlige bidrag fra staten. Deres viktigste arbeidsområder var å igangsette tiltak for å få romanifolket til å bli bofaste, samt tiltak rettet mot deres barn. Det ble som nevnt ovenfor opprettet barnehjem for barna og arbeidskolonier for de voksne (Carlsen 1937, 525, 527). Barnas oppvekstvilkår ble forstått som dårlige *fordi* foreldrene var tatere (Pettersen 2000, 79). Det var et poeng å rette tiltak mot barna, og helst så tidlig som mulig, for å påvirke romanifolkets livsform; «barna

bør tas så tidlig som mulig. Det viser sig ikke sjelden at de allerede i 10-12 års alderen er så demoraliserte at det er vanskelig å få skikk på dem.» (Carlsen 1937, 526). Pettersen (2000, 97) har i sin forskning sett hvordan fokuset på barnas beste og dermed barna som mål for arbeidet, i praksis ble snudd på hodet. Barna ble middelet for å oppnå målet om å få kontroll over foreldrene og deres livsførsel. De skulle gjøres bofaste, og muligheten for en videreføring av deres kultur og livsform skulle elimineres.

«Sigøynerkontoret»: mål om integrering

I 1962 ble Kontaktutvalg for sigøynerspørsmål opprettet av sosialdepartementet. Sigøynernes livsvilkår og levesett ble definert som et avgrenset problemfelt. «Sigøynerproblemet» og «omstreiferproblemet» ble nå etablert som to atskilte problem (Hanisch 1976, 81). Kontaktutvalgets arbeid resulterte i en innstilling som ble lagt til grunn for st.mld. nr. 37 (1972-1973) *Om tiltak for de norske sigøynere*. Det ble uttrykt stor bekymring for romenes situasjon, og at denne ville forverre seg drastisk om ikke noe ble gjort. Meldingen kan sees på som et første steg i et brudd med assimileringspolitikken. Idéen var at sigøynerne skulle integreres i samfunnet, samtidig som det skulle tas hensyn til deres ønsker om å beholde kulturelle særtrekk. Det skulle satses på bosetting, arbeid og undervisning (Lidén og Engebrigtsen 2010a, 94). I 1973 ble det opprettet en egen avdeling for romer, «Sigøynerkontoret», som i tråd med intensjonene i stortingsmeldingen skulle koordinere alle tjenester for romene (Bay 2002, 44). Det ble også startet en barnehage for romske barn og tilbud om en ungdomsklubb (Lidén og Engebrigtsen 2010a, 95).

I 1991 ble alle særtiltak rettet mot romer nedlagt, med begrunnelsen at «norske sigøynere i størst mulig grad skulle behandles som enhver annen innbygger.» (Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2009, 11). Engebrigtsen (1992, 83f) argumenterer for at det var en fordel at programmet ble nedlagt. Dette begrunner hun med at myndighetene tok utgangspunkt i romers «mangler», og bygde på dem – i stedet for å finne frem til deres reelle ønsker, ressurser og muligheter. Sigøynerne skulle rehabiliteres og komme «tilbake til samfunnet», gjennom deltakelse i ovennevnte tiltak. Hun hevder at myndighetene bygde tiltakene på en gal analyse, og at intensjonene i programmet dessuten aldri ble gjennomført. Dette begrunnes blant annet med at romenes kamp for å overleve som etnisk gruppe ble ikke forstått. Derfor ble det vanskelig å nå det implisitte målet om at «de skulle bli som nordmenn, men samtidig forbli sigøynere.» (Engebrigtsen 1992, 83f). Asle Høgmo (1989, sitert fra Engebrigtsen 1992,

84) legger vekt på at programmet ikke tok hensyn til to sentrale aspekter ved all minoritetskamp: retten til å være annerledes, og retten til likeverdig behandling. Dette førte til assimilering, selv om en hadde gode intensjoner.

Status som nasjonal minoritet og forverrede levekår

Etter nedleggingen av særtiltakene, var det relativt stille fra myndighetens side. Romer fikk imidlertid, som nevnt, status som nasjonal minoritet i 1999. I Stortingsmelding nr. 15 (2000-2001) *Nasjonale minoriteter i Norge - Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*, ble prinsipper som skal ligge til grunn i politikk rettet mot de nasjonale minoritetene gjennomgått:

Regjeringa vil arbeide for eit samfunn som fremmar dei føresetnadene som er nødvendige for at personar som tilhøyrrer minoritetar skal kunne uttrykkje, halde oppe og vidareutvikle sin identitet, både innanfor si eiga gruppe og i møte med resten av samfunnet. (St.mld. nr. 15 2000-2001, 5).

Fortsatt kom det ingen nye tiltak for å bedre romers levekår, og behovet viste seg etter hvert. Tidligere arbeids- og inkluderingsminister Bjarne Håkon Hansen uttrykte det slik: «Norsk sigøynerpolitikk har vært totalt feilslått. Hele det politiske Norge har vært igjennom kollektiv resignasjon innenfor dette området. Det er bare å erkjenne at vi har gått fra vondt til verre.» (Foss og Jonassen 2008, 4). Levekårene hadde sunket dramatisk.

Handlingsplan og Romtiltaket: hva nå?

I 2009 la Arbeids- og inkluderingsdepartementet frem *Handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo*. I denne planen tegnes et bilde av en gruppe som er preget av omfattende sosiale problemer, og som har falt ut av velferdsstatens strukturer. Tiltakene som foreslås har som hensikt å «bekjempe diskriminering av norske rom i det norske samfunn», og «sikre gruppen av norske rom bedre levekår gjennom særlige tiltak på ulike samfunnssektorer» (ibid, 8). Handlingsplanen har blitt kritisert fra flere hold, blant annet av Barneombudet (Riiser 2012a) og Torbjørg Bay (Riiser 2012b). Bay kjenner det norske rommiljøet godt, og gjorde forundersøkelsen til handlingsplanen. Barneombudet mener det har blitt lagt for lite vekt på barna og Bay sier at handlingsplanen er mangelfull, og at den ikke tar romers egne ønsker og kunnskap om seg selv på alvor. Romer har allerede planene for et kulturhus klare, men kulturhus blir ikke nevnt i planen. Handlingsplanen har også blitt kritisert for å ikke være konkret nok, og for å ikke ha tiltak for å bedre romers økonomi (Rossvoll 2013, 27).

Når det gjelder å stryke barnevernets kompetanse om romer, vises det til Romtiltaket og deres ansvarsområder. Romtiltaket har ansvar for tre tiltak i handlingsplanen. Disse er voksenopplæring for romer, veiledning for romer i kontakt med førstelinjetjenester og informasjon om romkultur til de samme virksomhetene (Oslo kommune 2011, 4). Romtiltaket har ansatte både med og uten rombakgrunn, og de ansatte på Romtiltaket har kontakt med alle de norske romfamiliene. Handlingsplanen er i skrivende stund under evaluering av Fafo, og evalueringen forventes ferdig før sommeren 2014 (Fafo, ukjent dato).

Relevant forskning

Norske romer er generelt marginalisert i samfunnet, noe som gjenspeiles i forskningen. Det er skrevet svært lite om romer, – og enda mindre om sosialt arbeid og norske romer. Mye av det som er skrevet, er på lavere akademisk nivå (Lidén 2005, 29). Dessuten er en del av det som er skrevet om romer, også i en internasjonal kontekst, uvanlig sterkt preget av den tiden det er skrevet i, og da gjerne basert på smal empiri (Olgaç 2006, 37).

Jeg har ovenfor vist til tre master- og hovedfagsoppgaver (Hanisch 1976; Bay 2002; Myking 2009). Ellers er Hilde Lidéns (1990) hovedfagsoppgave sentral: *Vokse opp som sigøyner i Norge. Sosialisering i en etnisk minoritetsgruppe*. Hun viser blant annet hvordan romer håndterte møter med majoritetssamfunnet ved å trekke et skarpt skille mellom seg og omverden. Ulike strategier ble tatt i bruk av romer for å unngå kontroll fra majoritetssamfunnet, eller unngå å bli stilt i en maktesløs posisjon (ibid, 244). Skole og barnehage ble sett på som perifere arenaer sammenlignet med familie og slekt, og disse tiltakene greide dermed ikke å forandre romers verdisystem i tråd med majoritetssamfunnets idealer.

Det finnes lite systematisert kunnskap av erfaringer barn med rombakgrunn har hatt med barnevernet. Fra den norske konteksten har imidlertid Solomia Karoli (2009) gjort sin personlige historie kjent gjennom den selvbiografiske boken *Sigøynerkongens datter: historien om mitt liv*. Hun ble utsatt for omsorgssvikt både av biologisk familie og fosterhjemsfamilie. Myndigheter og barnevern får sterk kritikk for å ikke ha sikret henne en god oppvekst, og hun beskriver blant annet sin kamp for å bli akseptert og verdsatt.

Europeisk forskning

Fra en svensk kontekst kan Norma Montesino Parras (2002) forskning nevnes. Hun har skrevet avhandlingen *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*. Hun gjorde en historisk

undersøkelse, og fant blant annet at når romer skulle utvises fra landet, ble de beskrevet med egenskaper som understrekte avstanden mellom dem og resten av befolkningen. Når de skulle inkluderes, ble de derimot definert ut i fra sin nærhet til, og dermed likhet til, den øvrige befolkningen. Christina Olgaç (2006), skrev sin avhandling med tittelen *Den romska minoriteten i majoritetssamhällets skola. Från hot till möjlighet*. Hennes forskning viser at ansatte i skolen ofte bruker romers kultur som forklaring når det gjelder å forstå manglende skolegang. Olgaç argumenterer for at lærere fra majoriteten må bli sin egen kulturelle bakgrunn bevisst, og legge til rette for interkulturell læring.

Fra en Østeuropeisk kontekst er det skrevet flere artikler om sosialt arbeid og romer. Špela Urh (2011) har skrevet artikkelen *Ethnic sensitivity: A challenge for social work*. Fra en Slovensk kontekst tematiserer Urh utfordringer med å ha en sensitiv praksis ovenfor romer, og argumenterer for at tilnærmingen også bør være antirasistisk. Darja Zaviršek (2001) har også skrevet om sosialt arbeid fra en Slovensk kontekst. I artikkelen *Lost in Public Care: The Ethnic Rights of Ethnic Minority Children*, skriver Zaviršek blant annet om hvordan den europeiske historien knyttet til antiislamsk og antisiganistisk aggresjon, er dypt fundert i sosialt arbeids praksis, og at barn med rombakgrunn ofte patologiseres og stereotypiseres, på samme måte som voksne.

David Morran (2002) har skrevet artikkelen *Negotiating marginalized identities. Social workers and settled Travelling People in Scotland*. Artikkelen er basert på en undersøkelse av hvordan sosialarbeidere arbeider med, og oppfatter problemer bosatte travellers har. Sosialarbeidernes kunnskaper om folkegruppen stod i motsetning til medias fremstilte bilder av travellers som uærlige og kriminelle. Det fremkom også at sosial inkludering på et teoretisk nivå representerte likeverd og muligheter, men at det for travellers kunne representere konformitet og assimilering. Deirdre Pemberton (1999) har i artikkelen *Fostering in a Minority Community – Travellers in Ireland*, skrevet om hvordan negative erfaringer med å plassere travellersbarn i majoritetshjem, førte til en opprettelse av en fosterhjemstjeneste som skulle spesialisere seg på problematikken travellers opplevde.

Det finnes som nevnt lite forskning om ulike tema vedrørende romer. Dette gjør det desto mer viktig å være oppmerksom på forskningens kvalitet. Fra en nordisk kontekst vil jeg trekke frem særlig to forskere som har blitt kritisert. Karl-Olov Arnstberg, tidligere professor

i etnologi ved Stockholms Universitet, en av dem som har møtt hard kritikk. I boken *Svenskar och zigenare – en etnologisk studie av samspelet över en kulturell gräns* (1998), skriver Arnstberg at det er romene selv, som via sin livsform er skyld i den sosiale mistilpasningen (ibid, 424). Videre skriver han at det å bevare kulturer eller livsformer ikke har noen egenverdi, og sammenligner dette med at majoriteten i vestlige demokratier heller ikke respekterer narkotika- eller kriminelle kulturer. Arnstbergs perspektiver har blitt kritisert av flere (eks. Strand 2001; Montesino 2002, 21; Selling 2013a, 187). Elin Strand (2001, 196) skriver i en bokomtale av den ovennevnte boken, at den minner om at antisiganisme fortsatt er innebygget i den institusjonaliserte rasismen. Selling (2013a, 187) skriver at Arnstberg «solgte seg til den akademiske antisiganismens lange tradisjon ved å stille spørsmål ved den romske kulturens rett i det svenske samfunnet».

Det andre perspektivet jeg vil trekke frem kommer fra den norske sosiologen Pål Veiden. Han møtte kraftig motbør etter sine utspill i media, hvor han blant annet uttrykte at han «tror det ville vært en stor fordel om flere romfamilier ble fratatt ungene sine.» (Dåstøl og Lindvåg 2013, 28). Utsagnet ble også en del av rasismedebatten i Sverige, etter at den svenske historikeren Henrik Arnstad (2013) skrev et debattinnlegg om rasisme, hvor han blant annet viste til Veiden. Veiden uttalte på sin side at han mener seg feiltolket, og at rasismebegrepet blir misbrukt (Arnesen 2013, 4). Arnstad argumenterte for at den norske nasjonalismen er bygget på forestillinger om godhet, og dermed hindrer anerkjennelse av at rasisme finnes (ibid).

2. TEORETISK PERSPEKTIV

I dette kapitlet presenteres teoretisk perspektiv som benyttes for å analysere materialet. – Med den hensikt å komme nærmere svar på hvordan barnevernarbeiderne forstår og handler i barnevernssaker med romske familier. Materialet viser at barnevernarbeidernes arbeid med romer blant annet må sees som et uttrykk for en majoritet-minoritet-relasjon. Dette har fått innvirkning på valg av litteratur. Teori som kan si noe om mulige kjennetegn ved ideen om det norske samfunnet, er sentralt for å forstå barnevernarbeidernes fortellinger og for å se barnevernarbeiderne i en større samfunnsmessig kontekst. Videre gir forskning om sosialt arbeid og etniske minoritetsfamilier viktig sammenlignbar kunnskap.

Majoritetssamfunnets dominans

Barnevernet kan sees på som en offentlig tjeneste som er bygget på majoritetsbefolkningens verdier og normer. Marianne Rugkåsa (2008, 91) beskriver hvordan «sosialarbeidere er med på å fastlegge et samfunns normalitetsgrenser», blant annet gjennom det som defineres som «normal» barneomsorg og barneoppdragelse. Bevisstheten om behandlingen av minoriteter i et historisk perspektiv gir oss en skremmende påminnelse om hvordan dette kan utspille seg i praksis. Annick Prieur (2007, 37) viser til barnevernets dominans og påpeker at uavhengig av om en maktutøvelse er illegitim eller ikke, må man erkjenne at det er en dominansutøvelse som foregår, og at majoriteten har en overordnet maktposisjon som benyttes for å få sine prinsipper igjennom. Når det gjelder barn i barnevernet, og særlig de som er under barnevernets omsorg, vil de altså i stor grad være priggitt de normalitetsgrensene som barnevernarbeiderne er med på å fastlegge.

Likhetsidealet i det norske samfunn

For å forstå barnevernarbeidernes perspektiver, kan likhet som kulturelt omdreiningspunkt være et av flere fruktbare innfallsvinkler. Som sagt, Norge er kulturelt sett intet homogent land, men er preget av mangfold. Likevel står forestillinger om likhet sentralt i beskrivelser av Norge, og «likhet kan komme til uttrykk som kulturell verdi, som premiss for samhandling, som mål for politisk ideologi eller som myte om nasjonal egenart.» (Vike, Lidén og Lien 2001, 11f). Ordet «likhet» er en sekkebetegnelse som kan inneholde flere ulike betydninger. I noen sammenhenger kan det bety «likeverd» og i andre kan det forstås som «makenhet». Denne innebygde tvetydigheten i begrepet, kan være en av årsakene til at likhet har så stor retorisk kraft i Norge, samtidig som det rommer så mange paradokser (ibid, 16).

Marianne Gullestad (2001, 33) skriver om hvordan likhetsidealet i noen situasjoner krever at det skapes noen som ikke hører til. Med en slik kontrast vil fortellingen om nasjonalt fellesskap kunne styrkes. Hvilke ulikheter som gis betydning for inkludering eller skille, bygger på kulturelle og historiske føringer (Gullestad 2001, 37, 65f). I mitt prosjekt ser jeg blant annet nærmere på hvordan barnevernarbeiderne definerer noen praksiser som så ulike i forhold til majoritetsidealene, at praksisene ikke kan aksepteres i samfunnet. Dette kan sees som en prosess for inkorporering, som i ytterste konsekvens kan bidra til assimilering. Samtidig som skillet mellom de som defineres å høre til og de som ikke gjør det, har blitt mer bastant, har sosiale skillelinjer blitt mer utydelige. Gullestad argumenterer for at dette henger sammen med at forestilt likhet gjør at forskjeller skjules eller unngås. Dette kan være årsaken til at begrepet sosial klasse har blitt mindre viktig for forståelsen av samfunnet i dag, enn det har vært (Gullestad 2001, 36f). I min studie ser det som forstås som kulturelle praksiser av barnevernarbeiderne, ut til å ha større forklaringsverdi enn eksempelvis sosioøkonomisk posisjon, når det gjelder å forklare marginalitet.

For å forstå barnevernarbeidernes virkelighet i en større kontekst, er det nødvendig å peke på noen kjennetegn ved den norske velferdsstaten, som de representerer. Velferdsstaten er en kulturell, sosial og politisk konstruksjon, og er utviklet med grunnlag i likhetstradisjonen og har sin forankring i likhetsidealene (Rugkåsa 2012, 15). Rugkåsa (2011) beskriver den norske velferdsstaten som en velferdsambisiøs stat. Den kjennetegnes av at velferdstjenestene er omfattende og universelle (ibid, 246). Hun argumenterer for at jo høyere grad av velferdsambisiøsitet, dess sterkere vil statlig igangsatte normaliserings- og siviliseringsmekanismer bidra til å forme individer. Normalisering og sivilisering forstås som sosiale og kulturelle prosesser som former enkeltindivider og befolkninger slik at staters politikk og idealer enklere kan realiseres. Slik sivilisering kan omfatte alt fra tvangsassimilering av minoriteter gjennom vold, til mer subtile tiltak som den norske enhetsskolen som virkemiddel for å skape en likestilt og homogen befolkning. Den norske velferdsstaten er kjennetegnet av å ta et stort ansvar for borgernes behov. Samtidig representerer den «en enhetskultur som gjør toleranse og inkorporasjon av kulturell annerledes problematisk» (Vike 1994, sitert fra Rugkåsa 2011, 249). Rugkåsa skriver videre at en konsekvens av dette, er at grensene for normalitet blir relativt snevre og at normaliseringsprosessen blir tilsvarende intensiv. Et slikt normaliseringspress henger sammen med en idé om at samfunnet blir godt og borgerne får gode liv, hvis gitte idealer oppnås (Rugkåsa 2012, 59).

Flere institusjoner innen velferdsstaten har blitt opprettet med likhet som ideologisk utgangspunkt (Vike, Lidén og Lien 2001, 18). Enhetskolen er et eksempel. Ideen om enhetskolen bygger på erkjennelsen av at alle barn må gis et likt utgangspunkt, og for å oppnå dette målet, må viktige forskjeller gjøres irrelevante og elimineres. Slike forskjeller dreier seg om kulturelle koder som er motstridende til de majoritetsnormative middelklasseerfaringene (ibid, 72, 84). I et flerkulturelt samfunn er det klart at dette kan være problematisk, noe den historiske gjenklangen gir en påminnelse om. Barnevernet kan også forstås å ha likhet som ideologisk utgangspunkt. Nicole Hennem (2011) skriver om hvordan samtaler i barnevernet brukes som integreringsverktøy, og det kan – slik jeg ser det – forstås inn i dette perspektivet. Hun konkluderer med at det kreves at foreldrene som har kontakt med barneverntjenesten, følger den veiledningen de får om hvordan en oppdrar barn i Norge. På denne måten blir barna brukt for å underkjenne anerkjennelse av ulikheter, og barna blir dermed et redskap for å forhindre en for stor pluralisering av samfunnet (ibid, 140).

Forståelser av kulturell variasjon

Det at informantene i mitt prosjekt representerer en offentlig tjeneste som kan forstås å ha likhet som ideologisk grunnlag, betyr ikke at de ikke forholder seg til kulturell variasjon. For å nyansere bildet av et sterkt fokus på likhet, er Hylland Eriksens (2007) forslag om å skille mellom mangfold og forskjell nyttig. Disse to begrepene representerer to ulike måter å identifisere og håndtere kulturell variasjon på. Mangfold viser til uttrykk for kulturell variasjon som er politisk, estetisk og moralsk nøytral. Dette kan for eksempel være mat, ritualer, håndverk og kunst. Forskjell viser derimot til oppfatninger og praksis hos en minoritet som er moralsk diskutabel. Her er det snakk om blant annet sosial organisasjon, menneskerettigheter, slektskapsstruktur, arbeidsdeltakelse og kjønnsroller. Litt forenklet sagt, er det i følge Hylland Eriksen en betydelig sympati for mangfold i den offentlige sfæren, mens forskjell sees stadig på som en hovedårsak til sosiale problemer som forbindes med innvandrere og deres barn. Ved å synliggjøre denne dikotomien viser han at kulturforskjeller ikke bare er én type fenomen. Mangfold er positivt, mens forskjell viser til negative aspekter ved kultur. Videre stilles det spørsmål ved om fokuseringen på skillet mellom uakseptable og akseptable kulturforskjeller, kan avspore oppmerksomheten fra andre typer konflikter, som har mer å gjøre med klasse og politikk enn kultur (Hylland Eriksen 2007, 113ff). Dette samsvarer med det jeg refererte fra Gullestad ovenfor.

Kategorisering og kulturforståelser

Marianne Skytte (2008b, 117) skriver at kategoriseringer er noe menneskelig, men at en samtidig kan finne kimen til stereotypier og diskriminering i kategoriseringer. Hun argumenterer for at dette henger tett sammen med det allmennpsykologiske fenomen at mennesker har lett for å situasjonsforklare handlinger hos mennesker en definerer seg i kategori med, mens en gjerne egenskapsforklarer handlinger hos mennesker en ikke definerer seg i kategori med. Stereotypier dreier seg om at «vi i stedet for å forholde oss til den konkrete person, forholder oss til de forventninger, vi har til den kategori av mennesker, vi forbinder den fremmede med.» (ibid, 118). Stereotypisering kan føre til stigma. Stigma defineres som betegnelse på «en egenskap, der er dybt miskrediterende», og en slik stempeling innebærer en redusering av mennesket (Goffman 1963/2011, 44f). Stigma må forstås som en uoverensstemmelse mellom personens faktiske sosiale identitet og den tilsynelatende sosiale identiteten. Dette kan forstås som skille mellom hvordan personen oppfatter seg selv, og oppfattes av andre (ibid, 46). Utviklingen fra kategorisering til stereotypisering, stigmatisering og diskriminering understøttes gjerne av særlig to måter å forstå kultur på, når det er snakk om grupper en definerer seg som kulturelt forskjellig fra: den evolusjonistiske og den relativistiske kulturforståelsen (Skytte 2008b, 125ff). Den evolusjonistiske kulturforståelsen kjenne-tegnes kort sagt av at en ser på kulturell og samfunnsmessig utvikling som entydig fremadskridende, der vesteuropeisk og nordamerikanske land befinner seg på den utviklingsmessige toppen. Av dette synet på kultur, følger gjerne en legitimering av at påståtte høyere utviklede samfunn, rettmessig kan påtvinge påståtte laverestående mennesker deres egne høytutviklede sosiale og kulturelle verdier. Den behandlingen av både samer og romanifolk som jeg har vist til, er et uttrykk for en evolusjonistisk kulturforståelse. Kulturrelativismen har i sin tid fungert som et kritisk korrektiv til en evolusjonistisk kulturforståelse. Det ble argumentert for en forståelse av at ulike kulturer bare kan forstås på sine egne premisser, ettersom det finnes mange måter å løse livets utfordringer på. Det å vurdere kulturer ut fra samme målestokk, slik en gjorde innenfor den evolusjonistiske kulturforståelsen, ble altså avvist. Det problematiske med den relativistiske kulturforståelsen, er imidlertid at en kan komme til å holde fast grupper av mennesker i en essensiell og statisk forståelse, der et individ bare blir synlig som et kategorimedlem. Som alternativ til kulturforståelser som understøtter stereotypisering, stigmatisering og diskriminering, bør en vektlegge en kontekstuell kulturforståelse. En kontekstuell kulturforståelse kan bidra til å hemme mekanismene som kan føre til diskriminering (ibid, 125ff, 130). Innenfor en kontekstuell kulturforståelse sees ikke kultur som noe

essensielt og opprinnelig. Grensene mellom ulike sosiokulturelle grupper forstås som sosialt konstruerte, og det er i grenseflatene etnisitet skapes (Skytte 2008b, 131). En kontekstuell kulturforståelse gir et mer konstruktivt utgangspunkt for å forstå hvordan mennesker markerer og definerer seg kulturelt. Personers valg av markører, som for eksempel kan være kulturelle eller religiøse, ofte vil si mer om konteksten og den konkrete situasjonen, enn om personens grunnleggende kulturelle, religiøse og språklige normer og verdier. Det må imidlertid påpekes at dette perspektivet ikke innebærer at individer er helt frie i sin etniske og kulturelle tilhørighet. Mulighet for posisjonering avgrenses av gitte sosiale og strukturelle rammer (Skytte 2008b, 135). Hvis en forsøker å forstå at noen romer er skeptiske til å sende barna sine på skolen, vil en kontekstuell kulturoppfattelse innebære at en ikke utelukkende leter i mulige kulturelle forklaringer. Den konkrete situasjonen den enkelte familie befinner seg i, blir viktig for å danne en helhetlig forståelse.

Diskriminering, rasisme og antisiganisme

På bakgrunn av at diskriminering defineres som en utfordring av norske romer (Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2009, 8), ønsket jeg å finne ut hvordan barnevernarbeiderne forstår en eventuell diskriminering av romer i barnevernet og andre offentlige tjenester. Teori om rasisme benyttes for å belyse diskriminering som blant annet er fundert i spesifikke stereotypier rettet mot romer. Rasisme har tradisjonelt blitt betegnet som de formene for ideologi hvor mennesker blir delt inn i ulike «menneskeraser» basert på fysiske forskjeller. «Rasene» rangeres, og «den hvite rasen» rangeres som moralsk og intelligent overlegen i forhold til de andre «menneskerasene». Dette kalles gjerne den vitenskapelige eller klassiske rasismen, og medfører blant annet at det enkelte mennesket innfor de respektive «rasene» gjøres til representant for trekkene ved sin rasekategori (Gullestad 2002, 148). Kulturbegrepet har langt på vei erstattet rasebegrepet. Det hierarkiske elementet i rasismen blir slik mindre tydelig, men det legges ofte vekt på at kulturforskjeller er uforenelige. Det er imidlertid ingen entydig enighet om hvilket begrep den «nye» rasismen skal benevnes med, ei heller hva den skal romme og dermed heller ikke hvordan undersøke den (ibid, 149f). Flere forskere, også innenfor sosialt arbeid, har imidlertid tatt til orde for at rasismen i Norge må undersøkes nærmere (Qureshi 1997; Østby 2008, 58). Jeg forholder meg til rasisme og diskriminering slik det omtales av Lena Dominelli (2008):

Discrimination is a small part of an oppressive system concerned primarily with access to social resources and power. Racism is a specific form of oppression that

stereotypes and negatively values peoples' ethnic and cultural attributes. (Dominelli, 2008, 10).

Dominelli forstår rasisme som en spesifikk form for undertrykking som kan knyttes til stereotypisering og negative vurderinger av etniske og kulturelle kjennetegn. Hun ser dermed ut til å forstå rasisme i tråd med mye av den nyere forskningen, der rangering av kultur er en viktig komponent i fenomenet rasisme. Dominelli skiller videre mellom tre typer rasisme: individuell, institusjonell og kulturell. *Individuell rasisme* refererer til fordommer, negative holdninger og handlinger som hindrer spesifikke kategorier av mennesker verdighet og likestilling. Den individuelle rasismen drar nytte av kulturell og institusjonell rasisme for legitimitet. *Institusjonell rasisme* dreier seg om rutiner for profesjonell praksis og politikk som legger føringer på tilgangen til rettigheter, ved å ekskludere noen grupper mer enn andre. De ekskluderte gruppene får gjerne selv skyld for å ha feilet innenfor systemet. Institusjonell rasisme får i følge Dominelli etnisk tolerante personer til å handle på rasistiske måter, uten å være klar over det selv. *Kulturell rasisme* består av de verdiene, tradisjonene, ideene og normene som virker som spilleregler for samhandling mellom mennesker, der noen sees på som viktigere enn andre. Den institusjonelle og den kulturelle rasismen fungerer som strukturelle komponenter i den individuelle rasismen, og hverandre. Det er således komplekse forbindelser mellom de ulike dimensjonene av rasisme (Dominelli 2008, 13ff). Rasisme og andre former for diskriminering i samfunnet påvirker sosialt arbeids ideologi og praksis, og Dominelli argumenterer for at det derfor er nødvendig med antirasistisk sosialt arbeid. Antirasistisk sosialt arbeid innebærer å konfrontere rasisme innen profesjonen, og må bidra til å eliminere både ulikhet basert på etnisitet – og andre former for undertrykking som er interseksjonalisert med etnisitet (ibid, 226).

Antisiganisme er relatert til rasisme, men viser til et mer sammensatt konsept enn rasisme, og er spesifikt rettet mot romer. Etersom antisiganisme ikke er et etablert forskningsfelt, finnes det ingen allmenn akseptert teori om, eller definisjon av antisiganisme som analytisk begrep (Selling 2013a, 12f). Med utgangspunkt i en svensk kontekst, er Selling en av dem som bidrar til å etablere dette feltet. Han har en diskursiv tilnærming til fenomenet, og ser på «sigøyneren» som en tom diskursiv formasjon, som fylles med mening. Antisiganisme kan ut fra et slikt perspektiv sees som en «historisk foranderlig diskursformasjon hvor den konseptuelle sigøyneren tar form og majoritetssamfunnets ekskluderende praksis utvikles» (Selling 2013a, 13). Antisiganismen har noen grunnelementer. Selling viser til Ian Hancock (1987), som

betoner at synet på romene som en nomadisk pariagrupper utenfor samfunnets normsystem, er et grunnelement i antisiganismen. Rasisme i ulike former er et annet element. Jeg tar i bruk Dominellis (2008) teori om rasisme på ulike nivåer, for å belyse dette elementet i antisiganismen. Religiøse myter er et tredje element. Filosiganisme (filoziganisme), er et siste, og viser til det å projisere positive «sigøynske» egenskaper på romer, basert på en essensialistisk og ekskluderende diskurs (Selling 2013a, 19). En slik forståelse er typisk romantiserende. Selling skriver at antisiganismen holdes sammen av oppfatningen av at «sigøyneren» ikke kan aksepteres i samfunnet (ibid, 182). En av Sellings hovedteser er at selektiv kunnskap om den historiske behandlingen av romene i Sverige, er en årsak til at antisiganismen fortsatt består (ibid, 165). Hvorvidt antisiganismen i Sverige ligner på antisiganismen i Norge, er nødvendigvis et empirisk spørsmål. Likevel, det norske og svenske samfunnets lignende historie og samfunnsforhold, sannsynliggjør at noen av de samme mekanismene finnes.

Perspektiver i sosialt arbeid med etniske minoriteter

Intensjonen for dette prosjektet er blant annet å undersøke hvordan barnevernarbeidere forstår norske romer. I denne sammenhengen er det relevant å se hvilke kunnskaper som vektlegges i utdanning av sosialarbeidere, når det gjelder etniske minoriteter. Lene Østby (2008) har gjort en komparativ undersøkelse av tilnærminger til arbeid med etniske minoriteter i sosialarbeiderutdanninger i henholdsvis Norge og England. Hun fant helt klare forskjeller. I England har det tradisjonelt vært mye fokus på antirasistisk arbeid, og i den senere tid har et generelt ikke-undertrykkende perspektiv blitt fremtredende. I Norge har rasisme og diskriminering tradisjonelt ikke vært et tema i utdanningene, men det har blitt noe tatt inn i senere tid. I Norge settes etniske minoriteter inn i en kulturell kontekst, og kulturforståelse synes å være svært viktig. Dette kulturperspektivet ser ikke ut til å være en del av sosialarbeiderutdanningene i England (ibid, 55). Rasismeperspektivet og det kulturelle perspektivet har ulikt analytisk fokus. Med et rasistisk perspektiv, rettes fokus mot makt på individ-, institusjons- og strukturnivå. Strukturelle påvirkninger på samhandlingen med en klient blir viktig, og målet for arbeidet er utjevning av makt og likeverdighet. I det kulturelle perspektivet rettes det analytiske fokuset mot samhandlingen mellom sosialarbeider og klient. Denne samhandlingen sees på som et uttrykk for relasjoner. Det er lite fokus på struktur, slik som makt og sosioøkonomiske forhold. Østby (2008, 57) hevder at målet for sosialt arbeid med et slikt perspektiv, ser ut til å være knyttet til forståelse heller enn handling, selv om det indirekte kan forstås som et forsøk på å bidra til integrering.

Katrin Križ og Marit Skivenes (2010) sammenlignet perspektivene sosialarbeidere i henholdsvis Norge og England har på etniske minoritetsfamiliers utfordringer i oppdragelsen av barn. Den største forskjellen de fant, gjaldt rasisme og fordommer. De norske sosialarbeiderne var ikke opptatte av rasisme og fordommer mot etniske minoriteter, mens de engelske sosialarbeiderne framholdt rasisme og fordommer som den største utfordringen. Minoritetsforeldrene i England ble sett som offer for rasisme og fordommer på individuelt og institusjonelt nivå (ibid, 12ff). De norske sosialarbeiderne hadde en større tendens til å legge skyld og ansvar på foreldrene når det kommer til barnas integrasjon. I England fokuserte de først og fremst på samfunnet og statens skyld for at de har mislykkes å gi likeverdig tilbud til alle innbyggere, fremfor å fokusere på foreldrenes individuelle feil. Videre fant Križ og Skivenes at norske sosialarbeiderne forventet at foreldrene skulle bli tokulturelle for barnas skyld. De forventet altså ikke at foreldrene skulle assimileres.

Barnevernet i Norge har fått ulik kritikk for arbeidet med etniske minoritetsfamilier. Anja Bredal (2009) skisserer tre ulike posisjoner for kritikken. Innenfor den første posisjonen hevdes det at det tas for lite kulturhensyn i barnevernet. Det forfektes at større kunnskap, og dermed forståelse og aksept for kulturelle forskjeller, må til for å forhindre unødvendige og uberettigede inngrep (ibid, 40). I den andre posisjonen hevdes det at det tas for mye hensyn til kulturell annerledeshet, og at dette er basert i en misforstått respekt for andre kulturer. I følge denne posisjonen må barnevernet ha kunnskap om kultur, men først og fremst for å se at normer og løsninger «innenfor en kultur» kan være farlig for barnet. Innenfor den tredje posisjonen, går kritikken ut på at det overdrevne kulturfokuset gjør at andre forhold, slik som klasse, fattigdom, rasisme og utestenging, kommer i bakgrunnen. Denne kritikken vil gjerne innebære at det etterlyses flerdimensjonale forklaringsmodeller når det gjelder å forstå familier som er i kontakt med barnevernet. I sin ekstreme form, vil denne posisjonen kunne føre til en total avfeieing av kultur, og at klasse og diskriminering blir stående som eneste forklaring på minoritetsfamiliers utfordringer. Slik blir én endimensjonal forklaringsmodell erstattet med en annen (Bredal 2009, 40, 42f). Disse tre posisjonene minner om de ulike kulturorståelsene jeg ovenfor har gjengitt fra Skytte (2008b). Den første posisjonen Bredal nevner, kan svare til en kulturel relativistisk forståelse, den andre til en evolusjonistisk forståelse, og den siste har elementer av en kontekstuell kulturforståelse.

3. METODOLOGISK FREMGANGSMÅTE

I dette kapitlet skal jeg redegjøre for hvordan jeg har gått frem vitenskapelig, med formål å produsere kunnskap. Jeg vil forsøke å gjøre alle leddene i prosessen så gjennomslutlig at det blir mulig for leseren å vurdere prosjektet. Jeg valgte semistrukturert kvalitativt forskningsintervju som metode for å generere materiale (Kvale og Brinkmann 2009, 130). Metoden er spesielt egnet til å gi materiale for å svare på *hvordan barnevernarbeidere forstår norske romer, og hvordan forståelsen kan få konsekvenser for barnevernets arbeid*. Det første elementet i problemstillingen dreier seg om å utforske *forståelser* barnevernarbeiderne har av norske romer, og det antydes at det er tale om konstruksjoner. I den andre delen av problemstillingen ligger det som et premiss at konstruksjonene kan få innvirkning på arbeidet med norske romer i barnevernet. Problemstillingen er altså av en slik karakter at den krever en metode som kan gi fyldige dybdebeskrivelser, og helst også om konkrete handlinger. Det må videre være mulig å fange opp forståelser og utforske mening. Dette kan en få frem gjennom kvalitative intervju. Kvalitative metoder er også egnet til å undersøke meningers ulike konsekvenser (Tjora 2010, 16). Dette sammenfaller med forskningsspørsmålets andre del.

Rekruttering og utvalg

Jeg avgjorde på et tidlig tidspunkt at jeg ønsket å intervju sosialarbeidere i barnevernets førstelinjetjeneste, og jeg tok en strategisk utvelging av informanter (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2009, 107). De eneste absolutte kriteriene jeg hadde til denne gruppen, var at de måtte være sosionomer eller barnevernspedagoger, og at de skulle ha erfaring med å arbeide med familier og barn med rombakgrunn (i kraft av sin stilling i barnevernet). Jeg hadde også et ønske om at de skulle ha ulike typer stillinger i tjenesten, for å få frem mest mulig erfaringer. Før jeg satte i gang rekrutteringsprosessen, søkte jeg om godkjenning fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Database (NSD), og fikk dette (vedlegg 1, 81).

Jeg tok kontakt med ansatte på Romtiltaket for å finne ut i hvilke av Oslos bydeler det bor flest romer. Basert på informasjonen jeg fikk der, sendte jeg mail til barneverntjenestene i de respektive bydelene. Prosjektet ble kort presentert, og jeg la ved informasjonsskrivet (vedlegg 2, 83), med invitasjon til deltakelse. På denne måten fikk jeg én informant. Jeg rekrutterte fire informanter ved å ta kontakt med to jeg kjenner som selv arbeider eller har arbeidet i barneverntjenesten. Den siste informanten rekrutterte jeg på en helse- og sosialfaglig konferanse.

Informantene ble forsikret om at både arbeidssted, dem selv og gjenkjennbar informasjon om klienter anonymiseres. Rekruttering og gjennomføring av intervju tok noe lengre tid enn jeg hadde ventet (5 måneder). Det dreide seg sannsynligvis om den hektiske arbeidshverdagen barnevernansatte har. Det er også mulig at det potensielt sett sensitive temaet spilte inn.

Utvalget ble bestående av seks sosialarbeidere: tre barnevernspedagoger og tre sosionomer, som arbeider i barnevernets førstelinjetjeneste i fire ulike bydeler i Oslo. Jeg ser det som en styrke at barnevernarbeiderne kommer fra fire ulike kontorer. Det viser at barnevernarbeidernes forståelser ikke nødvendigvis er knyttet til ett miljø som har utviklet seg ved én arbeidsplass. Utvalget er noe variert når det gjelder ulike typer stillinger de har. I kvalitative metoder er det et poeng med variasjon foran representativitet (Ryen 2002, 87). Av hensyn til personvernet har jeg valgt å ikke beskrive hvilke stillinger de innehar. Barnevernarbeiderne hadde mange likheter i sin bakgrunn. Alle er kvinner fra majoritetsbefolkningen og må på bakgrunn av sin utdanning sies å tilhøre middelklassen. De må sees på som erfarne innenfor sitt felt, da de i gjennomsnitt har arbeidet i barnevernets førstelinje i 16 år. Når det gjelder antall informanter, anser jeg seks som et godt grunnlag for å svare på problemstillingen. Informantenes perspektiver fremstår som relativt like. Det var bare ei av barnevernarbeiderne som klart skilte seg fra de andre i sine perspektiv. Repstad (2007, 83) skriver at en god regel for når en har tilstrekkelig informanter, henger sammen med om en begynner å tenke at en ikke lærer noe nytt. Hvor mange intervjuer en trenger vil dermed avhenge av miljøenes heterogenitet. Jeg kan ikke hevde at jeg ikke hadde lært noe nytt om jeg hadde intervjuet fler barnevernarbeidere, men informantenes engasjement i intervjusituasjonen gav meg et rikt materiale som har gitt meg både gode svar – og nye spørsmål.

Intervjuguide og gjennomføring av intervjuene

For å få tak i barnevernarbeidernes forståelser, forberedte jeg en semistrukturert intervjuguide (vedlegg 3, 84). Intervjuguiden ble først utviklet med tanke på å gå i dybden på to barnevernsaker informantene mente hadde vært henholdsvis vellykket og mislykket. Jeg innså at det kunne bli vanskelig for barnevernarbeiderne å balansere mellom det å huske detaljer og samtidig ivareta taushetsplikten. Derfor forberedte jeg spørsmål jeg kunne stille hvis det skulle vise seg å bli problematisk å gå tilstrekkelig i dybden. Dette skulle vise seg å være et riktig valg. For å finne ut noe om hvordan barnevernarbeiderne i studien forstår romer og hva de anser som viktig kunnskap om gruppen, ble de (blant annet) spurt om hva de ville fortelle om

norske romer til noen som ikke visste noe om minoriteten. De ble også spurt hvordan de ville sammenligne saker der familier har henholdsvis majoritetsbakgrunn, rombakgrunn og annen etnisk minoritetsbakgrunn. Videre ble de spurt om tanker rundt hvorfor den norske romgruppen er marginalisert. Forståelser av romer kom også til uttrykk gjennom andre spørsmål. Spørsmål som sentrerte seg rundt omsorgsovertakelse og henvisning til medias fokus på både for mye og for få omsorgsovertakelser (eks. Heinesen 2013; Samuelsen 2007), fikk blant annet frem perspektiver på plasseringer i majoritetsbefolkningen kontra plasseringer innen rommiljøet. Barnas rett til kontakt med familie og andre i rommiljøet etter omsorgsovertakelse, ble i denne sammenhengen særlig tematisert. Spørsmål om hvorvidt barnevernarbeiderne tenker at romer blir diskriminerte i barnevernet og andre offentlige tjenester, bidro til å få frem forståelser på flere samfunnsmessige nivåer. Den første informanten fikk imidlertid ikke spørsmålet om diskriminering, da jeg selv oppfattet det som ubehagelig. Slike unngåelser er en vanlig begynnerfeil i kvalitative intervjuer (Repstad 2007, 80).

Intervjuene ble gjennomført fra februar til mai 2013, og varte mellom 60 og 105 minutter. Jeg startet alle intervjuene med å fortelle litt om prosjektet og informantenes rettigheter. Informantene ble spurt om de hadde noen spørsmål, og de skrev så under samtykkeskjema, som de hadde fått på mail og lest gjennom på forhånd. Kravet om fritt og informert samtykke (NESH 2006, 13), ble oppfylt.

Det ble overlatt til informantene å bestemme hvor og når vi skulle møtes, og alle ville intervjues på sin arbeidsplass. Slik ble det lagt til rette for en avslappet stemning og at de skulle føle seg trygge (Tjora 2010, 104). På denne måten kunne det også sannsynligvis tre tydeligere frem at de ble intervjuet som profesjonelle barnevernarbeidere, ikke privatpersoner. Spørsmålene i intervjuguiden ble i stor grad dekket, men ikke alltid kronologisk. Det at de ved noen barnevernskontor jobbet etter generalistmodellen og på andre etter spesialistmodellen, gjorde at de hadde noen ulike erfaringer. Dette tok jeg høyde for i intervjuene. Jeg gikk dypere inn i de områdene hver enkelt hadde mest erfaringer fra, og på denne måten forsøkte jeg å unngå å behandle alle informantene helt likt, noe som i følge Widerberg (2010, 225) kan usynliggjøre forskjeller.

Det ble brukt diktafon etter samtykke, og ingen av informantene så ut til å la seg hefte nevneverdig ved denne. Jeg brukte notatblokk for å notere ned nonverbal kommunikasjon (og

for å huske å ta opp tråder senere i intervjuet), og jeg erfarte at det ga tolkningen en bredde utover lydfilene. Pauser og oppfølgingsspørsmål ble mye brukt i intervjusituasjonen. Pauser viste seg svært nyttig, kanskje særlig ettersom temaene kunne være sensitive. Slik fikk informantene god tid til å tenke over og formulere det de ville si. Oppfølgingsspørsmål ble brukt for å få utdypende forståelse av informantenes perspektiver og for å regulere eventuelle misoppfatninger fra både min og deres side. Ved intervjuets slutt fikk alle informantene mulighet til å gi meg tilbakemelding om hvordan de synes intervjuet hadde vært, og om de ville legge til noe.

Transkribering

Alle intervjuene ble transkribert av meg, og jeg lærte å kjenne materialet godt. Gjennom transkriberingen var jeg tilbake i intervjusituasjonen på ny, så å si. Følelser, ansiktsuttrykk og annet kroppsspråk trådte tydelig frem fra hukommelsen. Jeg skrev alt som ble sagt, ord for ord, – også pauser. Jeg anonymiserte dirkete gjenkjennbar informasjon om både informantene og klienter som ble omtalt. Ved ei anledning ble det sagt noe en av informantene angret på, og jeg forsikret henne om at dette skulle bli utelatt fra transkripsjonen. Muntlig og skriftlig språk er forskjellig, og det kan være både etisk utfordrende og vanskelig å lese muntlig språk presentert som skriftlig (Kvale og Brinkmann 2009, 187). Derfor har jeg gjort de utvalgte sitatene om til et skriftlig språk, – men på en måte som ikke har gått utover innholdet.

Kunnskapsproduksjon

Analyse av empirien er mitt hovedbidrag i kunnskapsproduksjonen. Med forskningsspørsmålet som veiviser, empirien som grunnlag og teori som inspirasjon og forankring, har jeg hatt som hensikt å utforske meningsdimensjoner i materialet.

Jeg er inspirert av idealet i Grounded Theory hvor det vektlegges at teorier ikke skal styre forskningen (Tjora 2010, 26). Samtidig kan det påpekes at dette er en sannhet med modifikasjoner. En kan vanskelig gå inn i analysen uten å være påvirket av teori, og ulike fagtradisjoner vil påvirke hva som blir synlig og ikke. En kan kanskje si at jeg har hatt en abduktiv tilnærming, ettersom jeg har startet fra empirien, samtidig som perspektiver og teorier har spilt inn gjennom hele forskningsprosessen (Alvesson og Sköldbberg 2009, 4 sitert fra Tjora 2010, 24).

Analysen begynte sakte, men sikkert, i selve intervjusituasjonen. Her fikk jeg de første ideer

til hva jeg kunne fokusere videre på og hvilke tema jeg ønsket å få nærmere utdypet i intervjuene. De tre første intervjuene ble gjennomført en stund før de tre neste, så jeg begynte å transkribere og lese gjennom de første gjentatte ganger. Etter hvert konstruerte jeg 14 kategorier basert på hva jeg så som spesielt relevant og interessant i materialet: grenser mellom romer og andre minoriteter/majoriteten, forståelser av romer, faglige redskaper/tiltak, kjennetegn på vellykkede saker, kjennetegn på mislykkede saker, forståelse av marginaliteten, hvordan bedre situasjonen, ressurser, hindringer, diskriminering, barnets beste, omsorgsovertakelse, identitet og kultur. Temaer i de siste tre intervjuene ble godt dekket av analyseeskjemaet jeg allerede hadde laget. Det var imidlertid mange kategorier, og de hadde en deskriptiv form.

Neste steg av analysen innebar å strukturere materialet ved å ta utgangspunkt i konstruerte kategorier. Kategoriene ble konstruert ut i fra hvor det så ut til at barnevernarbeiderne hadde sitt fokus i arbeidet. Jeg delte informantene inn i: universell tilnærming, kulturtilnærming, kompleks tilnærming med familiefokus og kompleks tilnærming med strukturfokus. Etter å ha gått gjennom transkripsjonene flere ganger i etterkant, ble jeg usikker på om de gjenspeilte informantenes forståelser godt nok, og om kategoriene ville låse analysen. Dessuten ble det tydelig at barnevernarbeidernes perspektiver så ut til å være mer lik hverandre, enn jeg først hadde antatt. Å lese analyseeskjema og transkripsjonene med jevne mellomrom har vært viktig i analysearbeidet. Det å lage kategorier som jeg senere så ikke var hensiktsmessige, gjorde dette tydelig.

Den nye strategien i analysen var at jeg la meg tettere opp mot materialet. Temaer fra empirien ble viktigere enn mer teoribaserte kategorier. Nå ble det fenomenene som stod i sentrum, og den enkelte barnevernarbeiders perspektiver ble trukket frem for å belyse fenomenet. Jeg valgte altså en temabasert, foran en personbasert analyse (Repstad 2007, 131). Slik understrekes det også at konteksten er barnevern. Jeg har imidlertid sammenlignet barnevernarbeidernes variasjoner i forståelsen av ulike fenomen, og på denne måten utdypes forståelser av fenomenet (Fossåskaret 1997, 14). Jeg begynte med å dele materialet inn etter ulike aspekter ved arbeidet i barnevernet: *hjelpetiltak i hjemmet, vurdering av omsorgsevne, fosterhjemsplasseringer og hensyn til kulturell kontinuitet etter omsorgsovertakelse*. Deretter gikk jeg nærmere inn på barnevernarbeidernes forståelser av manglende skolegang, den norske romgruppens marginale posisjon og diskriminering av romer.

Det er ikke sikkert informantene ville vektlagt de samme momentene i empirien som meg. På dette punktet har det Repstad (2007, 114) skriver gitt mening. Han påpeker at om en får sympati for de intervjuede, kan det føre til at en blir for lojal mot materialet. Han skriver at en ikke har forskningsetisk plikt til å gjengi alt det informantene har sagt, selv om det kan kjennes arrogant å bare velge ut noen poenger. For at analysen skal bli nyansert og for at ikke informantene skal føle seg ført bak lyset, har jeg ved lesing av intervjuer lett etter motsetninger til de forståelsene jeg presenterer. Jeg har vært opptatt av å ikke legge vekt på sitater fra enkeltpersoner uten å se dem i sammenheng med det helhetlige intervjuet.

Vitenskapsteoretisk posisjon

Ingen møter verden uten forutsetninger. En refleksjon rundt disse forutsetningene kan være med på å klargjøre forhold som kan ha konsekvenser for etablering av kunnskap (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2009, 56). I denne studien er det jeg selv som står for både datainnsamling, analyse og tolkningen av resultatene. Dette gjør det på sin plass med en klargjøring av noen forhold ved min bakgrunn som kan ha innvirkning på studien. I innledningen har jeg gjort rede for min personlige og yrkesetiske motivasjon for valg av tema. Gjennom hele studien er dette noe jeg har forholdt meg bevisst til, også i dialog med min veileder.

Jeg bekjenner ikke sympati til en rendyrket vitenskapsteoretisk posisjon. Dette kan henge sammen med at metodologisk pluralisme er vanlig innenfor sosialvitenskapen (Eliasson-Lappalainen mfl. 2010, 17), hvor jeg har fått min faglige oppdragelse. Jeg er imidlertid inspirert av (blant annet) kritisk realisme og kritisk teori. Kritisk teori har sin opprinnelse ved Frankfurterskolen, som hadde som mål å forene filosofi, politikk og sosialteori (Follesø 2005, 156). Ideologiavsløring og kritisk standpunkt til etablerte strukturer i samfunnet, er sentrale elementer (Thagaard 2009, 41). Dette standpunktet har hatt innvirkning på den formen prosjektet har tatt. Kritisk teori som perspektiv har også påvirket studien ved at jeg forsøker å sette handlinger og forståelser inn i en større sammenheng. Fokuset går dermed ved noen forhold ut over det helt empirinære.

Når det gjelder kritisk realisme, er jeg særlig inspirert av dens ontologiske og epistemologiske fundament. Ontologi er kort sagt teori om hva som eksisterer i denne verden, og epistemologi er teori om kunnskap. På det epistemologiske nivået kan en stille spørsmål om

hva en kan vite om det en mener eksisterer i verden (Buch-Hansen og Nielsen 2005, 12). Kritisk realisme er en vitenskapsteoretisk mellomposisjon, som har både positivistiske og konstruktivistiske elementer. Kritiske realister er ontologiske realister, noe som vil si at de mener at det finnes en virkelighet som eksisterer uavhengig av observatøren. Videre er de epistemologiske relativister, og dette innebærer at de ser på vår kunnskap om denne virkeligheten som påvirket av sosiale og kontekstuelle faktorer (ibid, 34). Dette perspektivet har indirekte påvirket prosjektets gang, ved at jeg er interessert i barnevernarbeidernes forståelser som jeg ser som sosialt konstruerte, og i tillegg til at jeg forholder meg til at det finnes en virkelighet uavhengig av disse forståelsene. Dette kommer eksempelvis til uttrykk for hvordan jeg oppfatter «kultur». På den ene siden forstår jeg kultur som noe sosialt konstruert, og på den andre siden ser jeg det slik at det er mulig å identifisere kjennetegn på kulturelle fellesskap.

Min posisjon som middelklassekvinne tilhørende majoriteten, har trolig påvirket studien. Ettersom informantene deler disse markørene, er det mulig at noen momenter eller erfaringer, har blitt tatt for gitt (Tjora 2010, 94). En barnevernarbeider henviste eksempelvis til at den omtalte forelderen «skjønte det der med normalforventning.» Det ble sannsynligvis tatt for gitt at jeg, som en del av majoriteten, forstod hva «normalforventning» til foreldre i Norge innebærer. Det at jeg er student i sosialt arbeid, og skriver om barnevernet, var sannsynligvis også med på å bidra til at det ble tatt for gitt at jeg vet mye om barnevernet. For å få det usagte frem i lyset, stilte jeg nysgjerrige spørsmål og var åpen om at jeg har lite praksiserfaring. Med en kontinuerlig oppmerksomhet på mitt personlige og faglige bidrag til produksjonen av kunnskap – noe Steinar Kvale og Svend Brinkmann (2009, 242) omtaler som refleksiv objektivitet – har jeg kunnet ta veloverveide valg gjennom hele prosessen.

Mine forforståelser av den norske romgruppen, er også noe jeg har forholdt meg bevisst til og korrigert. Ved siden av den yrkesetiske motivasjonen om å ha fokus på majoritetens forståelse av en marginalisert minoritet, var starten på mitt engasjement også til en viss grad drevet av fascinasjon og noen romantiske stereotypier av romer, – forestillinger som kan omtales som filisiganistiske, og er en del av antisiganismen (Selling 2013, 19).

Forskningsetiske overveielser

Etiske spørsmål er noe en må ta hensyn til gjennom hele forskningsprosessen, fra begynnelse

til slutt (Kvale og Brinkmann 2009, 62). Dette er også noe jeg har vært oppmerksom på siden prosjektets spede start. Ved intervjuer av fagfolk, vil kunnskaper og forståelser av klienter allerede være tolket, gjerne flere ganger (Andersson og Swärd 2010, 241). Av dette fører det etiske spørsmål som dreier seg blant annet om en skal la fagfolkenes fortolkede virkelighet gjengis gjennom å operere som «mikrofonstativ», eller om en skal forsøke å komme bak til skjulte strukturer som kan henge sammen med undertrykkelse og makt (ibid, 242). Jeg har forholdt meg til faren for å reprodusere og befeste unyanserte forestillinger om både romer og barnevernarbeiderne. Det har kontinuerlig vært en avveining om å ta med, eller utelate sitater som har kunnet forstås som stigmatiserende for barnevernarbeiderne og romer. Hvordan jeg har valgt å analysere sensitive utsagn har vært særlig oppe til kritisk vurdering. Som forsker har en makt til å kategorisere og begrepsfeste, og dermed ta stilling til fenomener, grupper og kategorier (ibid, 237). Det å knytte antisiganisme og rasisme til noen av barnevernarbeidernes forståelser, er et eksempel på en slik etisk avveining jeg har gjort. Min vurdering av å begrepsfeste noen av forståelsene på denne måten, er tett knyttet til tanken om at det ville være mer uetisk ovenfor minoriteten rom å ikke ta med analyser knyttet til rasisme. Maktforholdet mellom barnevernstjenesten og klienter er således et viktig argument for hvorfor det er viktig å ha et kritisk søkelys på tjenesten. Informantene er dessuten ikke bare intervjuobjekter, de er også en del av den kulturen og de strukturene de inngår i (Andersson og Swärd 2010, 240).

Vurderinger av prosjektets kvalitet og overføringsverdi

Det finnes ikke en entydig enighet om hvordan vurdere kvalitet i kvalitativ forskning. Mange forskere ser imidlertid pålitelighet som et av de viktigste kriteriene (Merrick 1999, 30). Slik jeg forstår å sikre pålitelighet, handler det i stor grad om å være åpen og kritisk til sine bidrag til alle prosessene i forskningen. Det å være klar over ulike forhold og perspektiver som kan virke inn på valgene, er ikke bare viktig for forskeren, men det er viktig at disse også er synlige for leseren (ibid, 31). Jeg har ikke bare holdt en kritisk bevissthet til mine valg. I tillegg har jeg diskutert noen av disse valgene med studenter, veileder og andre i fagmiljøet. Disse diskusjonene har beriket og bidratt til justeringer av analysen.

Når det gjelder selve materialets troverdighet, forstår jeg det slik at det innebærer spørsmål om materialet er egnet til å gi svar på forskningsspørsmålet. Her er det to forhold som muligens kan forstås som en svakhet. Dette dreier seg om at to av informantene har hatt få saker der barn og familie har rombakgrunn, og at disse sakene var fra en tid tilbake. Det

kunne tenkes at informantene husket feil og dessuten at deres forståelser og tolkninger ville vært annerledes hvis de hadde hatt kontakt med fler familier. Jeg tenker imidlertid at dette ikke ble et problem. Dette fordi jeg ikke var ute etter detaljert fakta om enkeltsaker, men barnevernarbeidernes forståelser og fortolkninger av ulike fenomen. Dessuten hadde begge barnevernarbeiderne jobbet lenge med disse familiene, så de hadde tross alt rike beskrivelser av hvordan de så dette samarbeidet. Når de to intervjuene sees i sammenheng med de andre intervjuene, viser det seg at de vektlegger flere av de samme momentene og ser ut til å ha mange sammenfallende forståelser.

Til slutt er det på sin plass med noen vurderinger av prosjektets generaliserbarhet. Det er vanskelig å si noe helt sikkert om dette, ettersom det ikke dreier seg om generaliserbarhet i kvantitativ forstand. Ayres, Kavanaugh og Knafl (2003, 871) argumenterer for at generalisering i kvalitativ forskning er mulig ettersom en idé eller et fenomen har forklaringsstyrke både som enkeltfenomen og for liknende fenomener utenom. Slik kan kvalitativt materiale anvendes på forhold som går utover selve utvalget. I min studie dreier det seg særlig om funnene kan overføres til barnevernarbeid med (etniske) minoriteter generelt. Noe som styrker en antagelse om at enkelte av fenomenene kan være overførbare, er at jeg søker å begripe barnevernarbeidernes forståelser, vurderinger og handlinger ved å sette dem inn i en majoritet-minoritet-relasjon, med noen mulige kjennetegn ved norske idealer som rammeverk. Tidligere forskning om barnevern og etniske minoriteter generelt blir benyttet og styrker gyldigheten av enkelte funn. Hvorvidt fenomenene jeg utforsker kan overføres til barnevernarbeid med etniske minoriteter generelt, må vurderes opp mot hver enkelt kontekst og hvert enkelt fenomen. Det er sannsynlig at enkelte av fenomenene jeg belyser er spesielt for barnevernarbeid spesifikt med romer, og dermed ikke kan overføres direkte. Det mest innlysende eksempelet her, er fenomenet antisiganisme.

3. HOVEDTENDENSER I MATERIALET

I dette kapitlet presenterer jeg hovedtendensene i materialet. Det analytiske fokuset er som sagt på barnevernarbeidernes forståelser, vurderinger og handlinger. Barnevernarbeidernes fortellinger settes også inn i en strukturell sammenheng og de forstås som utøvere av offentlig barne- og omsorgspolitik. For å understreke fokus på barneverntjenesten foran fokus på enkeltpersoner, har jeg i analysen valgt å knytte nummer opp mot sitatene, fremfor fiktive navn.

Barnevernarbeiderne ble spurt om de visste noe om norske romer før de begynte å arbeide i barneverntjenesten. De fleste sa at de ikke visste noe mer enn det massemediene presenterte, men ei sa at de hadde lært om «Sigøynerkontoret» da hun gikk på grunnutdanningen. På spørsmål om hvordan de har fått kunnskaper om romer etter at de begynte i barneverntjenesten, ble det sagt: lesing av bøker, studieturer, reiser og fra media, – men aller mest gjennom møter med norske romer som klienter. Informantenes forståelse av norske romer, må således sies å være tett knyttet opp til de erfaringene de har gjort seg som ansatt i barnevernet. Barnevernarbeiderne uttrykte eksplisitt interesse for arbeid med etniske minoriteter generelt og romer spesielt. To av dem sa at de ønsket å jobbe *bare* med romer, gjerne på et eget kontor.

Barnevernarbeiderne beskrev norske romer som forfulgt og diskriminert, og som en gruppe som lever i en «parallellverden» utenfor storsamfunnet, som ei sa det. Videre ble det sagt at mange romer som er i kontakt med barnevernet har store psykososiale problemer. Forståelser av årsaker til romgruppens marginale posisjon kan fordeles på hver sin side av en akse. På den ene siden forklares marginaliteten i hovedsak med indre forhold ved romgruppen. Romer tilskrives i stor grad skyld for sin situasjon, selv om det også i noen grad settes inn i en historisk kontekst med forfølgelse og diskriminering. Marginaliteten beskrives som noe individer innen gruppen delvis velger selv, og delvis føler seg presset til å velge av andre i rommiljøet. På den andre enden av aksene, er det et større fokus på å adressere ansvar på strukturelle forhold, slik som diskriminering og manglende politisk handlekraft i samtiden.

Når det gjelder barnevernarbeid som bidrag til å løse problemer ved det å være marginalisert, ser det ut til at de fleste barnevernarbeiderne er ambivalente. På et teoretisk nivå er de be-

visste på at romer ikke skal «norskifiseres», som ei sa det, men samtidig uttrykkes det at det er nødvendig at romgruppen kvitter seg med noen tradisjoner som barnevernarbeiderne definerer som motstridende til det å ha et «godt liv». Disse momentene vil bli videre belyst i analysen.

Manglende skolegang ble trukket frem som en stor utfordring for mange av barna. Miljøarbeider i hjemmet ble satt inn som hjelpetiltak i flere av disse familiene. I hovedsak skulle miljøarbeiderne arbeide med å regulere døgnrytmen, slik at barna, i følge barnevernarbeiderne, skulle mestre å stå opp i tide for å rekke skolen, og for å bedre samhandlingen innad i familiene. Barnevernarbeiderne hadde noen ulike erfaringer om hvor hensiktsmessig miljøarbeider i hjemmene er, og dette er det første temaet som vil bli belyst.

Når det gjelder omsorgsovertakelse og vurdering av hva som er «god nok» omsorg, tematiserte barnevernarbeiderne barnas rett til å ivareta sin kultur kontra rett til å ha god omsorg. I de sakene der det ble funnet grov omsorgssvikt, tas det ikke hensyn til kultur i vurderingen av hva som er til barnets beste. I de familiene det ikke like klart ble definert grov omsorgssvikt, ser det ut til at spørsmål om å eventuelt skulle ta hensyn til kultur i vurderingen av barnets beste, blir et kompliserende element. Dette vil også belyses nærmere i analysen.

Når det gjelder omsorgsovertakelse og plasseringer i fosterhjem var alle barnevernarbeiderne tydelige på at det er utfordrende å finne fosterhjem i rommiljøet. Det var noe variasjon med tanke på *hvor* problematisk dette ble sett på. Flere av barnevernarbeiderne uttrykte at etter en omsorgsovertakelse, må en velge mellom hensynet til det barnevernarbeiderne definerte som god omsorg, og hensynet til å ha kontakt med familie eller andre i rommiljøet. Hvordan god omsorg defineres, ser i stor grad ut til å være majoritetsnormativt. Barnevernarbeidernes eksplisitte redsel for at barna ulovlig skal hentes tilbake av sine foreldre, omtales som «kidnapping», og ser ut til å være en viktig årsak til at det ofte er lite samvær mellom barn med rombakgrunn og deres biologiske familie. Alle barnevernarbeiderne var imidlertid klare over at barnevernet har ansvar for at barna etter en omsorgsovertakelse har rett til å ha kontakt med andre som har den samme «kulturelle opprinnelsen» som dem selv. Alle så manglende opplæring i romanes som en uheldig konsekvens av omsorgsovertakelse, og de fleste uttrykte at det ikke var så mye å gjøre med dette. Det ble lagt vekt på at det finnes andre momenter ved kultur enn bare språk, og det ble stort sett fokusert på tingliggjorte

kulturelle uttrykk, når det gjaldt barnas rett til å ha kontinuitet i sin kulturelle bakgrunn. Slike tingliggjorte kulturelle uttrykk er for eksempel musikk, dans, matoppskrifter og eventyr. Det ble eksplisitt uttrykt av flere, at det er viktig at barn fortsetter å være stolte av sin bakgrunn som rom etter en omsorgsovertakelse. Samtidig var flere av barnevernarbeiderne usikre på om kulturen er så viktig som det de opplever at mange av foreldrene sier. Dette ble gjerne begrunnet i at få av familiene bidro med eventyr, musikk, matoppskrifter og lignende. Ivaretagelse av kulturell kontinuitet tematiseres i dybden i analysen, og barnevernarbeidernes forståelse av språk utforskes spesielt.

Barnevernarbeiderne ble spurt om hvorvidt de tenker at romer blir diskriminerte i barnevernet. De er delte med hensyn til *hvordan* de definerer diskriminering og *om* de mener romer blir diskriminerte. Enkelte knytter diskriminering av romer i ulike offentlige tjenester til manglende tilgang til rettigheter og til stereotypier. Flere uttrykker at mange romer utsettes for dette. Andre har en smalere definisjon, og forstår diskriminering kun som manglende tilgang til rettigheter, – og mener at romer ikke utsettes for dette. Det varierer i hvor stor grad barnevernarbeiderne sier at de stereotypiserer og i hvor stor grad egne stereotypier tas avstand fra. Noen går langt i å mene at stereotypiene speiler virkeligheten på en riktig måte. Diskriminering, rasisme og antisiganisme er viet et eget kapittel i analysen.

Med fundament i materialet, skal det i de følgende kapitlene søkes svar på problemstillingen. I kapittel 4 skal jeg ta for meg det barnevernfaglige arbeidet, inndelt etter ulike aspekter ved barnevernarbeid. Deretter skal jeg i kapittel 5 gå nærmere inn på forståelse av romers marginale posisjon og manglende skolegang. I kapittel 6 skal barnevernarbeidernes forståelse av diskriminering utforskes.

4. ASPEKTER VED BARNEVERNARBEID

Barnevernarbeiderne tematiserte mange ulike momenter ved arbeid med romer spesielt og barnevernarbeid generelt. Mye av det barnevernarbeiderne hadde fokus på, kan organiseres med utgangspunkt i ulike aspekter ved barnevernarbeid. Jeg har sett det som hensiktsmessig å analysere materialet ved først å kategorisere materialet og analysen på denne måten: *hjelpetiltak i hjemmet, vurdering av omsorgsevne, fosterhjemsplasseringer og hensyn til kulturell kontinuitet etter omsorgsovertakelse*. Jeg går ikke inn på alle forhold ved disse aspektene, men ser nærmere på momenter barnevernarbeiderne har tematisert. På denne måten legger jeg meg relativt tett opp til materialet, og gjennomfører en empiridrevet analyse. Det vil være glidende overganger mellom aspektene, ettersom hverken intervjuguide eller barnevernarbeiderne fulgte en slik inndeling. Hver enkelt barnevernarbeider har ulike erfaringer, og derfor vil enkelte informantstemmer være mer fremtredende enn andre, i ulike deler av analysen.

Hjelpetiltak i hjemmene

Hensikten med hjelpetiltak er i følge barnevernloven § 4-4 «å bidra til positiv endring hos barnet eller i familien», ved å styrke barnets og foreldrenes resurser og foreldrenes omsorgskompetanse. Slik reduseres behov for mer alvorlige inngrep, som omsorgsovertakelse. Det må foreligge særlig behov for å få innvilget hjelpetiltak (Barne- og likestillingsdepartementet 2006, 50). Hjelpetiltaket skal være til barnets beste, som er et grunnleggende prinsipp for forhold som berører barn (jf. § 4-1 i barnevernloven).

I denne første delen av kapittelet skal det belyses hvordan barnevernarbeidere tematiserer bruk av hjelpetiltak i romfamilier der barna har mangelfull skolegang. Fem av informantene hadde erfaring med hjelpetiltak ved manglende skolegang, og for fire av disse er det miljøarbeider i hjemmet som har vært brukt. Den femte sa at det hjelpetiltaket de har brukt mest for å stimulere til skolegang for barna, har dreid seg om å ha ofte kontakt med familiene, og da gjerne telefonkontakt. Valg av dette hjelpetiltaket framfor miljøarbeider i hjemmet, må sannsynligvis sees i sammenheng med at hun definerte reising som hovedutfordringen ved oppfølging av manglende skolegang. To av informantene sa at de har gode erfaringer med hjelpetiltak ved utfordringer med manglende skolegang, mens tre har mer blandede erfaringer. Ei av informantene sa at hun ikke synes at de har fått til mye når det

gjelder hjelpetiltak i det store og hele.

Døgnrytme

Det å arbeide med familienes døgnrytme, stod sentralt hos alle barnevernarbeiderne som hadde tatt i bruk miljøarbeider i hjemmet som hjelpetiltak ved mangelfull skolegang. Ei fortalte om hvilke arbeidsoppgaver miljøarbeideren hadde i en familie med rombakgrunn:

Det gikk på å vekke dem om morgenen, lære dem at man står opp om morgenen, man legger seg om kvelden, man spiser til sånn cirka [samme tid hver dag]. For den familien sov når de sov og var våkne når de var våkne. De hadde ikke noe døgnrytme. Etersom de ikke hadde den døgnrytmen så var det vanskelig for ungene å komme seg på skolen. [...] Pluss at det var en slik kontrollfunksjon som avdekket at familien drev med mye kriminalitet i hjemme der, hvor ungene ble lært opp til det. (6)

Familiens døgnrytme defineres her implisitt i kontrast til en tatt for gitt idealdøgnrytme. Med utgangspunkt i beskrivelser av familiens døgnrytme, synes det tydelig at regelmessighet er et viktig normativt grunnlag for idealdøgnrytmen. Familiens døgnrytme defineres som forskjellig fra idealet, og sees som så avvikende at det forstås som at «[d]e hadde ikke noe døgnrytme.» Miljøarbeider i hjemmet kan forstås som et inngripende tiltak i familiers privatliv, og dette kommer særlig frem ved at miljøarbeideren i familien også hadde en *kontrollfunksjon* når det gjaldt å avdekke kriminalitet.

Det å *stabilisere* døgnrytmen ble også forstått som en viktig del av utfordringen i flere familier barnevernarbeiderne arbeidet med. Ei av barnevernarbeidene sa at det handlet om «rytme, rytme, rytme, skole, skole, skole» (1). På det kontoret hun arbeidet, satte de inn tiltak med en miljøarbeider i familien. Han gikk hjem og vekket ungene, laget frokost til dem og passet på at de dro på skolen. Barnevernarbeideren mente at det fungerte ganske bra, men at det også svingte hele tiden:

Vi fikk liksom ikke til den der opp på skole, opp, ut, på skole, hjem, legge seg, opp igjen – den der vanlige rytmen som barn trenger og skal ha. De fikk det til i perioder, og så var det ett eller annet som gjorde at det ble satt tilbake igjen, og da var det soving på dagen og, og oppe på natta. [...] Helt regelmessig et helt år, eller et semester eller noe sånn; det gikk ikke. (1)

Barnevernarbeideren sa at denne saken var relativt vellykket, ettersom barna fikk mange år med skolegang, og familien gav tilbakemelding på at de var takknemlig for hjelpen de fikk.

Hun mente at årsaken til at det ble et godt samarbeid – og at det var en «ordentlig gøy sak» å jobbe med, som hun sa, hang sammen med at familien hadde en del ressurser. Ressursene handlet i følge henne om at «de skjønnte det der med normalforventning», og at barna var velfungerende og ikke hadde noen spesielle behov. Hun sa videre at moren slåss og stod på for familien, og at både barnevernarbeiderne og familien var utholdende. Dessuten hadde de god tid til å gjøre jobben; når familien falt ut av rytmen, var det «på'n igjen», som hun sa. Hun sa også at sentralt for å få til mer skolegang hos barna, var at foreldrene var enig i at skolegang er viktig. Det ble også sagt at det var viktig at barna ikke måtte få en forståelse av at foreldrene egentlig ikke ville at barna skal gå på skolen, men gikk med på det fordi de var redde for å få problemer med barnevernet.

«Foreldrefunksjon»

Ei av barnevernarbeiderne har andre erfaringer når det gjelder hjelpetiltak i familiene for å sikre barna skolegang. Hjelpetiltakene har i følge henne ikke vært spesielt vellykket, og har dreid seg om det hun kalte «hyppig kontakt» med familiene, uten at «hyppig» ble konkretisert. Målet var i følge henne å hindre vold, og å forsøke å få barna på skolen. Hun sa at i de familiene hun jobber med, er det flytting og reising som har vært hindrende for skolegang: «Jeg oppfatter at hvis de først er bofaste og bor et sted, synes jeg at en god del ting fungerer bra. Men så er de der i tre uker, og så flytter de» (3). Hun sa videre at barnevernet legger til rette for at barna skal gå skolen, men at de i følge henne «må på en måte true med å gå til fylkesnemnda [...] hvis de ikke sender barna på skolen». Informanten reflekterte rundt dilemmaet med å både ivareta barnas rett til å gå på skole, og det hun kalte «foreldrefunksjonen» når det gjelder det å få barna av sted til skolen. Dette tematiseres i en sak der barnevernet vurderte å innvilge drosje som et tiltak for at barna skulle komme seg på skolen:

På den ene siden er det viktig at barna går på skolen. På den andre siden så er det en viktig foreldrefunksjon å være den som faktisk sørger for at barna går på skolen. Og hva skal vi på en måte tenke da, hvilken hovedvekt skal vi legge på et slik tiltak hvis vi skal gå inn for det? Hvis du slipper å ha den foreldrefunksjonen, så sier på en måte storsamfunnet til deg at «det er vi som synes det er viktig, og det er ikke så farlig hva du tenker.» (3)

«Foreldrefunksjon» er sannsynligvis et begrep hun har fra Kari Killén (2004, 188, sitert fra Skytte 2008a, 163). Killén argumenterer for at det finnes syv ulike foreldrefunksjoner som har større betydning for barn enn andre kvaliteter. Disse foreldrefunksjonene har imidlertid

blitt kritisert for å kunne føre til etnosentriske vurderinger, ettersom de bygger på angivelig allmenngyldighet (Skytte 2008a, 167). Det er i følge dette resonnementet ikke «objektivt» gitt at foreldrene i fortellingen over, er de som må sørge for at barna går på skolen. Barnevernarbeideren viser tydelig hvilket dilemma hun står i når det gjelder å sørge for at barna får den skolegangen de har rett på. Hun legger vekt på at det er ønskelig at foreldrene ser betydningen av skolegang, og at de selv tar konsekvensene av dette, uten at storsamfunnet skal være nødt til å overkjøre familienes perspektiver. Samtidig uttrykker hun frustrasjon over at familiene flytter ofte, og at de må true med å involvere fylkesnemnda, altså gå inn for omsorgsovertakelse eller tvunget tiltak. Ut fra hennes perspektiv kan det se ut til at hardt settes mot hardt når barnevernet ikke når gjennom med tilstrekkelig skolegang for barna. For å lykkes med tiltak sa informantene også at det er viktig at barnevernarbeiderne og familiene får felles utgangspunkt, men hun sa også at «[jeg] tror vi ser verden så forskjellig, at det er det største hinderet». Videre sa hun:

Jeg tenker at det er viktig for oss å forstå hvordan de tenker og å forstå hvordan ting er for dem, og det tror jeg er viktig at vi tar med oss. [...] Jeg tenker at det kan være med på å styre hjelpetiltak, hvis vi på en måte kan finne noe felles som faktisk er til hjelp, og som gjør at de kan få det til på en annen måte. Det tenker jeg er ganske viktig, men, jeg tenker at det lovverket som styrer det norske samfunnet går over det at de har en annen måte å tenke på. (3)

Barnevernarbeideren er opptatt av at barnevern og familie skal finne frem til felles utgangspunkt i arbeidet. Men det ligger en ambivalens her. Denne ambivalensen ser ut til å ha en sammenheng med at hun forstår det slik at familier med rombakgrunn og barnevernarbeidere «ser verden så forskjellig.» Samtidig løftes det norske lovverket frem som prinsipp som uansett står over romers perspektiv. Slik kan lovverket benyttes som en normativ rettesnor som legitimerer barnevernarbeideres dominans. I stedet for å anvende lovverket som utgangspunkt for samarbeid.

Ei av barnevernarbeiderne uttrykte en noe annerledes forståelse av hjelpetiltak i hjemmet enn de øvrige. Det som skiller denne informantens perspektiv fra de andres, er at hun i større grad har et fokus som går utover den enkelte familie:

Jeg tenker at det ikke er ofte vi treffer så godt heller når vi skal sette inn tiltak i forhold til rom. Kanskje vi ikke vet nok om hva som virker. Tror jeg. Ja, og så tror jeg at barnevernet trenger å få kontakt med de ressurspersonene som faktisk finnes i

rommiljøet, og være mere aktiv på å bruke dem til å finne egnet tiltak, for å hjelpe familier. Det tror jeg er vesentlig for å få til noe. (5)

Hun adresserer mislykkede hjelpetiltak i større grad til barnevernet og manglende kunnskap om hva som fungerer, og sier at barnevernet bør ta i bruk ressurser som finnes innenfor rommiljøet. Således anerkjennes det at barnevernet ikke nødvendigvis sitter med alle løsningene for å finne gode tiltak. Dette løsningsforslaget står i motsetning til det å ta i bruk lovverket for å legitimere et synspunkt. Det viser også at lovverket kan benyttes for å finne samarbeidspunkter.

Hjelp og disiplinering

Barnevernarbeiderne representerer ulike posisjoner og forståelser når det gjelder hjelpetiltak i familier med rombakgrunn. Flere av barnevernarbeiderne sa at familiene de har arbeidet med uttrykte stor takknemlighet for den hjelpen de fikk. Samtidig kommer det tydelig frem at hjelpetiltak også kan fungere disiplinerende. Gjennom barnevernarbeidernes fortellinger om eksempelvis døgnrytme, kan en se hvordan barnevernarbeiderne streber etter å få familiene til å handle i tråd med en implisitt norm for hva som defineres som best for barna, og at lovverket kan tas i bruk som en sanksjon om barnevernarbeidere og foreldre ikke blir enige. Slik sett kan lovverket benyttes til å legitimere majoritetens dominans. Hjelpetiltak i hjemmet forstått som disiplinerende, har en parallell til Hennums (2011, 140) forskning på barnevernssaker. Hun har funnet at minoritetsetniske barn benyttes for å regulere foreldrenes atferd. Gjennom samtaler med barnevernarbeidere kreves det at foreldrene følger veiledningen som gis for oppdragelse av barn i Norge. Hun konkluderer med at barna slik blir et redskap for å forhindre en for stor pluralisering av samfunnet. Barnevernarbeidernes fortellinger ovenfor kan sees i sammenheng med, eller uttrykk for, likhetsidealet. Idéen om likhet forstås gjerne, som nevnt, som et kulturelt særtrekk i Norge (Vike, Lidén og Lien 2001, 11, 24), og kan komme til uttrykk som kulturell verdi, være et viktig premiss for sosial samhandling, og det kan være et regulerende prinsipp for velferdspolitiske institusjoner. Barnevernarbeiderne arbeider i en offentlig tjeneste som kan forstås å ha likhet som et regulerende prinsipp. Deres streben etter å regulere familienes «avvikende» døgnrytme i tråd med den majoritetsnormative døgnrytmen, kan være en konsekvens av dette. Et av målene med å regulere døgnrytmen, er at barna skal kunne få oppfylt sin rett til skolegang. (Enhetskolene må forøvrig heller ikke sees på som et kulturelt tomrom – det er også en arena hvor majoritetsnormer reproduseres og likhet er et sentralt idégrunnlag (Lidén 2001, 68)). Det er interessant

å observere hvordan barnevernarbeidere italesetter samhandlingen mellom barnevern og familiene på ulikt vis. Hvorvidt likhet er et viktig premiss for samhandlingen synes noe forskjellig. Hos den ene barnevernarbeideren er det tydelig mål at familie og barnevern skal komme fram til en felles løsning for hjelpetiltak. Det at familien og barnevernet i følge henne ikke klarer å se situasjoner på samme måte, kompliserer samhandlingen, og lovverket trekkes inn som normativ standard når likhet i forståelsene ikke oppnås. På den ene siden ønsker barnevernarbeideren å anerkjenne og se foreldrene som likeverdige parter i samhandlingen. På den andre siden synes det vanskelig å anerkjenne alternative kulturelle verdistandarder. Dette omtales som en av likhetens viktigste paradokser i Norge (Vike, Lidén og Lien 2001, 24). Den siste barnevernarbeideren ovenfor, trekker frem at barnevernet ikke vet nok om hvilke hjelpetiltak som fungerer. Hun viser til at det å ta kontakt med ressurspersoner innfor rommiljøet blir viktig for å finne egnede tiltak. Dette *kan* forstås som et uttrykk for en større åpenhet til alternative kulturelle verdistandarder. Det å løfte frem lovverket som normativ standard blir slik ikke nødvendig. Hun åpner opp for at likhet, i betydningen lik forståelse, ikke må være et premiss for samhandlingen. En alternativ tolkning er at hun er åpen for å flytte sin egen forståelse nærmere det hun forstår som romers forståelser.

Det er selvsagt ikke bare i hjem der familien har minoritetsbakgrunn, at barnevernarbeidere fatter vedtak om miljøarbeidere i hjemmet eller annen type familieveiledning. Det at representanter for staten kommer inn i familiers privatsfære vil kunne oppfattes som inngripende for de fleste. Maktforholdet kan imidlertid bli sterkere når en representant for majoriteten trer inn i et etnisk minoritetshjem. Som Skytte (2013, 45) skriver, trer generelle dilemma som berører barnevernet tydeligere frem i møter mellom majoritet og minoritet. Slike dilemma dreier seg særlig om forhold knyttet til balanse mellom likebehandling og særbehandling. I tillegg til at rom er en minoritet, er det en minoritet med en historisk erfaring med forfølgelse og diskriminering. Konformitetspresset blir muligens sterkere, men jeg har ikke grunnlag i mitt materiale til å si noe om hvordan familier oppfatter miljøarbeider i hjemmet som tiltak. Morrans (2002) artikkel om sosialarbeidere som arbeider med travellers i Scotland, kan kanskje gi noen perspektiver her, selv om konteksten ikke er den samme. Morran fant at det som på et teoretisk nivå representerte likeverd og muligheter når det gjaldt sosial inkludering av travellers, kunne representere konformitet og assimilering for travellers.

Vurdering av omsorgsevne

I det følgende skal det utforskes hvordan barnevernarbeidere tematiserer vurdering av omsorgsevne. Det fremkommer av materialet at det i stor grad handler om å finne en balanse mellom hvilke praksiser som vurderes som akseptable for at barna skal få god nok omsorg, og hvilke praksiser som ikke gjør det, – og dermed kan føre til vedtak om omsorgsovertakelse. Informantene forsøker i noen grad å skille mellom kultur og omsorgssvikt. Noen ganger blandes kultur og omsorgssvikt sammen og forstås som to sider av samme sak. Det kommer tydelig frem at dette er utfordrende tema for barnevernarbeiderne. Dette henger trolig sammen med at grensene mellom det som forstås som akseptable og uakseptable praksiser er kulturelt og historisk bestemt (Skytte 2008a, 162). Det er vanskelig å sette en entydig, «objektiv» standard, da grensene både er foranderlige og varierer mellom (og innenfor) ulike kulturelle kontekster. Når det er snakk om alvorlig omsorgssvikt, ser det imidlertid ut til at barnevernarbeiderne enklere skiller mellom akseptable og uakseptable praksiser, noe ei sier slik:

Det er barns rett å leve med sin biologiske familie, og i konvensjonen for minoriteters rettigheter så er det noe med at minoriteter skal ha rett til å leve ut sin kultur. Men rus, og vold og omsorgssvikt er jo en *ukultur*. Men det brukes juridisk sett og det er klart det vurderes jo, og vi må gjøre disse vurderingene [om] at det ikke skal være strømlinjeformet. [...] Men en må vite hva som blir ukultur og omsorgssvikt for barn, versus det som går på en romslighet til avvik; døgnrytme for eksempel, her-og-nå-tenkning og en del slike ting som er grunnfestet som du ikke får snudd på over natta. *Det* kan det være plass til. Det som blir rus, vold, vanskjøtsel og at du ikke klarer å ta vare på barnet ditt: *da* har det ikke noe med kultur å gjøre. (2)

Barnevernarbeideren fremstår her som relativt tydelig på at hun skiller mellom omsorgssvikt og kultur. Hun sier riktignok at «rus, vold og omsorgssvikt er jo en ukultur», men jeg oppfatter hennes bruk av ordet *ukultur* som et retorisk grep, så å si, ettersom hun også sier at omsorgssvikt ikke har noe med kultur å gjøre. Videre tematiseres ulik døgnrytme og ulik tidsforståelse som noe hun tenker det kan være plass i samfunnet, selv om disse eksplisitt defineres som *avvikende* sammenlignet med majoritetens normer. Jeg tolker henne i retning av at hun har en forståelse av at romslighet til slike «avvikende» praksiser, vil være med på å sikre at barnevernarbeiderne ikke forsøker å gjøre alle familier like, eller strømlinjeformet, for å bruke hennes egen term. Likevel ser det også ut til å ligge en ambivalens her. Hun snakker om disse avvikene – døgnrytme og her-og-nå-tenkning – som noe «grunnfestet som du ikke får snudd over natta.» Det kan være plass til det, men det er også noe som potensielt

sett kan forandres. Hvis en ser dette i sammenheng med den foregående diskusjonen rundt hjelpetiltak i hjemmet og døgnrytme, kan det se ut til at noen kulturelle praksiser, som defineres som ulike i forhold til majoritetspraksiser, aksepteres på et teoretisk nivå. Når det kommer til praksis, kan disse likevel bli forsøkt endret på, i tråd med majoritetens «normalforventning».

I et annet perspektiv som kommer frem knyttet til vurdering av omsorg, ser det ut til at omsorgssvikt knyttes tettere til kultur, enn vist ovenfor:

Jeg tror at ut i fra et romperspektiv så er barnets beste å vokse opp innenfor det som er deres miljø [hun tegner en sirkel i en firkant], det er å fortsette den tradisjonen de har, det er å leve sånn som de [gjør]. [...] Det tror jeg er kjempeviktig for dem. Det blir kanskje det største clashet mellom det å ha en identitet som et rommenneske og det å få lov til å ha en god nok omsorg. Det er da jeg på en måte tenker at jeg ikke vet hva som er igjen av romkulturen i Norge. Jeg vet ikke hva som er viktig å ta vare på, for jeg synes ikke... Alt det som står om volden, narkotika, kriminalitet [...] og manglende omsorg: altså alt det med manglende emosjonell omsorg. Når alt det mangler, hva er det som er mer å ta vare på da liksom? Jeg aner ikke. (3)

Hun tar ikke i bruk begrepet kultur eksplisitt (i sitatets innledning), men jeg forstår henne slik at det er dette som ligger i utsagnet å «fortsette den tradisjonen de har, det er å leve sånn som de [gjør]». Hun sier at det er en sterk motsetning – et clash – mellom det å ha identitet som rom og det å ha god nok omsorg. Det må imidlertid tas i betraktning at hun først og fremst har kontakt med romer i kraft av sin stilling i barnevernet, og at en derfor må regne med at hun er i kontakt med noen av dem som har det vanskeligst. Hun viste frustrasjon og avmakt når hun fortalte om barn som i følge henne blir utsatt for alvorlig omsorgssvikt slik som vold, narkotikamisbruk i familien og kriminalitet. Utsagnet ovenfor *kan* tolkes i retning av at hun mener at det ikke er mulig å vokse opp i rommiljøet og samtidig få «god nok» omsorg. Omsorgssvikt knyttes tilsynelatende tett til rommiljøet som helhet, og det ser ut til at dette perspektivet også innebærer en forståelse av at omsorgssvikten har fortrent deler av romsk kultur. Hun sa at hun «ikke vet hva som er igjen av romkulturen i Norge», uttrykker at manglende omsorg er altomfattende og hun undrer seg over hva som er viktig å ta vare på.

Barnevernarbeiderne navigerer i et landskap der de på ulike måter tar stilling til og definerer hva som er kulturelle praksiser og hva som er omsorgssvikt, hvilke kulturelle praksiser de mener kan aksepteres og hvilke kulturelle praksiser som bør forandres på. I det følgende skal

jeg se nærmere på to posisjoner som dreier seg om i hvor stor grad det bør tas *hensyn* til kultur, når det er definert omsorgssvikt i en familie.

For mye eller for lite hensyn til kultur?

En informant var opptatt av at barnevernarbeidere ofte har et annet syn på omsorgssvikt og kultur sammenlignet med personer som i følge henne er «støttespillere» for rommiljøet:

Jeg synes at mange av dem [støttepersoner for rommiljøet] unnskylder omsorgssvikten med kulturbegrepet. [...] For eksempel at de er unnskyldt fra å sende barna på skole fordi at man skal forstå at det gjør de ikke fordi de er en nasjonal minoritet, de er omreisende og de har en annen kultur. Da er det på en måte rettfærdiggjort at de skal slippe da. Jeg tenker at det er så uheldig for miljøet når de får støtte på det, fordi det er jo ikke sånn loven er. Vi forsøker å få til dialog og samarbeid, men det er på en måte, når man er så uenig... Man er uenig om fakta og man er uenig om hvordan loven er. Det er jo nemnda som avgjør til sist da. Men tenker jeg det er viktig at de... De står jo fritt til å ha med hvem de vil. Men jeg tror miljøet hadde vært mer tjent med å ha støttepersoner rundt seg som realitetsorienterer dem, og hjelper dem til å få til dette her. (6)

Dette utsagnet illustrerer kritikken mot barnevernets arbeid med etniske minoriteter, som dreier seg om barnevernet tar for mye eller for lite hensyn til kultur (Bredal 2009). Barnevernarbeideren ovenfor beskriver det slik at støttepersoner for rommiljøet gjerne forfekter et syn som innebærer for mye hensyn til kultur. Støttepersonene på sin side, ser i følge barnevernarbeideren ut til å mene at barnevernet tar for lite hensyn til kultur. Selv ser barnevernarbeideren ut til å mene at for mye hensyn til kultur kan hindre barna i å få oppfylt andre rettigheter. I dette sitatet var det retten til skolegang som sto i sentrum. Denne barnevernarbeideren fortalte også at hun syntes at hun har sett en endring i saker med etniske minoriteter generelt, når det gjelder å ta for mye hensyn til kultur på bekostning av hensyn til en god omsorgssituasjon:

Da jeg begynte [i barneverntjenesten], så hørte jeg om en sak fra en annen barneverntjeneste hvor fylkesnemnda mente at selv om barna ble utsatt for vanskjøtsel og vold, så kunne de likevel bo hjemme for det var en del av kulturen. Og da husker jeg vi var helt sjokkerte. Jeg vil si at i mange av de sakene jeg fulgte opp, er det ingen av barna som ble plasserte mens de har vært små. Det har vært *masse* bekymringsmeldinger. [...] det har vært en endring. Det har blitt en endring. (6)

Når det dreier seg om alvorlig omsorgssvikt, ser ikke *hensynet* til barnets kultur ut til å inkluderes i barnevernarbeidernes vurdering av barnets omsorgssituasjon, men de antydte at

dette har vært vanligere tidligere. Dette samsvarer med det Sanne Hofman (2010, 143) fant i sin studie av omsorgsovertakelser – i et rettslig perspektiv – der det viste seg at når omsorgen ligger under det som vurderes som et forsvarlig nivå, er hensynet til barnets kulturelle bakgrunn av mindre betydning i vurderingen av barnets beste. Det påpekes at noe annet ville være diskriminering av minoritetsbarn, ettersom de da måtte ha tålt dårligere omsorg på grunn av deres kulturbakgrunn.

I saker der det er mindre tydelig at det er tale om alvorlig omsorgssvikt, kan det se ut til at diskusjonen rundt romers levemåte blir større. Det dreier seg da gjerne om hva som forstås som kulturelle uttrykk og hva som forstås som omsorgssvikt. Enkelte ganger skilles det, andre ganger blandes det sammen. Det ser også ut som det er en tendens at barnevernarbeid-erne plasserer retten til kulturell kontinuitet i én avgrenset sfære, og at andre rettigheter barn har, plasseres i en annen. Dette var særlig tydelig i den ene barnevernarbeiderens illustrasjon av uenighet med støttespillere for rommiljøet, når det gjaldt skolegang. Barnevernsakene kompliseres muligens når rettigheter deles opp på denne måten, og noen ganger forstås som uforenelige. I det ene perspektivet forstås reising gjerne som omsorgssvikt av barnevernarbeidere når det fører til manglende skolegang. I det andre perspektivet synes hensynet til kultur å veie tyngst i forståelsen av reising. På denne måten polariseres diskusjonen, og konsekvensen kan muligens bli at det *enten* blir tatt hensyn til kultur *eller* andre rettigheter.

Fosterhjemsplasseringer

I det følgende skal jeg belyse hvordan barnevernarbeiderne tematiserte fosterhjemsplasseringer av romske barn, særlig med fokus på plasseringer innenfor rommiljøet. Barnets kulturelle opprinnelse skal legges stor vekt når barnet plasseres utenfor sin familie. En kan bare se bort fra dette når det ikke er til det enkelte barns beste å bli plassert innenfor sitt kulturelle miljø (Hofman 2010, 72, barnekonvensjonen art. 20). Når vilkårene for omsorgsovertakelse er til stede (§ 4-12 i barnevernloven) og det er til barnets beste at omsorgen overtas, er det sjelden at barnets beste vurderes på nytt i spørsmålet om plassering, ettersom det blir sett som en del av vedtaket om omsorgsovertakelse (Hofman 2010, 147). Fylkesnemnda har anledning til å stille krav om valg av fosterhjem, men dette blir ofte vurdert som en faglig vurdering som barnevernstjenesten har best oversikt over. I en omsorgsovertakelse skal det etter barnekonvensjonen artikkel 20, tas «tilbørlig hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn». Hvordan

barnevernarbeidere forstår og forholder seg til denne retten blir nødvendigvis sentralt for oppfyllelse av barnas rettighet.

Utfordrende å finne fosterhjem og redsel for «kidnapping»

Alle barnevernarbeiderne uttrykte direkte at det er liten tilgang på fosterhjem i rommiljøet. Dette er imidlertid ikke noe som er spesielt for romer; mangel på fosterforeldre med etnisk minoritetsbakgrunn er en generell utfordring (Myrvold 2007, 195; Norsk Innvanderforum 2013, 24). Barnevernarbeiderne viser i stor grad til de samme forklaringene på at barn med rombakgrunn som oftest plasseres i majoritetshjem. Det som særlig går igjen, er en forståelse av at det finnes svært få familier som er egnede, og en redsel for at barna skal hentes tilbake til den biologiske familien på ulovlig vis, hvis de plasseres i rommiljøet. Følgende sitat illustrerer dette:

Tar du omsorgen for et muslimsk barn så blir det selvfølgelig viktig for foreldrene at han kommer i et muslimsk hjem, og det samme med et rombarn. Men vi har ikke muslimske hjem og vi har ikke romhjem. Da må de i andre hjem. Har vi et muslimsk hjem som matcher, så selvfølgelig så velger vi det til det muslimske barnet, og vice versa med rombarn, – men vi har ikke. Veldig ofte så har vi ikke. Da kan vi ikke, imøtekomme foreldre, eller det ønsket. [...] Kidnappingsfaren er jo høy der. Jeg ville tenkt at det ville være veldig vanskelig, for alle rom vet om hverandre. Hvis noen plutselig sitter med ungen... Altså det vil jo være ute etter fem minutter, det. (1)

Her kommer det også tilsynelatende frem en forståelse av at det å finne fosterhjem i rommiljøet, er noe barnevernarbeiderne først og fremst gjøres for foreldrenes skyld. Denne forståelsen kan ha sammenheng med at en del av barna er så små at de vanskelig kan komme med direkte ønsker. Like fullt – barn har en selvstendig rett til kulturell kontinuitet.

Manglende tillit til rommiljøet

Manglende tillit til at fosterforeldrene vil handle i tråd med barnevernets premisser, er et annet moment barnevernarbeiderne forklarer liten bruk av fosterhjem i rommiljøet med. Ei av barnevernarbeiderne sa at de ikke har hatt fosterhjems plasseringer i rommiljøet, men at de har vurdert dette:

Det har ikke vært prøvd, men det har vært diskutert, og det har vært sett på. [Det er en sak] der vet jeg at de helt aktivt faktisk tenkte at de skulle prøve å imøtekomme dem da. Og se om det var noe, men det var ikke noe vi kunne stole på, for du må kunne stole på dem [...]. Det er veldig mange sårne ting, og det er klart at hvis du skal være fosterhjem, så skal du samarbeide med barneverntjenesten, vi skal kunne stole på deg,

du kan ikke få rombarn plassert i fosterhjem hos deg og få betaling, [...] og ikke sørge for at de går på skolen for eksempel. Det er veldig mange utfordringer en står ovenfor. (3)

Videre i denne intervjusekvensen tematiseres igjen det som kan forstås som dilemma mellom det å ha god omsorg og det å få ivaretatt sin kultur, men nå er fokuset på fosterhjemmene:

Jeg tenker at det er kjempeviktig at de respekteres for den minoriteten de er, og at de skal få lov til å beholde sine kulturelle særpreg, men at det likevel ikke går over den menneskerettigheten det på en måte er å ha muligheten til god utvikling. Den [menneskerettigheten] går over det å ha rett til å spise sigøynergulasj, på en måte. Det blir viktig for fosterhjemmene å sørge for at de [fosterbarna], i den grad det går an, forsetter å være stolt av at de er en sigøyner. Og det er klart at det er vanskeligere for en norsk familie enn det er for en sigøynerfamilie. (3)

Slik jeg forstår hennes utsagn om «rett til å spise sigøynergulasj» i fosterhjemmene, er dette en måte å sette kulturell kontinuitet på spissen. Forstått slik blir det å ha mulighet til god utvikling sett på som en menneskerettighet som står høyere rangert enn retten til kulturell kontinuitet. Det kan se ut til at kulturell kontinuitet og god utvikling forstås nærmest som gjensidig utelukkende, og ikke to sider av samme sak. Denne måten å forstå god omsorg og kulturell kontinuitet på tematiseres videre:

Når man overtar omsorgen, så er de veldig opptatte av at vi har ikke noe sigøynerhjem å plassere dem i, fordi vi fratar dem kulturen da. [...] Jeg har sagt fra flere ganger at det å ha god omsorg er også en form for rettighet. Det å ha et språk er ikke viktigere enn å ha god omsorg, altså at barn skal slippe å bli utsatt [...] for vold, de skal slippe å utsettes for at de ikke lærer noe, de skal slippe å utsettes for å læres opp til å stjele, ikke sant, en del sånne ting. Det å kunne et språk og tilhøre en identitet overgår ikke det. [...] Jeg tenker ikke at vårt lovverk er til hinder for å hjelpe sigøynere, jeg oppfatter egentlig at de er til det største hinderet selv, kanskje. (3)

Hofman (2010, 144) hevder at barns kulturelle opprinnelse gjerne blir gjort til noe sekundært i fylkesnemnda, når vilkårene for omsorgsovertakelse er til stede, og at dette får problematiske følger for plasseringsspørsmålet. Dette er kunnskap som kan bidra til å forklare perspektivet barnevernarbeideren ovenfor viser. Som tidligere nevnt ville det være diskriminerende å la kulturelle hensyn gå foran god omsorg i spørsmålet om omsorgsovertakelse. Det ser imidlertid ut som om barnevernarbeideren ovenfor «drar med seg» forståelsen av at det ikke skal tas hensyn til kultur når det er snakk om alvorlig omsorgssvikt i hjemmet, til spørsmålet om plasseringssted. Dette er i så fall et problem, fordi omsorgsovertakelse og fosterhjemsplasser-

ing er to ulike spørsmål (ibid). Etter en omsorgsovertakelse skal barn ikke «nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk» (Barnekonvensjonen art. 30). En alternativ analyse av barnevernarbeiderens utsagn kan være at hun har en forståelse av at omsorgssvikt er så tett knyttet til rommiljøets kultur, at en plassering i miljøet ikke ville ha noen hensikt. Etter et slikt resonnement ville en risikert at barnet hadde blitt utsatt for omsorgssvikt på ny. Jeg kan selvsagt ikke vite akkurat hva hun mente. Noe som imidlertid synes tydelig, er at det finnes tendenser til en slik diskurs, eller forståelse, i samfunnet. Hofman viser til en lagmannsrettsdom der det, slik jeg fortolker det, uttrykkes en slik forståelse:

Lagmannsretten bemerker at ut fra de opplysninger om romfolkets kultur som er fremkommet i saken, er det generelt lite trolig at personer som lever innenfor denne kulturen, vil kunne tilfredsstillende de kravene som må stilles til fosterforeldre for barn med slike særlige omsorgsbehov som det er tale om i denne saken. Sigøynere av romfolket er som påpekt lite integrert i det norske samfunnet, og kulturen innebærer liten grad av bofasthet og utstrakt reiseaktivitet, innenlands og utenlands. Normalt går ikke romfolkets barn på skole. (LB-2006-135824, sitert fra Hofman 2010, 153).

Romsk kultur synes å bli fremstilt som en del av problemet, og er dermed til hinder for at personer med rombakgrunn skal kunne være fosterforeldre. I denne saken hadde barneverntjenesten undersøkt bare én person som familien til det aktuelle barnet hadde oppgitt i forbindelse med fosterhjems plassering. Denne personen ble ikke funnet egnet av barneverntjenesten, og de anførte at det ikke var mulig å finne fosterforeldre i rommiljøet. Hofman stiller seg kritisk til at dette forsøket var tilstrekkelig, men lagmannsretten stilte seg annerledes til dette (Hofman 2010, 152). Det er problematisk å hevde at alle romer er uegnede omsorgspersoner og at dette er kulturelt betinget. Dette minner om rasisme, definert som stereotypisering og nedvurdering av kulturelle kjennetegn (Dominelli 2008, 10). Hensikten her er å belyse ulike forståelser, ikke å forfekte et syn på omsorgssvikt som noe som aldri er kulturelt betinget. Det ville bare bidratt til polarisering.

Vellykket plassering i rommiljøet

Det er bare ei av barnevernarbeiderne i mitt prosjekt som har direkte erfaring med å fosterhjems plassere barn av romslekt i rommiljøet, og hun ser på disse plasseringene som vellykkede:

I og med at jeg har jobbet med barn som vi har tatt omsorgen for, så kan du jo si at i

utgangspunktet så er jo ikke det vellykket. Men jeg vil si at vi har hatt vellykkede plasseringer, og jeg tenker kanskje spesielt på der vi har plassert hos rom. [...] Da kan man lure på; er det fordi det var hos rom, eller er det rett og slett fordi det var hos familie? Sant? Jeg tror kanskje begge deler [...]. Akkurat i forhold til rom, så tenker jeg mye på språket, for det mister du på en måte hvis du ikke bor sammen med rom, for det er ikke et skriftspråk. Det er et muntlig språk. Det er ikke så lett å lære hvis du ikke lever sammen med dem som snakker det, og språket er jo ganske nært knyttet til identiteten, så det blir på en måte begge deler. (5)

Denne barnevernarbeiderens erfaringer og perspektiver skiller seg fra hvordan de andre barnevernarbeiderne ser på fosterhjems plasseringer. Hun er på linje med forståelsen av at det er vanskelig å finne fosterhjem i rommiljøet, men hun går videre med å si at dette er problematisk, og fremmer en idé om transnasjonale plasseringer for å sikre kulturell kontinuitet på en bedre måte. Dette er også noe som har blitt løftet frem i *Handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo*. I denne legges det vekt på at barnevernloven ikke er til hinder for dette, men at det vil kreve grundig saksforberedelser og samtykke fra alle parter (Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2009, 31).

Hensyn til kulturell kontinuitet etter omsorgsovertakelse

Når omsorgen for minoritetsbarn overtas, og barnet ikke kan plasseres innenfor sin utvidede familie, eller hos en familie med samme kulturbakgrunn som seg selv, får hensynet til barnets kulturbakgrunn ekstra betydning. Denne retten er i følge barnekonvensjonen ubetinget, så sant barnets andre rettigheter ikke krenkes (Hofman 2010, 90f). Det var i denne sammenhengen noe overraskende at flere av barnevernarbeiderne stilte seg tvilende til familiens motiv for å ønske at barna bør plasseres i familier med rombakgrunn:

Så kan man jo undre seg hva som er motivasjonen til at de så gjerne vil ha dem plassert i rommiljøet, for vi vil jo gjerne opprettholde kulturen deres på andre måter. Og jeg føler at vi er på tilbudssida i forhold til at hvis de har noe å komme med, – så kom gjerne med det. (6)

Flere av barnevernarbeiderne viste en skepsis til argumenter fra rommiljøet om at barna ved omsorgsovertakelse skal plasseres innenfor miljøet for å sikre kontinuitet i deres kulturelle bakgrunn. Dette forklares med at barnas kulturelle bakgrunn kan ivaretas uten at barna plasseres hos en fosterfamilie med rombakgrunn, ettersom barnevernet vil bidra til å «opp-retttholde kulturen deres på andre måter.» For å forstå hvordan barnevernarbeiderne mener de kan bidra til at kulturen opprettholdes, må en se nærmere på hvordan romers kultur forstås:

Har de innspill vedrørende kultur, så tar vi imot musikk og litteratur hvis de har det, – matoppskrifter. Altså alt det som foreldrene finner nødvendig for å opprettholde kulturen da. Det er vi positive til. [...] Hvis det er noe skriftlig litteratur eller hvis det er noen matoppskrifter, noe klær, noe historie, slektstre og sånn... Jeg synes det er de færreste som tar med seg noe. Jeg synes det er vi som må motivere dem og informere dem. [...] Hvis den kulturen er så viktig som de hevder, så hadde det vært fint om de benyttet seg mer av de mulighetene som er. (6)

Barnevernarbeideren ser her ut til å presentere barnevernet som en nesten like legitim «kilde til kultur» som foreldrene eller rommiljøet generelt. Dette henger nok sammen med hvordan kultur defineres. Kultur ser ut til å bli forstått som de umiddelbare observerbare uttrykkene for kultur, slik som eksempelvis klær og matoppskrifter. Dette kan kanskje representere det som Edward Hall (1984, sitert fra Helman 2007, 2) foreslår å kalle kulturers tredje nivå. Det som kjennetegner dette nivået er nettopp slike kulturuttrykk som er lett synlige for utenforstående. De andre to nivåene består i følge Hall av mer implisitte kulturelle uttrykk slik som normer og andre former for «kulturell grammatikk» som sjelden blir delt med utenforstående. Eksempel på slike kulturelle uttrykk kan for eksempel være forestillinger om rituell renhet og urenheter. Tilgang til slike normer, blir følgelig vanskelig uten å tilbringe tid sammen med andre som deler og kjenner til de samme kulturelle kodene. Med Halls klassifiseringer av dype og grunne kulturuttrykk, kan en tolke flere av barnevernarbeidernes definisjon av romsk kultur som et resultat av at de blir oppmerksomme på de kulturelle uttrykkene som er mest tilgjengelige og synlig for dem selv, slik som for eksempel musikk, mat, klær og historie. Slike kulturuttrykk er også enklere å omsette til konkret «produkt», som barn i fosterhjem kan få utlevert fysisk og til og med oppbevare på rommet sitt. Deres forståelser kan også gjøres begripelig med kontrasten mangfold og forskjell, når det gjelder å håndtere og identifisere kulturell variasjon (Hylland Eriksen 2007). Mangfold representerer, som nevnt tidligere, i hovedsak kulturell variasjon som i den offentlige sfæren gjerne forstås som moralsk, politisk og estetisk nøytral, mens forskjell viser til det som forstås som moralsk diskutabile oppfatninger i en minoritet. Hylland Eriksen argumenterer for at forskjell dessuten stadig oftere lanseres som hovedårsak til sosiale problemer som forbindes med innvandrere og deres etterkommere (ibid, 114). Norske romer er ikke innvandrere, men en kan ikke utelukke at den samme mekanismen finnes i majoritetens forståelser av sosiale problemer hos romer. Slik jeg forstår mangfold, vil den kulturelle variasjonen som defineres som mangfold ofte tilsvare det Hall klassifiserer som kulturers tredje nivå. Dette samsvarer også med hvordan UNESCO har definert mangfold: – mat, sagn og myter, ritualer, håndverk, kunst og

musikk, er fenomenene som i hovedsak nevnes. Hylland Eriksen (2007, 113f) betoner også at distinksjonen mellom grunne og dype kulturforskjeller kan være nyttig.

Barnevernarbeidernes forståelse av kultur i saker der barna er under barnevernets omsorg, innebar i hovedsak kultur som noe tingliggjort, og som en dermed i mindre grad er avhengig av andre med samme kulturbakgrunn for å praktisere. Men det ble også forsøkt å ta signaler fra foreldre om mer samvær med andre romer, på alvor:

Nå samarbeider vi med [et tiltak]. Vi lurer på å kanskje starte å ha noe samvær der eller sånn. Men dette er et lite miljø og disse barna er på sperret adresse. Det er bortføringsfare og en del av dem har vært bortført flere ganger, [...] og de barna har følt seg veldig sviktet av oss for at vi ikke har klart å skjerme dem nok da – og svikta av foreldrene. Jeg tenker at vi har et stort fokus på å se foreldrene og vi skjønner deres frustrasjon over [at barna blir] plassert i norske familier når kulturen blir så viktig. Men vi er usikre på i hvilken grad kulturen er så viktig for dem, eller om det de har å si, på en måte. Det er håpet deres da. Det er noen foreldre som har tatt initiativ til at vi skal undersøke om det [tiltaket] kan brukes til noe. Det som er problematisk med det, er i forhold til sikkerheten til ungene. Vi vil ikke at noen i rommiljøet skal vite hvor de er plasserte, og at ingen skal komme å ta dem når de er der. Det er større risiko for at noen spør på romanes på et sånt sted hvor det er mye rom da. Men jeg tenker at det er noe som vi ønsker å følge opp også. (6)

Barnevernarbeideren uttrykker tvetydighet til å skulle starte samvær ved det omtalte tiltaket. På den ene siden forstår jeg henne slik at hun ønsker å imøtekomme foreldrenes ønske, men på den andre siden betviler hun og kolleger om kultur er viktig for familiene, eller om det bare er et instrumentelt argument. Det er en sterk skepsis og redsel for at barna skal bli «kidnappet», og for at noen i rommiljøet skal får vite hvor barna er plasserte. Det at barn og voksne kan snakke sammen på et språk utenforstående ikke forstår, ser ut til å oppleves som delvis truende.

Språk

Felles språk er et av flere viktige elementer i et kulturelt fellesskap (Hylland Eriksen 2001, 48). Jeg skal i det følgende belyse barnevernarbeidernes forståelse av romanes og språkets rolle etter en fosterhjemsplassering, som en konkretisering av deres syn på kulturell kontinuitet. Bare tre av barnevernarbeiderne husket hva språket til den norske romgruppen heter. Dette kan tolkes i retning av at språket ikke oppfattes som et prioritert område. Barnevernarbeiderne så ut til å forholde seg nokså likt til romenes språk. Alle uttrykte til en viss grad at det er problematisk når barn mister morsmålet sitt, men at det er vanskelig for barnevernet å

gjøre noe med. Ei sa det slik: «hvis det tilfeldigvis er noen som snakker morsmålet der barnet bor og det fungerer på et vis, så kan vi jo selvfølgelig vurdere å legge til rette for det, men det er ikke det vi først og fremst jobber med, for det er så mye annet som må tas tak i.» Flere av barnevernarbeiderne nevnte at samvær er vanskelig på grunn av redsel for det de kalte kidnapping, og at dette også går utover språket:

På lik linje med mange andre barn, fra andre kulturer som har blitt plassert i norske fosterhjem, så vil vi aldri kunne makte å gi dem det tilbudet [språk]. Men igjen da, så må en velge, og da er det hensynet til at barn skal ha en god omsorgssituasjon som går foran for eksempel å lære morsmålet sitt. Rett og slett. Man skulle gjerne ønske at man kunne få til begge deler, men som jeg sa litt om i sted, når vi plasserer barn i fosterhjem og de får en tilknytning der, og slår seg til ro, er det vanskelig med samvær og kontakt fordi en tenker at de kan bli kidnappet for eksempel. Da må man, dessverre for barna da, la hensynet til at de skal få lov til å bo der de faktisk er, gå foran at de skal lære språket sitt. (4)

Her ser vi igjen at hensynet til god omsorg settes opp mot andre rettigheter, og retten til språk blir gjort til noe sekundært. Den samme forståelsen ble uttrykket av flere. Ei av barnevernarbeiderne fortalte om en sak hun hadde hørt om; familien til et barn som var plassert i et majoritetshjem, sa at de mente at barna mistet kulturen sin. Barnevernarbeideren fortalte at hun hadde hatt lyst til å snakke med familien og si:

«Hva er det dere mener at de mister? Er det all den grove volden de har vært utsatt for [...] er det det at moren reiser fra dem...? Hva er det de mister ved å bli tatt under omsorg av oss? Vi vil vite hva det er, hva dere mener, for hvis det er bare språket, så blir det på en måte ingen ting i forhold til det å få utvikle seg til et fullverdig menneske.» Det er på en måte min mening. (3)

Språket ser ikke ut til å sees som en del av det å utvikles til «et fullverdig menneske.» Videre uttrykker hun til en viss grad at kultur er viktig, men hun vektlegger også en tingliggjort forståelse av kultur. Kultur forstås av flere som noe barna kan lære fra et utenfraperspektiv. Ei sa det slik: «En kan jo lese *om*, om man ikke da leser på romanes, man kan jo lese *om* og skaffe seg kunnskap på den måten. Så kunnskap om kulturen, det får de. Om de ikke får *språket*.» (4)

Ei av barnevernarbeiderne var i større grad en de andre, opptatt av at barnevernet forsøker å ivareta barnas rett til kulturell kontinuitet, men at det ikke er godt nok:

Jeg har jo andre [romske] barn som [ikke er plassert i rommiljøet, men] er plassert hos helt vanlige norske nordmenn, og det som blir forskjellen blir jo at de ikke får den biten. Selv om vi prøver å legge inn at de skal være litt sånn oppdatert på kulturen og at de skal bruke musikken og bruke det man kan, så blir det allikevel, det blir *så* lite [demonstrerer med tommel og pekefinger] i forhold til det å bli kjent med egen kultur og egen opprinnelse, og du blir liksom kun ivaretatt gjennom samvær med foreldre da, det er på en måte der de kan få, og det er jo begrenset. Og de lærer seg jo ikke språket. Sånn sett så er de jo fratatt mye. (5)

Barnevernarbeiderne fokuserte generelt lite på mulige konsekvenser av å miste sitt morsmål. Dette kan henge sammen med at barnevernarbeiderne opplever at de står i en avmechtig posisjon når det gjelder å bidra til at barna for opprettholdt sitt språk. Manglende fokus på mulige konsekvenser av å miste sitt morsmål må også sees i lys av den manglende anerkjennelsen av kulturelle rettigheter, som flere viser. Barna skal som tidligere nevnt ikke nektes retten til å «leve i pakt med sin kultur» sammen med andre medlemmer av sin gruppe etter en omsorgsovertakelse, selv om det ikke lykkes med en plassering innenfor miljøet (jf. Barnekonvensjonen artikkel 30). Spesielt skal det tas særlig hensyn til språket (Hodgkin og Newell 2007, 289). Sunil Loona (2001, 228) skriver at det er en tett sammenkobling mellom språk, identitet og kultur, og at når det er strid om språk, handler det dermed ofte dypest sett om sosial identitet. Språk er «et redskap for formidling av kulturverdier og dermed også et redskap for utvikling av [...] etnisk identitet.» (ibid). Manglende anerkjennelse av barns morsmål kan føre til at barn vurderer sin egen bakgrunn negativt og får alle forutsetninger for å klare seg dårlig (Holmen og Jørgensen 1993, 70, sitert fra Skytte 2006a, 21).

Til syvende og sist er det i fosterhjemmene ivaretagelse og utvikling av identitet skjer i det daglige. I en mastergradsstudie av majoritetsfosterhjem som har fosterbarn med etnisk minoritetsbakgrunn, kom det frem at fler fosterhjem ikke ivaretok fosterhjem barns kulturelle opprinnelse, enn det motsatte (Lund-Fallingen 2013, 116). Dette knyttes blant annet til det norske likhetsidealet.

5. MARGINALITET OG MANGLENDE SKOLEGANG

I dette kapittelet skal jeg gå nærmere inn på noen av barnevernarbeidernes forståelser av romer som ligger implisitt i det foregående kapittelet. Først tematiseres barnevernarbeidernes forståelse av den norske romgruppens marginale posisjon i samfunnet, og deretter forståelse av manglende skolegang.

Forståelse av marginalitet

Barnevernarbeiderne tegner et bilde av norske romer som en folkegruppe som lever i en parallellverden ved siden av storsamfunnet. Det ble sagt at «det er jo ikke liv laga i miljøet.» (1). Det ble da referert til «å gå på sosialen, det er trygd, vold, rus og psykiatri [...] Det er mye lite skolegang, og de har jo ingen tilknytning til arbeidslivet.» Flere av barnevernarbeiderne påpekte at de møter selvsagt de familiene som sliter mest, og gav uttrykk for at det er bare dem de kjenner til. Samtidig ble det også uttrykt av flere, at de aller fleste i det norske rommiljøet har det vanskelig. Det synes i hovedsak å finnes to ulike forståelser når det gjelder å forstå årsakene til den norske romgruppens marginale posisjon i det norske samfunnet. I den ene forståelsen er fokus først og fremst rettet mot strukturelle forklaringer på marginalisering, mens den andre forklaringsmodellen i større grad peker på årsaker som er å finne hos romgruppen selv.

Ei av barnevernarbeiderne forklarte romers marginale posisjon først og fremst med strukturelle forhold, slik som diskriminering og manglende politisk handlekraft. Den sterke ordbruken vitner om frustrasjon over at lite blir gjort:

De har jo vært forfulgt siden tidenes morgen [...] og jeg tenker at når folk har blitt forfulgt over så lang tid, så gjør det noe med at man ikke får tillit til storsamfunnet. [...] Etter hvert så blir det rus og etter hvert så blir det kriminalitet, for noe skal en leve av. Og da blir de enda mer marginaliserte. Så jeg tenker det har en historisk bakgrunn. Men det er aldeles forferdelig, det må jeg jo si. Man skulle ikke tro det var folk det var snakk om... Så jeg tenker at det er et politisk problem, rett og slett. At man ikke gjør noe for den gruppa, det synes jeg er helt jævlig. (5)

De andre barnevernarbeiderne rettet forklaringen på rombefolkningens marginale posisjon i større grad mot romgruppen selv, enn til mulige strukturelle årsaker. Følgende sitat illustrer denne forståelsen:

Rommiljøet i Norge eller Oslo da, [...] er så lite, og det ødelegges på en måte innefra – de har ikke noen impulser utenfra, og de har ikke nok ressurspersoner i miljøet å ta av som klarer å snu dette her. Pluss alle de der stridighetene de har innad i miljøet. De får jo aldri tid til å vende blikket noe annet sted enn bare innad i miljøet, fordi det er intriger absolutt hele tiden! (1)

En forståelse av at den marginale posisjonen er selvvalgt, ser ut til å stå sentralt i denne forklaringsmodellen. Det ble sagt at «jeg har ikke vært borti en minoritetsgruppe som har vært så uten dette her. [...] Ja, uten det med døgnrytme, uten det der med å være del av storsamfunnet. De vil ikke inn. De har ingen interesse av å komme inn. Hvorfor skal de inn der?» (1) Det vises forståelse for at noen romer ikke er fornøyde med det norske samfunnet, og at de ikke har tillit til «oss», som ei sa det. Samtidig vises utålmodighet, og det sies at storsamfunnet i lengre tid har strukket ut en hånd og at rombefolkningen må ta i mot hjelp som blir tilbudt. De må i følge ei av barnevernarbeiderne dra på voksenopplæring og de må sende barna sine på skolen, «hvis ikke blir de segregerte, da blir de en gruppe på siden i stedet for å være en del av storsamfunnet.» (6).

Det som kanskje var mest påfallende ved måten barnevernarbeiderne snakket om marginalisering og ulike sosiale problem, var at fattigdom og klasse i liten grad så ut til å gjøres relevant i deres forståelse. Det at barnevernarbeideres fokus er rettet mot samspill og relasjoner innad i familier, foran strukturelle forhold slik som klasse, ser ut til å være et generelt kjennetegn på barnevernarbeideres fokus (Andenæs 2004, 21). Ei av barnevernarbeiderne hadde som vist ovenfor fokus rettet mot strukturelle forhold, men det økonomiske aspektet så ikke ut til å gjøre seg gjeldene i hennes forståelse heller. Gullestad (2001, 36) skriver at likhetstankegangen er en viktig årsak til at skillelinjene mellom ulike samfunnsklasser er blitt mer utydlig. Dessuten peker hun på at interesse for etnisitet gjerne fører til at klasse og kjønn forsvinner ut av fokus (ibid, 65). Denne mekanismen kan kanskje forklare noe av årsaken til at barnevernarbeiderne generelt fokuserer lite på strukturelle forhold. Ved å tilbake til analysene som ble gjort i forrige kapittel, blir det tydelig at utfordringer romfamilier sliter med, oftere knyttes til kulturforskjeller enn strukturelle forhold. Dette samsvarer også med funn Østby (2008) gjorde. Etniske minoriteter settes ofte i en kulturell kontekst, og det er lite fokus på struktur, slik som makt og sosioøkonomiske forhold (ibid, 55, 57).

Forståelse av manglende skolegang

Manglende og sporadisk skolegang hos barn med rombakgrunn er som vi har sett, noe de fleste barnevernarbeiderne var opptatte av. Ei av informantene mente imidlertid at manglende skolegang ikke er så stort problem lenger. Flere av barnevernarbeiderne sa at manglende skolegang er noe som skiller romer fra andre minoriteter. Dette knytter de gjerne sammen med det de ser som en lavere grad av vilje til å integrere seg i storsamfunnet enn andre minoriteter har. Skolegang blir for det første forstått som en rettighet, og det ble sagt at «jeg synes det er leit at de ikke følger norsk lov om at barna skal gå på skole» (6). Skolegang blir også forstått som et middel for å hindre marginalisering. Dette kommer frem i barnevernarbeidernes fortellinger der det ble lagt vekt på at det er viktig at barna går på skole for å unngå at de «som familie blir fattige og akterutseilt i samfunnet [...] og at de kommer i en tapssituasjon i forhold til å ha et godt liv» (2). Hva som er et «godt liv», og ikke, må sies å være et normativt spørsmål, da det ikke finnes en absolutt sannhet for hvordan livet bør leves for at det skal bli et «godt». Fattigdom trekkes frem her, som en av få anledninger. Fattigdommen forstås imidlertid ikke som noe strukturelt, men som en konsekvens av individuelle valg.

Tradisjonell kultur

Barnevernarbeiderne som oppfattet at barn med rombakgrunn går lite på skolen, uttrykte bekymring rundt dette, og manglende skolegang ble delvis forstått som et kulturelt betinget problem, knyttet til tradisjonell kultur:

Hvordan skal en kunne ta vare på det bærende og konstruktive i kulturen, og legge bort det som en ser ikke fungerer i det moderne samfunnet? For vi er ikke noe håndverksamfunn lengre, sant. Det er slutt i det moderne samfunnet. [...] De selv [romer] må også ta inn det aspektet og gjøre noen valg, og se konsekvenser av å kutte ut blant annet skolegangen. (2)

Her blir storsamfunnet forstått som moderne, i kontrast til rommiljøet som blir sett på som tradisjonelt. Vlach sigøynere var gjerne kjeleflikkere og hestehandlere i tiden etter at de kom til Norge (Lidén 1990, 24). Dette kan regnes som tradisjonelt arbeid, ettersom det innebærer mindre kompleksitet og teknologi enn det som kjennetegner moderne arbeid. Et annet aspekt som skiller moderne fra tradisjonelle samfunn, er individualitet og kollektivitet. I det kollektive samfunn står familie og slekt sterkt, mens individet først og fremst er en del av kollektivet. Moderne samfunn innebærer gjerne at individer løsriver seg fra tradisjonelle nettverk, slik som familie og slekt, og ulike institusjoner innenfor nasjonalstaten får sterkere innflytelse

(Brodtkorb og Rugkåsa 2012, 30f). Referanserammer som kollektivitet og individualitet, representerer ulike måter å forstå seg selv og verden på, og kan bidra til å få økt forståelse for kompleksitet (Skytte 2008a, 63). Faren er imidlertid hvis disse og lignende modeller brukes ukritisk som «sannheten» om mennesker innenfor ulike grupper. Den kompleksiteten modellene er ment til å skape, kan i stede ende opp med å bidra til en essensialisering av grupper, og dermed bryte ned kompleksiteten. Line Ytrehus (2001, 233) uttrykker en skepsis til en oppdeling i tradisjonelle og moderne kulturer, da det moderne «vestlige» fort blir en målestokk «de andre» måles i forhold til. Hun forfekter at en slik inndeling kan være et uttrykk for en evolusjonistisk kulturforståelse. Når barnevernarbeideren ovenfor lurer på hvordan romer skal «kunne ta vare på det bærende og konstruktive i kulturen, og legge bort det som en ser ikke fungerer i det moderne samfunnet», kan det forstås dit hen at hun tar i bruk modeller for å navigere i det komplekse arbeidet. Når en ser nærmere på hvordan modernitetsbegrepet brukes, ser det imidlertid ut til at det også brukes normativt: Ettersom vi ikke er noe håndverksamfunn lenger, må romer se at det ikke er plass for det tradisjonelle, i det moderne samfunnet. Modellene ser ut til å brukes instrumentelt for å få frem et annet poeng – å argumentere for skolegang. Mye av forskningen som finnes om etniske minoriteter i dag, bærer preg av forskere som eksotiserer «de andre» og gjerne fremstiller dem som tradisjonelle, og «jo mer tradisjonelle de fremstår, jo mer moderne opplever vi oss selv» (ibid, 237). Muligens kan en trekke en parallell til profesjonsutøvere i praksisfeltet. Beskrivelser av klienter som tradisjonelle, og bundet av kollektivet, kan være med på å gi legitimitet til profesjonsutøverens definisjoner, ettersom han eller hun, i motsetning til romer, er moderne, autonom og frittenkende. Dette er i så fall todelt for denne barnevernarbeideren. Den samme barnevernarbeideren var også opptatt av å ikke ha en «bedrevitersk holdning»:

Jeg er så pass gammel nå at jeg er veldig skeptisk der vi som barnevernarbeidere går inn som bedrevitere og formidler en slik bedrevitersk holdning eller moralistisk holdning. Vi må gå inn og lytte og høre, hva er viktig for dem, og understøtte det som er viktig, og gjennom det få et tillitsforhold, som gjør at vi skjønner at vi har respekt. At vi ikke kommer dit for å kritisere og bryte dem ned, men vi kommer inn for å bygge og hjelpe, så øker sjansene for at en kan komme inn med flere typer hjelpetiltak som kan ha betydning for barna. (2)

Reising

Ei av barnevernarbeiderne var enda tydeligere i å uttrykke en forståelse av at manglende skolegang er et kulturelt betinget problem, og at slutningen dermed blir at kulturen må

forandres: «Jeg tror de er nødt til å gi slipp på noe av det som er deres eget, for å få det bedre. Jeg tror ikke de får det ellers.» På spørsmål om hva det er «romer må gi slipp på», sa hun at:

Jeg tenker at det er noe som gjør at de prioriterer å reise i stedet for å gå på skolen. De prioriterer at alt skal holdes innenfor sin greie på en måte [hun tegner en firkant]. Innenfor der. Jeg tror at noe av det må ut, ut av de reimene. Jeg tror for eksempel når det gjelder det der med å bli kvitt vold, rus og kriminalitet, – det gjelder alle som lever litt sånne liv – de må gis en annen mening med livet sitt. Hvis ikke så blir de bare gående innenfor der [hun tegner en sirkel i firkanten]. Jeg tror de må bli bofaste. I mye større grad. Jeg tror de må tillate barna sine å gå på skolen, jeg tror de må etterstrebe å prøve å få seg jobb selv. Jeg tror de voksne sigøynerne eller romfolket må være villige til å gå på voksenopplæring for å lære. Jeg tror de trenger en holdningsendring hos seg selv som går på at de må akseptere storsamfunnet rundt seg, og tenke at noen av normene som er i vårt samfunn, i det norske samfunnet da, siden vi snakker om dem, er gode normer som er viktige å holde seg til, for eksempel det å være ærlige. (3)

Denne forståelsen av romer, ligner på den omtalte forståelsen om at romene får det bedre hvis de «legger bort det som en ser ikke fungerer i det moderne samfunnet.» (2). Informanten sier at «noe av det må ut, ut av de reimene», og ser da ut til å referere til at romkultur legger bånd på menneskene med rombakgrunn. Jeg forstår hennes utsagn i retning av at hun tenker at sosiale problemer – «vold, rus og kriminalitet» – kan løses hvis mennesker gis en annen mening med livet sitt. Når det gjelder mennesker med rombakgrunn, vil de i følge hennes analyse få det bedre hvis de tilegner seg både majoritetens praksiser, som for eksempel bofasthet, og normer, som for eksempel ærlighet. Hun trekker her et skarpt skille mellom hvordan majoriteten i storsamfunnet «er» og hvordan minoriteten rom «er». Samtidig ser hun også ut til å ha en teoretisk bevissthet om at romer ikke skal assimileres, noe som står i kontrast til hvordan hun snakker om at «de» i praksis må forandre seg for å få det bedre:

Jeg tror det er veldig viktig å vite hva de har vært utsatt for... Jeg tror det er veldig viktig at vi i våre bestrebelser på å prøve å hjelpe dem ikke skal norskifisere dem på noen måte. Jeg tror det er veldig viktig at vi aksep[terer]... Jeg tror det er veldig viktig at man ikke ser ned på dem. Hvis du skjønner. (3)

Hun tok etter hvert frem kalenderen sin og begynte å bla i den for å sjekke datoene for påskeferien. Hun sa at hvis man i større grad hadde greid å tilpasse reisingen til slike ferier, slik at barna deres fikk bedre mulighet til å gå på skolen, ville man gitt dem et bedre grunnlag for å klare seg i det norske samfunnet. Hun sa at de da ikke ville behøve å bli kriminelle, ruse seg eller bli voldelig. Videre sa hun at «du kunne gi dem et liv som de ville kunne leve i vårt

samfunn med og likevel opprettholde sitt særpreg.» Romer skal altså ikke assimileres, men tilpasse seg på en måte som majoriteten kan akseptere. Dette skjer følgelig på majoritetens premisser. Videre viser hun til det norske folks reisepraksiser, med kronprinsparet som det fremste eksempel:

Hvis du hadde hatt barn og reiste til utlandet med dem, – det gjorde jo kronprinsparet vårt – dro til India, hvis du kanskje husker det. Og han Marius [kronprinsessens sønn] drev og gjorde lekser og sendte inn noen greier. [...] Det gjør jo veldig mange nordmenn hvis de reiser, de tar med seg leksebøker og lekseplaner og slik. Altså romfolket gjør ikke det. (3)

Skillet mellom en teoretisk bevissthet om at romer ikke skal assimileres i storsamfunnet, og at det samtidig kreves at romer må «legge bort noe av sitt eget», er tilsynelatende motstridende. Dette skillet muliggjøres sannsynligvis fordi kulturell variasjon deles opp i det som kan tolkes som forskjell og mangfold, og at disse antas å befinne seg i to adskilte epistemiske domener (Hylland Eriksen 2007, 113). Mangfold sees som positivt og må gjerne beholdes, ettersom det i motsetning til forskjell, ikke truer majoritetsverdier. Ivaretagelse av mangfold kan kanskje rettferdiggjøre at praksiser som defineres som forskjell ofte forstås som uønskelige. Barnevernarbeiderne har i ytterste konsekvens makt til å definere hvilke deler av romsk kultur som kan aksepteres i storsamfunnet. Mangfold er ønskelig:

Jeg tenker at [...] hvis de virkelig utfoldet seg i forhold til denne musikken sin, i forhold til klesdraktene sine, i forhold til evnen å reise på en måte. Og tilpasset seg, hvis en tenker at en gjorde dette innenfor en sommerferie for eksempel da, så tror jeg egentlig at romfolk, jeg tror at egentlig vi som vanlige nordmenn, hvis vi kan kalle oss det, godt kunne hatt glede av å delta i det som var deres... Det tror jeg, – det er en sånn forestilling nå på dansens hus, vet du det, den helgen som kommer nå? (3)

«Gipsy time»

Til forskjell fra den ovennevnte barnevernarbeideren, som forstod reising som hovedforklaringen på at barna mister skolegang, var problemet i følge fire andre i større grad knyttet til det å greie å få barna av gårde til skolen om morgenen. Dette ble gjerne forstått som et resultat av familienes forhold til tid:

Døgnrytmen, den er jo... – Den kunne man skrevet en bok om. De snur døgnet. Vi har snakket noen ganger at de har en egen tid. De operer med en egen tid som ikke er klokkeetid slik som vi er vant til. [...] Snakker om African time; – her er det Gipsy time i n'te potens. (1)

Det ligger en dobbelthet i barnevernarbeidernes forståelse av tid. På den ene siden uttrykkes det frustrasjon over at familienes forhold til tid er med på å gjøre skolegang vanskelig, og på den andre siden ses det på som noe eksotisk og fascinerende. Ei av barnevernarbeiderne sa at noe av det positive med rommiljøet er at de kan det med «å leve her-og-nå. Det gjør jo ikke vi, vi bare haster, hehe.» (2). Disse to måtene å se romers tid på, kan kanskje også forstås ved hjelp av skillet mellom mangfold og forskjell. Ut i fra hvordan barnevernarbeiderne her ser ut til å forstå og tillegge familiers døgnrytme mening, kan den defineres som forskjell. Å identifisere hvor grensen mellom mangfold og forskjell går er imidlertid ingen enkel øvelse. Forståelsen av døgnrytmen ser ut til å være sterkt knyttet til at barnevernarbeidere mener den blir et hinder for skolegang. I forlengelsen av dette, innebærer døgnrytmen slik barnevernarbeiderne forstår den, en utfordring for noe fundamentet og forutsetningen for det norske egalitære samfunnet, nemlig enhetsskolen. Her dreier det seg om normativitet knyttet til lovverket: skolegang er både en rettighet og en plikt, og det dreier seg sannsynligvis også om normativitet knyttet til likhet som kulturell verdi (Vike, Lidén og Lien 2001). – Uten at lovverk og kulturelle verdier nødvendigvis kan skilles: det er nærliggende å tro at de bygger på hverandre. Forståelsen av at barna ikke kommer seg på skolen, forklares i stor grad med en døgnrytme som ikke er i tråd med idéen om majoritetens døgnrytme, – og berører dermed kulturelle verdier som hverken er politisk eller moralsk nøytrale. Samtidig ser det, som nevnt ovenfor, ikke ut til at barnevernarbeiderne forstår denne døgnrytmen som noe entydig negativt. Det er både litt eksotisk og fint at *de* «lever her-og-nå» og ikke haster slik som *oss*. Dette kan kanskje henge sammen med en tendens til at majoritetens egne romantiserende fantasier og lengsler etter et ansvarsløst og fritt liv, ofte tilskrives romene (Okely 1983 i Olgaç 2006, 25). Slik kan et fenomen ha elementer av både mangfold og forskjell. En alternativ forståelse av «manglende døgnrytme» kunne være at det ble knyttet til sosiale problemer og for eksempel arbeidsløshet, men det ble i liten grad gjort.

Barnevernarbeiderne forstår skolegang som noe som kan være med på å føre til økt integrering og bedre liv, og de var generelt opptatte av rettighetsaspektet ved skolegang. Manglende skolegang ble videre i stor grad forstått som et kulturelt betinget problem, der en tradisjonell kultur med reising og «gipsy time» sees på som de kulturelle praksisene som i størst grad gjør skolegang vanskelig. En løsning som fremmes, mer eller mindre eksplisitt, er at noen deler av romkulturen bør forandres. Barnevernarbeiderne viser også til at det er viktig å ha respekt for familiene, ikke ha en bedrevitersk holdning og ikke «norskifisere» i be-

strebelser etter å hjelpe. Dette kan tolkes som ønske om å anerkjenne annerledeshet. Kjernen i barnevernarbeidernes forståelser og navigasjon, kan se ut til å i stor grad dreie seg om dilemmaet mellom likebehandling og anerkjennelse i arbeidet for å skape likestilling i barns vilkår (Skytte 2008b, 124). Barnevernarbeiderne opplever skolegang for barn som et viktig bidrag til at barna får oppfylt sine rettigheter (likebehandling), og gjennom dette få like muligheter som andre barn i samfunnet. For å oppnå reell likestilling i vilkår, legger Skytte vekt på anerkjennelse som et viktig prinsipp sammen med likebehandling. Når det gjelder barnevernarbeidernes anerkjennelse av romer, ser det ut som om dette er noe de er opptatte av. Samtidig kan det se ut til at denne anerkjennelsen er vanskelig å omsette i det praktiske arbeidet. Skytte skriver at anerkjennelse må dreie seg om å anerkjenne barnets unike person, dets livshistorie og aktuelle situasjon. Anerkjennelsen av barnet som medlem av en unik familie er også viktig. Det innebærer at familiens historiske, etniske, kulturelle, språklige og religiøse kontekst anerkjennes. Hun påpeker videre at det er viktig å skille mellom å se familie og barn som unike individer, som er det anerkjennelse dreier seg om, og det å se barnet og familien som kultur- eller kategori-representanter (ibid.). Skytte skriver at noen forståelser, slik som den evolusjonistiske og den kulturellevistiske, kan gjøre dilemmaet mellom likebehandling og anerkjennelse i arbeidet for barns likestilling i vilkår enda vanskeligere (Skytte 2008b, 125). Noe av det barnevernarbeiderne har uttrykt kan minne om en evolusjonistisk kulturforståelse. Dette kommer særlig til syne ved at den romske kulturen omtales som tradisjonell, den norske kulturen som moderne og at romene må endre noen av sine kulturelle praksiser i tråd med det som kan aksepteres av majoriteten. En slik forståelse er essensialistisk, og kan bidra til å gjøre det vanskelig å se personer innenfor rommiljøet som unike individer fremfor kulturelle representanter.

6. DISKRIMINERING, RASISME OG ANTISIGANISME

Barnevernarbeiderne ble spurt om de tror at romer blir diskriminerte av barnevernet eller andre offentlige tjenester. Dette hadde de noe ulike svar på og uttrykte forskjellig forståelse av. Fenomenet *diskriminering* ble ikke definert i intervju situasjonen, og barnevernarbeiderne hadde dermed selv mulighet til å fylle det med mening. To av informantene ser ut til å definere diskriminering som ulik tilgang til rettigheter, mens tre av dem uttrykte en litt bredere forståelse av diskriminering, der fordommer og stereotyper ble inkorporert. Dominelli (2008, 10) skriver at diskriminering er en liten del av et undertrykkende system som i stor grad handler om tilgang til ressurser og makt. Rasisme defineres som en spesifikk form for undertrykkelse, der menneskers etniske og kulturelle kjennetegn stereotypiseres og vurderes negativt. Når jeg tar i bruk teori om rasisme for å analysere barnevernarbeidernes perspektiver, er det etisk utfordrende. Dette fordi termen aldri ble nevnt i intervjuene og fordi «rasisme» kan oppfattes som et skjellsord (Gullestad 2002, 143). Likevel, jeg mener at teori om rasisme kan gi noen fruktbare innsikter i barnevernarbeidernes forståelser av diskriminering, og hvordan disse henger sammen med en større samfunnsmessig kontekst.

Tre dimensjoner ved rasisme

Ei av barnevernarbeiderne sa at hun tror romer blir diskriminerte i barnevernet, og satte dette inn i en strukturell kontekst:

Det gjør det helt sikkert [finnes diskriminering av rom i barnevernet]. Altså, jeg tenker det, [...] det vil jo være i alle etater og alle plasser. Det er jo ute i den norske befolkningen som sådan og det. Det er jo bare å følge med på siste tidens debatt, sant. Skal vi stenge grensene eller hva skal vi gjøre liksom. Bare å se på Frankrike og alle disse her [...] – Og det er klart vi ikke er noe annerledes vi som jobber innenfor sosial og barnevern. Vi er jo like påvirket vi som alle andre, men altså, jeg tror ikke de får noe mindre tiltak for å si det sånn, jeg tror ikke de får noe dårligere tiltak eller mindre tiltak *fordi* de er rom. Jeg tror kanskje mange opplever det sånn at det kan være vanskelig å jobbe med. Men det som er å huske på, er at de som vi har kontakt med, det er jo de som sliter, sant. De sliter jo ikke nødvendigvis fordi dem er rom. Men det er folk som sliter. Og det er jo på en måte ikke normalbefolkningen innenfor hverken her eller der. [...] Men jeg håper jo og tror jo at når en er på jobb og skal gjøre en jobb, så prøver man det [...] å møte folk på en ordentlig måte, – uansett hvor de kommer fra. Men vi er ikke en sånn liten øy, vi er en del av det store samfunnet. (5)

Hun ser ut til å være oppmerksom på at det finnes en institusjonell diskriminering av romer, som henger sammen med både fordommer og kultur. Dette kan tilsvare det som i følge

Dominelli (2008) er de tre dimensjonene i den rasistiske dynamikken. Barnevernarbeideren ovenfor fokuserte på diskriminering, og ved en nærlesing av sitatet i lys av Dominellis teori, ser det ut som om hun er mer eller mindre bevisst på dimensjonene i rasismens dynamikk. I følge Dominelli innebærer institusjonell rasisme at noen mennesker blir mer ekskluderte enn andre, og at dette kan føres tilbake til profesjonelles rutiner og politiske føringer. Dessuten patologiseres ekskluderte grupper for at de ikke har greid å lykkes innenfor systemet, og de blir gjerne oversett i daglige rutiners tatt-for-gitt-heter (Dominelli 2008, 13). Barnevernarbeideren mente at romer ikke får noe mindre eller dårligere tiltak *fordi* de er romer, men samtidig sa også denne barnevernarbeideren, som nevnt tidligere, at «jeg tenker at det ikke er ofte vi treffer så godt heller når vi skal sette inn tiltak til rom. Kanskje vi ikke vet nok om hva det er som virker.» (s. 38). Det kan tyde på at det finnes en forståelse av at barnevernet sliter med å finne tiltak som er gode nok for denne gruppen, men at dette samtidig ikke er noe som skjer med hensikt. Videre kan hennes forståelse også leses som en motdiskurs til en patologisering av rom. Hun sa at det er først og fremst folk som har det vanskelig, og at de ikke har det vanskelig fordi de er romer. Hun ser ut til å være bevisst på at det er en fare for å legge skylden for sosiale problemer hos gruppen, og tar avstand fra dette (noe hun også legger vekt på når årsaker til marginalisering tematiseres). På denne måten viser hun hvordan profesjonelle på et individuelt nivå kan bli påvirket av (og reagere imot), institusjonell rasisme. Videre ser hun også ut til å være oppmerksom på hvordan den samfunnsmessige konteksten påvirker det individuelle og det institusjonelle nivået, noe både innledningen og særlig avslutningen av sitatet peker på: «[m]en vi er ikke en sånn liten øy, vi er en del av det store samfunnet.» Dette kan forstås i lys av Dominellis begrep om kulturell rasisme, som består av sosiale verdier, ideer, normer og tradisjoner som er førende på interaksjon mellom mennesker og grupper av mennesker. Noen «kulturelle komponenter» blir vurdert som mer verdt enn andre (Dominelli 2008, 14). Det er altså noe noen måter å tenke på og forstå verden på, som gjør rasisme mulig. Den likhetslogikken, med manglende anerkjennelse av kulturelle forskjeller, som jeg har referert til tidligere (eks. Gullestad 2001, 65), kan være en slik forståelse. Den individuelle rasismen har både den kulturelle og den institusjonelle rasismen som struktur, og legitimeres dermed av disse formene. Den individuelle rasismen settes ut i praksis av individer og viser seg som fordommer, negative holdninger og praksiser som nekter gitte kategorier av mennesker likeverd og verdighet (Dominelli 2008, 13). Barnevernarbeideren ovenfor viste flere ganger at på tross av noe som kan leses som institusjonell og kulturell rasisme, kan profesjonelle velge hvordan de skal håndtere dette i praksis på det indi-

viduelle nivået. Hun sa til slutt: «Men jeg håper jo og tror jo at når en er på jobb og skal gjøre en jobb, så prøver man det [...] å møte folk på en ordentlig måte, – uansett hvor de kommer fra».

Fokus på egne fordommer

Ei av de andre barnevernarbeiderne fortalte at det å tilhøre romgruppen fører til mistenkeliggjøring og forhåndsdomming, og at mange romer derfor får negative forventninger til storsamfunnet. Samtidig sa hun at negative markører («kriminalitet, løgnaktighet og trygdesvindel») stemmer overens med virkeligheten når det gjelder mange romer. Videre nyanserer hun og påpeker at hun ser det som viktig å ikke ta alle individer innenfor rommiljøet til inntekt for det som er negativt, og at en må jobbe med seg selv for å arbeide faglig:

Men det som er viktig er å skille individer [...] du må vite det konkret at de her også skal belastes med disse negative forholdene som en også kan knytte til romfamilier. Det tror jeg er en utfordring. Det er ting jeg må være bevisst og kjenne på selv... Du kan si, rydde hos seg selv når en kommer i kontakt med disse familiene. Det er mange sånne sider og trekk i arbeidet vårt der vi må sortere våre egne følelser og reaksjoner, sant, for å ha en ryddig måte å forholde oss, og jobbe faglig. Det er en utfordring. Det er ting jeg må jobbe med tror jeg... En lurer også seg selv om en tror en er fri for disse fordommene. For de ligger der, og vi er påvirket av det... Ja, det tenker nå jeg. (2)

Det som skiller denne barnevernarbeideren og den førstnevnte sine forståelser i spørsmålet om diskriminering, tenker jeg først og fremst handler om hvor de retter sitt fokus. Den førstnevnte barnevernarbeideren var mer oppmerksom på det individuelle og de to strukturelle nivåene (kulturell og institusjonell rasisme), mens denne barnevernarbeideren i hovedsak tematiserte den individuelle rasismen, – selv om hun også gav uttrykk for en at det finnes en kulturell rasisme som påvirker: «[f]or de [fordommene] ligger der, og vi er påvirket av det.» (2). Det ser ut som om den førstnevnte barnevernarbeideren tok noe mer oppgjør med fordommer, noe som kanskje kan sees i sammenheng med fokus på flere dimensjoner av rasisme, og hvordan disse henger sammen. Det er umulig å gi noe fasitsvar på sammenheng mellom ulike fokus og oppgjør med fordommer hos disse barnevernarbeiderne, men det er nærliggende å tro at oppgjøret med fordommer blir enklere om en er bevisst hvordan rasisme finnes på ulike nivåer og hvordan disse nivåene virker inn på hverandre.

En tredje barnevernarbeider er også tydelig på at hun tror romer opplever diskriminering og fordommer. Hun går imidlertid lenger i å uttrykke at fordommene innebærer et korrekt frem-

stilt bilde av romer, og at disse fordommene potensielt er førende for hennes egne handlinger. Hun fokuserer i motsetning til de to ovennevnte bare på det individuelle nivået:

Vet du hva, ja, ja det tror jeg [at romer opplever diskriminering]. Jeg tror de opplever diskriminering i veldig mange sammenhenger altså, og jeg tror de opplever fordommer. Men jeg tenker at noen av fordommene har jo en form for riktighet. Altså, jeg vet at det er mange som tenker at de er uærlige – og det er de. Jeg tenker at de lyver. Og de stjeler. [...] Jeg tror ikke du skal si til noen at du er romer hvis du vil ha jobb, altså. Da skal du i hvert fall være hos en arbeidsgiver som enten er veldig sjenerøs eller er litt sjuskete selv. Jeg tror det er vanskelig for dem å få jobb. – Jeg tror jeg ville vært skeptisk til å ansette dem selv jeg, fordi jeg ville tenke at de... Jeg ville være i tvil om jeg kunne stole på dem. (3)

Barnevernarbeideren sier altså tydelig at noen av de negative fordommene som er knyttet til romer medfører riktighet i forhold til hvordan hun oppfatter virkeligheten, og at denne virkeligheten gjør at hun er skeptisk. I en diskursiv undersøkelse av rasisme og fordommer mot «gypsies» (romer og travellers) i nettdebatter, kom det frem noe av den samme forståelsen. Fordommer ble presentert av debattantene som et uunngåelig resultat av «gypsies'» oppførsel, og fordommene ble dessuten sett på som akseptable (Goodman og Rowe 2014, 34). Det må presiseres at dette var i Storbritannia og konteksten var nettdebatter. Gullestad (2001, 43) beskriver noe av det samme – at det er en generell tendens til å legge skyld for diskriminering på offeret. Barnevernarbeideren sa at hun ville vært skeptisk til å ansette noen med rombakgrunn, og viser dermed at enkeltindivider må bære konsekvensene av negative stereotyper som knyttes til romene som gruppe. Her viser hun noe av det problematiske med kategoriseringer. Alle har en tendens til å egenskapsforklare atferd og handlinger hos mennesker en ikke definerer seg selv i kategori med, mens handlinger hos mennesker en definerer seg i kategori sammen med, gjerne defineres ut i fra den konkrete situasjonen personen befinner seg i (Skytte 2008b, 117f). Hos romer ser tyveri og uærlighet ut til å bli definert som et trekk ved selve det «å være romer» – det blir et stigma. Barnevernarbeideren viser hvordan slike egenskapsforklaringer kan føre til diskriminering, ved at hun sa at hun ville vært skeptisk til å ansette noen med rombakgrunn selv.

Barnevernarbeiderne posisjonerer seg ulikt når det gjelder å ta kritisk distanse til egne fordommer. Selv om det eksplisitt sies at fordommene viser til en riktig gjengivelse av virkeligheten, legges det også vekt på respekt. Denne respekten ser imidlertid ikke ut til å løse opp stereotypene, men kan kanskje være med på å legitimere dem:

Ja, det tror jeg [at romer møter diskriminering fra sosialarbeidere]. Det tror jeg. [...] Jeg tenker at du skal se realistisk på det, men du hører jo selv at jeg sier at de stjeler og lyver, – det gjør de jo. Men jeg tenker at du må beholde en slags respekt for dem likevel. [...] Altså menneskeverdet deres er det samme, selv om de gjør det [stjeler og lyver]. Ikke sant. [...] At de utsettes for diskriminering... mm... Jeg tenker at de utsettes for det at man er forutinntatt. Jeg tror at mange ganger så gir man dem kanskje for liten sjansen til å vise at de kan andre ting, for eksempel. Jeg tror det. (3)

Her berører hun spørsmålet om det er mulig å bevare respekt for mennesker, selv om en møter de samme menneskene med en forutinntatthet basert på negative stereotypier. Hun løfter frem at denne respekten baseres i at deres menneskeverd er det samme selv om de stjeler og lyver. Samtidig problematiseres den forutinntattheten og diskrimineringen stereotypiene skaper. Hun reflekterer over at forutinntattheten om hvordan romer «er», legger begrensinger på individer fra romgruppen, ved at de ikke får stor nok sjanse til å vise «at de kan andre ting». Med «andre ting» er det nærliggende å tenke det som faller utenfor stereotypiene. Her blir det klart at forståelser kan være med på å konstituere virkeligheten, og barnevernarbeideren ser dermed ut til å være oppmerksom på at stereotypier og stigmatisering kan virke som selvoppfyllende profetier. Barnevernarbeideren viser både en god vilje og et ønske om å behandle mennesker med respekt. Samtidig arbeider barnevernarbeiderne ikke i et vakuum, og selv om en har fokus på individuell rasisme, vil en bli påvirket av både kulturelle og institusjonelle diskurser som kan oppfattes som rasistiske. Institusjonell rasisme får tolerante personer til å handle på rasistiske måter, uten at de trenger å være klare over det selv (Dominelli 2008, 14).

Romer oppfatter feilaktig at de blir diskriminerte

Ei av informantene har en annen oppfatning av diskriminering av romer, enn alle de ovennevnte barnevernarbeiderne. Hun tok opp diskriminering uoppfordret, og fokuset var da knyttet til tilgang til rettigheter. I følge henne oppfatter romer urettmessig at de ikke har lik tilgang til rettigheter som den øvrige befolkningen:

Jeg opplever ofte at de [romer] bruker ord som om at vi diskriminerer fordi at de ikke får for eksempel de stønadene de mener de har krav på, eller... bolig der de ønsker eller... [...] Nei. Jeg opplever ikke det [diskriminering av romer]. Jeg tenker at de får de samme ytelsene som andre. I forhold til det en har krav på da, som statsborgere i dette landet. [...] Det kommer litt an på hva du legger i diskriminering også [...] Nei, i alle fall de familiene som jeg vet om, de får det de skal til de rettighetene de har da. Jeg tenker at det er kanskje, at en sosialtjeneste kanskje kunne svare bedre på det spørsmålet. For eksempel i forhold til å få leilighet og ytelser da, for det er ikke vår... Vi jobber ikke med de tingene. Nei. (4)

Hun avviste at romer blir diskriminerte i barnevernet – både direkte, og mer indirekte ved å si at «de bruker ord som at vi diskriminerer». Hun definerer diskriminering som manglende tilgang til rettigheter, og hun tematiserer dermed ikke diskriminering like bredt som de tre ovennevnte barnevernarbeiderne. Hun har fokus bare på institusjonell diskriminering, og mener altså at dette er ikke-eksisterende. Det virket som om dette var et ubehagelig spørsmål og hun henviste videre til sosialtjenesten.

Den siste barnevernarbeideren som fikk spørsmålet om det finnes diskriminering av romer i barnevernet, fokuserte på diskriminering som manglende tilgang til rettigheter (institusjonelt nivå):

Hvis de [rom] blir utsatt for diskriminering – fortsatt, så tror jeg faktisk det er som den kontakten i miljøet sa: de barna som blir lagt nederst i skuffen. Jeg snakket med politiet i en sak her, vi skulle bare ha en oppdatering på hva som hadde skjedd, og han sa bare at: «vet du hva, den familien har vi sendt rapporter på så mange ganger i året, i så mange år». – Det var en helt klar undertone av «hva er det barnevernet har drevet med». Så jeg tenker at det er heller *det*. (6)

Barnevernarbeiderens perspektiver kan sees i sammenheng med den tidligere diskusjonen om hvorvidt barnevernet tar for mye eller for lite hensyn til kultur. Hun sier imidlertid ikke direkte her at det å ikke ta grep i saker med omsorgssvikt i familier med rombakgrunn er et uttrykk for å ta for mye hensyn til kultur. Dette ble imidlertid løftet frem som et problem av flere, selv som de sa at det var vanligere for noen år siden. Det at barnevernarbeideren ovenfor lenker manglende oppfølging til diskriminering, *kan* tyde på at hun tenker at det er noe ved forståelsen av romene som gruppe som har ført til manglende oppfølging. Dette ligner på kritikken som har vært rettet mot norske myndigheter generelt og barnevernet spesielt, og som dreier seg om at for mye av «innvandrernes kultur» har blitt akseptert på bekostning av enkeltindivider (Bredal 2009; Gullestad 2001). Det er imidlertid ikke noe helt klart belegg for å sette likhetstegn mellom den manglende oppfølgingen barnevernarbeideren viser til, og en forståelse av at det er en kritikk av for mye hensyn til kultur som utøves. Bredal (2009, 41) påpeker at en i kritikk av barnevernets håndtering av minoritetsaker, ikke må miste den generelle kunnskapen om barnevernet av syne. Uavhengig av om diskusjonen gjelder majoritets- eller minoritetsfamilier, er familiens betydning for barnet en sentral verdiforankring i barnevernarbeidet. Minoritetsaker kan dermed knyttes til en generell debatt om for eksempel hvor sterkt det biologiske prinsipp skal stå. Uansett, det vil være diskriminering om

et barn må tåle mer omsorgssvikt på grunn av sin kulturelle bakgrunn (Hofman 2010, 143). Ut i fra den forståelsen jeg legger til grunn av rasisme – som innebærer en nedvurdering av kulturforskjeller – forstår jeg ikke den diskrimineringen som barnevernarbeideren ovenfor viser til, som rasisme, – men som diskriminering.

Forholder seg ikke til termen, men fenomenet tematiseres

Barnevernarbeiderne studien forholder seg ikke til *termen* rasisme, men i lys av Dominellis teori om rasisme, kan en si at *fenomenet* tematiseres. Min analyse viser at barnevernarbeiderne i ulik grad er oppmerksomme på de ulike nivåene av fenomenet, og hvorvidt diskriminering og rasisme eksisterer over hode. Bevisstheten spenner fra at det ser ut til at alle de tre nivåene og kunnskapen om disse er til stede, og til en forståelse av at diskriminering og rasisme mot romer er ikke-eksisterende. Slik sett skiller funnene seg noe fra funn i andre studier. Jeg har tidligere vist til en komparativ undersøkelse gjort av Križ og Skivenes (2010). De fant at norske sosialarbeiderne ikke er bevisste på rasisme og fordommer mot etniske minoriteter, mens engelske sosialarbeidere ser på rasisme og fordommer som den største utfordringen i arbeidet. Det er vanskelig å vite hva disse ulike funnene kan begrunnes med. En årsak til at flere av barnevernarbeiderne i min undersøkelse tematiserte fordommer, i motsetning til de norske sosialarbeiderne i Križ og Skivenes' studie, kan kanskje ha en sammenheng med metodisk fremgangsmåte. I den refererte studien spurte de ikke sosialarbeiderne direkte om diskriminering eller rasisme, men de spurte om hvilke utfordringer de mente etniske minoriteter med barn står ovenfor i dag. I min studie spurte jeg direkte om barnevernarbeiderne trodde romer bli utsatt for diskriminering. Om diskrimineringen utgjør et problem for oppdragelsen av barn var ikke et underliggende premiss. Romene er blant de minoritetene innbyggere i Norge har mest negative holdninger til (Hoffmann, Kopperud og Moe 2012, 32f), og det offentlige ordskiftet om romer er som vist i innledningskapittelet, preget av dette. Det kan kanskje være nærliggende å anta at det er mer «ufarlig» å innrømme at romer blir diskriminerte, enn at etniske minoriteter generelt blir diskriminert. I den diskursive studien jeg viste til ovenfor, ble fordommer presentert som et uunngåelig resultat av romers egen oppførsel, og det ble dessuten sett på som akseptabelt å ha fordommer mot dem. Goodman og Rowe (2014, 44) spør seg om tabuet mot fordommer er i ferd med å løses opp når det gjelder romer og travellers. Som påpekt har denne studien sitt material fra diskusjonsforum på internett, og konteksten er Storbritannia. En kan ikke umiddelbart overføre dette til forståelser som finnes i det norske barnevernet. Likevel, det er tegn også i min studie, til at enkelte

mener det er akseptabelt å ha fordommer mot romer. Dette begrunnes med at disse fordommene ofte viser til virkeligheten.

Antisiganisme

Teorier om rasisme alene er ikke tilstrekkelig for å forklare den spesifikke diskrimineringen som rammer romer (Selling 2013b, 2). Jeg forstår det slik at diskrimineringen av romer innebærer noe «mer». Her kommer antisiganismen inn. Selling (2013a) har gjort en diskursiv analyse av konseptet «sigøyner», og kommer slik nærmere fenomenet antisiganisme. Ved å se barnevernarbeidernes fortellinger i lys av kjennetegn Selling presenterer, vil jeg se om det er mulig å finne elementer av antisiganisme i barnevernarbeidernes fortellinger.

Rasisme i ulike former er et av grunnelementene i antisiganismen (Selling 2013a, 19). Gjennom fortellingene om diskriminering, viser barnevernarbeiderne hvordan de på forskjellige måter forholder seg til negative stereotyper som finnes om romer, og i hvor stor grad de er disse bevisste. Religiøse myter har historisk sett har vært en del av antisiganismen (Selling 2013a, 19). Dette har jeg ikke funnet noen momenter av i min studie. Filosiganisme er et annet element i antisiganismen, og er relatert til religiøse myter. Filosiganisme dreier seg om å tillegge romer egenskaper som er ment å være positive, men som samtidig er bygget på en ekskluderende og essensialistisk diskurs (Selling 2013a, 19). Slike egenskaper kan typisk være romantiske forestillinger om romene som eksempelvis dansende musikere, som er frie og lite bundet av faste rammer. Barnevernarbeiderne ser ikke umiddelbart ut til å tillegge romer slike egenskaper, bortsett fra når det gjelder døgnrytme forstått som mangfold. Det er imidlertid nærliggende å anta at tendensen til å vektlegge kulturell variasjon som kan forstås som mangfold, blir næret eller påvirket av filosiganisme. Denne påstanden vil i så fall kreve nærmere empiriske undersøkelser. Det som i større grad er tydelig i barnevernarbeidernes fortellinger, er noe som kan forstås som en motdiskurs til filosiganisme. Flere av barnevernarbeiderne var negative til å ta for mye hensyn til kultur, i arbeidet med minoriteter generelt og romer spesielt. Det ble henvist til «støttepersoner» i rommiljøet, som i følge ei av barnevernarbeiderne «unnskylder omsorgssvikt med kulturbegrepet» (6), og hun henviste til manglende skolegang. Det å unnskyldte manglende skolegang med kultur, og slik overse barnas rett til skolegang, *kan*, slik jeg ser det, forstås som filosiganisme. En formentlig ensidig positiv forståelse av kultur og levemåte, som samtidig utelukker andre rettigheter barn har, kan fungere både ekskluderende og essensialiserende. Slik tas det ikke hensyn til barnet

som et helt menneske, og er like lite hensiktsmessig som å ensidig fokusere på rett til skolegang, uten å ta barns kulturelle opprinnelse på alvor.

Med *det* har jeg kommet til det siste elementet, som binder antisiganismen sammen. Dette dreier seg om at «sigøyneren» ikke kan aksepteres i samfunnet (Selling 2013a, 24). Det er ingen tvil om at barnevernarbeiderne ønsker det beste for barna de arbeider med, og at de generelt viste et stort engasjement i arbeidet med norske romer. Det ble eksplisitt uttrykt at romer ikke skal «norskifiseres». Samtidig ligger det en ambivalens i denne forståelsen. Som tidligere nevnt ser denne aksepten ut til å først og fremst befinne seg på et teoretisk nivå. Når barnevernarbeiderne viser til arbeid med romer i praksis, ser det ut til at barnevernarbeidere handler ut fra et majoritetsnormativt ståsted og med en forståelse av romer som er bygget på stereotypier. Barnevernarbeiderne uttrykker at romer skal inkluderes i samfunnet, men det synes også tydelig at denne inkluderingen baseres på premissene majoriteten legger. Det må påpekes igjen, at det også fremkommer forståelser av romer som synes mer inkluderende, – og slik sett kan forstås som en motdiskurs til antisiganismen. Barnevernarbeideren som betont at barnevernet i større grad må gå i dialog med ressurspersoner innenfor rommiljøet for å finne egnede hjelpetiltak, er et eksempel. Et viktig aspekt ved den inkluderende forståelsen, synes å være den eksplisitte bevisstheten om at strukturelle forhold slik som diskriminering og manglende politisk handlekraft, i stor grad virker inn på den norske romgruppens marginale posisjon i samfunnet.

7. AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER

Barnevernarbeiderne tar avgjørelser og handler, ofte i svært komplekse saker. Noen av avveiningene som gjøres har blitt tematisert i dette prosjektet. Barnevernarbeidernes fortellinger kan imidlertid ikke forstås uavhengig av det systemet de arbeider innenfor. Barnevernarbeiderne handler på vegne av den norske velferdsambisiøse staten, som har et overordnet mål om at alle innbyggere skal sikres forsvarlig levestandard og leve gode, meningsfulle liv (Rugkåsa 2012, 13). Likhetsidealet står, som tidligere tematisert, sterkt i norsk tradisjon, og det er også et prinsipp velferdsstaten er forankret i (ibid, 15). Dette likhetsidealet fører til «en enhetskultur som gjør toleranse og inkorporasjon av kulturell annerledes problematisk» (Vike 1994 i Rugkåsa 2011, 249). Likhetsidealet fører med seg mange paradokser. Når noen defineres som like, må nødvendigvis andre i kontrast til dette defineres som ulike. Gullestad (2001, 64) argumenterer for at krav om likhet er en løsning på et problem som likhetstanken selv langt på vei bidrar til å skape. Et eksempel på dette kan være barnevernarbeidernes arbeid med å sikre barn skolegang. Et mål er å oppnå like muligheter. I de familiene hvor døgnrytmen defineres som hovedproblemet, defineres den eksplisitt som avvikende i forhold til «idealdøgnrytmen», og «avviket» blir forsøkt regulert i tråd med idealet. Krav om lik døgnrytme kan sees som en løsning på vanskeligheter med å anerkjenne alternative kulturelle standarder. I familier der reising og flytting ble definert som hovedårsaken til manglende skolegang, ble lovverket trukket frem, og legitimerende barnevernarbeidernes perspektiv når det ikke lyktes å finne enighet mellom familier og barnevern. Begge disse eksemplene kan sees på som normaliseringsprosesser (Rugkåsa 2012, 181). For å oppnå likhet og like muligheter for alle barn, må de prinsippene majoriteten legger, følges.

Oppsummerende svar på et underliggende spørsmål

I denne masteroppgaven har jeg forsøkt å komme nærmere *hvordan barnevernarbeidere forstår norske romer og hvordan forståelsen kan få konsekvenser for barnevernets arbeid*. Ved å følge barnevernarbeidernes fortellinger om hvordan de arbeider med ulike aspekter ved barnevernssaker, har forståelser og handlingsvalg blitt belyst. For å utforske forståelser i dybden, har barnevernarbeidernes forståelse av manglende skolegang, marginalisering og diskriminering blitt viet egne kapitler. I det følgende skal jeg oppsummere hovedfunnene og samtidig diskutere om barnevernet, slik det fremstår i dette prosjektet, kan fungere assimilerende.

Barnevernarbeiderne viser hvordan det å ivareta det som forstås som spesifikke kulturelle uttrykk og samtidig skulle ivareta andre rettigheter, skaper ambivalens. Slik miljøarbeider i hjemmet tematiseres, synes det tydelig at de handler ut i fra majoritetsnormative verdier og forståelser. På dette området synes det å være tendenser til assimileringsspress, selv om barnevernarbeiderne på et teoretisk nivå er bevisste på at romer ikke skal assimileres. Denne tilsynelatende motsetningen muliggjøres når kulturell variasjon deles opp i akseptable og uakseptable praksiser. De akseptable praksisene kan forstås som mangfold, og synes å skulle forhindre assimileringsspress.

Barnevernarbeiderne tok sterk avstand fra tidligere assimileringsspolitikk ovenfor nasjonale minoriteter, og sa eksplisitt at de ikke ville bidra til å «norskifisere» romer. Når det gjelder fosterhjems plasseringer av romske barn, er det imidlertid tegn på at assimilering kan bli konsekvensen av den praksisen som føres. – Selv om det ikke er intensjonen. Som nevnt innledningsvis er 39 av de norske rombarna under barnevernets omsorg, og de fleste av barnevernarbeiderne var svært skeptiske til å plassere barna i romske familier. Plasseringsspørsmålet er imidlertid noe annet enn spørsmålet om retten til kulturell kontinuitet etter en omsorgsovertakelse. Barnas rett til kulturell kontinuitet trer sterkere frem ved en omsorgsovertakelse, men mitt materiale viser tendenser til at denne retten ikke blir godt nok ivarettatt. Dette må sees i sammenheng med at det barnevernarbeiderne forstår som romsk kultur, i begrenset grad blir anerkjent. Tingliggjorte kulturelle uttrykk er de enkleste å få kunnskaper om, og ettersom de ikke er moralsk utfordrende i forhold til majoritetsidealene, kan de inkluderes. Barnevernarbeidernes redsel for at barn skal bli hentet av familien sin ved samvær på arena med andre romer, ser også ut til å være et hinder for barns rett til kulturell kontinuitet. Romanes blir til en viss grad sett på som viktig, men ikke viktig nok til at det blir et prioritert område. I ytterste konsekvens må romske barn akseptere majoritetens definisjon av deres kulturelle opprinnelse, samtidig som de er prisgitt majoritetssamfunnets normer og verdier. Retten til kulturell kontinuitet forstås av flere som noe som befinner seg i én avgrenset sfære, uavhengig og mindre viktig enn andre rettigheter barn har. Dette kan knyttes til at omsorgssvikt og kultur i noen grad blandes sammen, og kan bidra til en polarisering i forståelsen av eksempelvis skolegang, og det å ha god omsorg. Flere av informantene uttrykte at etter en omsorgsovertakelse må en velge mellom hensynet til det de definerte som god omsorg, og hensynet til å ha kontakt med familie eller andre i rommiljøet. Satt på spissen kan resultatet bli at det tas hensyn til *enten* skolegang *eller* kultur, og *enten* god omsorg *eller*

kultur.

Et mulig assimileringsspørsmål må sees i sammenheng med at en viss grad av skyld tillegges gruppen selv, når det gjelder å forklare den marginale posisjonen. Sosiale problemer knyttes til kjennetegn ved romene som gruppe. Noen av kjennetegnene som presenteres er delvis basert på stereotyper og innebærer tradisjonelle kulturelle praksiser, fri tidsforståelse, løgnaktighet og tyverier. For å nå det eksplisitte målet om gode liv, blir forandring en del av løsningen. «Sigøyneren» som konstruksjon aksepteres ikke i samfunnet, og dette må forstås som en del av antisiganismen. I materialet finnes også en forståelse der det legges større vekt på systemkritikk, og romers marginale posisjon sees i en større sammenheng og ikke først og fremst forklares ved påståtte kjennetegn ved romgruppen.

Implikasjoner

Dette prosjektet ble innledet med det offentlige ordskiftet om tilreisende romer og det assimileringsspørsmålet ulike grupper har blitt utsatt for. Selv om sosialt arbeids etiske grunnlag blant annet er bygget på solidaritet, kan en ikke se faget som uavhengig av rasistiske og antisiganistiske diskurser som finnes i samfunnet generelt. Kanskje kan nettopp sosialt arbeids etiske grunnlag medvirke til en tilsløring av antisiganistisk påvirkning? – På samme måte som det har blitt argumentert for at den norske nasjonalismen bygget på en godhetsideologi hindrer diskusjoner om rasisme? (Arnstad 2013). Mange kritiske teoretikere har argumentert for at en både innen utdanning av sosialarbeidere og i sosialt arbeids praksis, har vært for trege med å vedgå at rasisme eksisterer i samfunnet (Urh 2014, 59). Flere av barnevernarbeiderne i prosjektet var imidlertid oppmerksomme på en slik påvirkning, uttrykt av ei på denne måten: «vi er ikke en sånn liten øy, vi er en del av det store samfunnet.» (s. 60). I en artikkel om grønlendere og sosialt arbeid, beskriver Skytte (2006b, 8) det antirasistiske dilemma, som innebærer at sosialarbeidere må motarbeide kulturell italesettelse av utsatte grønlenderes problemer, samtidig som en må anerkjenne den enkeltes kulturelle, etniske, religiøse og språklige identifikasjoner. Dette gjelder også for arbeid med romer i barnevernet. Jeg vil legge til at arbeidet også må innebære et kritisk blikk på egen profesjon og eget majoritetsnormative utgangspunkt. Dessuten vil jeg argumentere for at det må bli større fokus på strukturelle forhold som påvirker utsatte gruppers marginale posisjon i samfunnet.

Referanser

- Alvesson, Mats og Kaj Sköldbberg. 2009. *Reflexive methodology: New vistas for qualitative research*. 2. utgave. London: Sage. Sitert fra Tjora, Aksel. 2010. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Andenæs, Agnes. 2004. «Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet». *Nordisk sosialt arbeid*, 1:20-23.
- Andersson, Gunvor og Hans Swärd. 2010. «Etiske refleksjoner». I *Forskningsmetodikk for sosialvitere*, red. Anna Meeuwisse mfl. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet. 2009. *Handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo*. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.
- Armitage, Andrew. 1995. *Comparing the policy of aboriginal assimilation: Australia, Canada and New Zealand*. Vancouver: UBC Press. Sitert fra Pettersen, Karen-Sofie. 2000. «For barnas skyld? Ideologi og praksis i tiltakene rettet mot taternes barn». I *Romanifolket og det norske samfunnet: følgene av hundre års politikk for en nasjonal minoritet*, red. Hvinden. Bjørn. Bergen: Fagbokforlaget.
- Arnesen, Hilde. 2013. Ytre venstre vet ikke hva rasisme er. *Vårt Land*, 23.11., 4.
- Arnstad, Henrik. 2013. Därför förstår inte Norge faran med regjeringens rasism. *Dagens Nyheter*, 19.11. <http://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/darfor-forstar-inte-norge-faran-med-regeringens-rasism/> [28.04.14].
- Arnstberg, Karl-Olov. 1998. *Svenskar och zigenare. En etnologisk studie av samspelet över en kulturell gräns*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Ayres, Lioness, Karen Kavanaugh og Kathleen A. Knafl. 2003. «Within-Case and Across-Case Approaches to Qualitative Data Analysis». I *Qualitative Health Research*, 6:871-883.
- Barne- og likestillingsdepartementet. 2006. *Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Barth, Fredrik, Ottar Brox og Marianne Gullestad. 1989. «Sosialantropologien i arbeid med egen kultur». I *På norsk grunn: sosialantropologiske studier av Norge, nordmenn, og det norske*, red. Brox, Ottar og Marianne Gullestad. Oslo: Ad Notam forlag.
- Bay, Torbjørg. 2002. *Før det er for sent: sigøynernes livsbetingelser i Norge*. Hovedfagsoppgave. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Bergkvist, Johanne. 2010. «Norske romer i nazistenes konsentrasjonsleire». *Tobias. Tidsskrift*

- for Oslohistorie - Oslo byarkiv*, 2:25-32.
- Bielenberg, Tore-Jarl. 2012. *Romá/sigøynere. I går, i dag, i morgen. En bok om møter mellom mennesker*. Oslo: Marxist forlag.
- Bredal, Anja. 2009. «Barnevernet og minoritetsjenters opprør. Mellom det generelle og det spesielle». I *Over profesjonelle barrierer - Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*, red. Eide, Ketil mfl. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Brodtkorb, Elisabeth og Marianne Rugkåsa. 2012. «Sosiologisk og sosialantropologisk tenkemåte». I *Mellom mennesker og samfunn. Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene*, red. Brodtkorb, Elisabeth og Marianne Rugkåsa. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Buch-Hansen, Hubert og Peter Nielsen. 2005. *Kritisk realisme*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlaget.
- Carlsen, Ingvald. 1937. «Omstreifersaken i Norge». I *Social håndbok for Norge*, red. Einar Storsteen. Oslo: Norsk forening for sosialt arbeide.
- Council of Europe. Ukjent dato. *Making Human Rights for Roma a reality*. <http://hub.coe.int/web/coe-portal/roma> [12.04.14].
- Council of Europe. 2012. *Council of Europe: Descriptive Glossary of terms relating to Roma issues*.
- Dominelli, Lena. 2008. *Anti-racist social work*. 3. utgave. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Dåstøl, Astrid og Andreas Lindvåg. 2013. Rom for så mangt. *Vårt Land*, 10.08.
- Eide, Elisabeth. 2007. «Tatertyver og sigøynerspetakkel». I *Mistenkelige utlendinger: Minoriteter i norsk presse gjennom hundre år*, red. Eide, Elisabeth og Anne Simonsen. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Eliasson-Lappalainen, Rosmari mfl. 2010. «Sosialvitenskapelige forskningstradisjoner – en innledning». I *Forskningsmetodikk for sosialvitere*, red. Meeuwisse, Anna. mfl. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Engebrigtsen, Ada. 1992. «Om stigma og sigøynere i Norge». I *Fellsskap til besvær? Om nyere innvandring til Norge*, red. Woon. Long. Oslo: Universitetsforlaget.
- Engebrigtsen, Ada. 2007. «Historie, levekår og forskningsbehov vedrørende rom i Norge». Vedlegg I *Nasjonale minoriteter i Norge (National minorities in Norway): Kunnskapshov og strategi for kunnskapsutvikling. Rapport fra en forskningskonferanse og forslag til oppfølging*. Hvinden, Bjørn, Einar Niemi og Ada Engebrigtsen. Oslo:

NOVA.

- Engebrigtsen, Ada og Hilde Lidén. 2010b. «Å finne sin plass som minoritet – Rombefolkningen i Norge i dag». I *Nasjonale minoriteter i det flerkulturelle Norge*, red. Lund, Anne Bonnevie og Bente Bolme Moen. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2001. «Identitet». I *Flerkulturell forståelse*, 2. utgave, red. Thomas Hylland Eriksen. Oslo: Universitetsforlaget
- Eriksen, Thomas Hylland. 2007. «Mangfold versus forskjellighet». I *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*, red. Fuglerud, Øivind og Thomas Hylland Eriksen. Oslo: Pax.
- Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter av 1994.
- Fafo. ukjent dato. *Tilreisende romfolk i Skandinavia/Migrant Romapeople in Scandinavia*. <http://www.fafo.no/pro/aik-rom-levekaar.html>. [07.05.14]
- Fellesorganisasjonen. 2010. *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere*.
- FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989 (barnekonvensjonen).
- Follesø, Reidun. 2005. «Kritisk teori i sosialt arbeid». I *Kritisk sosialt arbeid. Å analysere i lys av teori og erfaringer*, red. Oltedal, Siv. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Foss, Andreas og Arild Jonassen. 2008. Sigøynerpolitikken helt feilslått. *Aftenposten*, 11.04.
- Fossåskaret, Erik. 1997. «Ustrukturerte intervjuer med få informanter gir i seg selv ikke noen kvalitativ undersøkelse». I *Metodisk feltarbeid: Produksjon og tolkning av kvalitative data*, red. Fossåskaret, Erik, Otto Fuglestad og Tor Aase. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fuglerud, Øivind. 2007. «Innledning». I *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*, red. Fuglerud, Øivind og Thomas Hylland Eriksen. Oslo: Pax.
- Goffman, Erving. 1963/2011. *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedt.
- Goodman, Simon og Lottie Rowe. 2014. «‘Maybe it is prejudice... but it is NOT racism’: Negotiating racism in discussion forums about Gypsies». *Discourse & Society*, 1:32–46.
- Gullestad, Marianne. 2001. «Likhetens grenser». I *Likhetens paradokser: antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*, red. Lien, Marianne, Hilde Lidén og Halvard Vike. Oslo: Universitetsforlaget.

- Gullestad, Marianne. 2002. *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hall, Edward. 1984. *The Dance of Life*. Surbiton: Anchor Press. Sitert fra Cecil Helman. 2007. *Culture, Health and Illness*. 5. utgave. London: Hodder Arnold.
- Hancock, Ian. 1987. *The Pariah Syndrome. An Account of Gypsy Slavery and Persecution*. Ann Arbor. Sitert fra Selling, Jan. 2013a. *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*. Limhamn: Sekel.
- Hanisch, Ted. 1976. *Om sigøynerspørsmålet: En undersøkelse av bakgrunnen for sosial konfrontasjon*. Omarbeidet hovedfagsoppgave. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Heinesen, Carima. 2013. Uten barna. *Ny tid* 11.01, 2:18-24.
- Hennum, Nicole. 2011. «Barnevernssamtaler som integreringsverktøy». I *Multikulturell teori og flerkulturelle praksiser: Artikler om norsk minoritetspolitikk*, red. Bø, Bente Puntervold. Oslo: Abstrakt forlag.
- Hodgkin, Rachel og Peter Newell. 2007. *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child*. 3. utgave. New York: UNICEF.
- Hoffmann, Christhard, Øivind Kopperud og Vibeke Moe. 2012. *Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter*. Oslo: Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter.
- Hofman, Sanne. 2010. *Hensyn til kultur – til barnets beste? En analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn*. Oslo: Avdeling for kvinnerett, barnerett likestillings- og diskrimineringsrett.
- Holmen, Anne og Normann Jørgensen. 1993. *Tosprogede børn i Danmark: en grundbog*. København: Hans Reitzel. Sitert fra Skytte, Marianne. 2006a. *Fosterbarn med etnisk minoritetsbakgrunn*. Oslo: Norsk Fosterhjemsforening.
- Hvinden, Bjørn, Einar Niemi og Ada Engebriksen. 2007. *Nasjonale minoriteter i Norge (National minorities in Norway): Kunnskapsbehov og strategi for kunnskapsutvikling. Rapport fra forskningskonferanse og forslag til oppfølging til Arbeids- og inkluderingsdepartementet*. Oslo: NOVA.
- Høgmo, Asle. 1989. «Urbefolkning og innvandrere». *Nordisk Pedagogikk*, 9. Sitert fra Engebriksen, Ada. 1992. «Om stigma og sigøynere i Norge». I *Fellsskap til besvær? Om nyere innvandring til Norge*, red. Woon, Long. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høigård, Cecilie. 2013. «Romunger: spydspiss i assimileringspolitikken». *Materialisten*, 1/2:3-5.

- Johannessen Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen. 2009. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 3. utgave. Oslo: Abstrakt forlag.
- Karoli, Solomia. 2009. *Sigøynerkongens datter: historien om mitt liv*. Oslo: Aschehoug.
- Killén, Kari. 2004. *Sveket. Omsorgssvikt er alles ansvar*. 3. utgave. Oslo: Kommuneforlaget.
- Sitert fra Skytte, Marianne. 2008a. *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kjeldstadli, Knut. 2010. «Fra innvandrere til minoriteter». I *Nasjonale minoriteter i det flerkulturelle Norge*, red. Lund, Anne Bonnevie og Bente Bolme Moen. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Križ, Katrin og Marit Skivenes. 2010. «‘Knowing Our Society’ and ‘Fighting Against Prejudices’: How Child Welfare Workers in Norway and England Perceive the Challenges of Minority Parents». *British Journal of Social Work*, 40:2634-2651.
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2009. *Interviews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. 2. utgave. Los Angeles, Calif: Sage.
- LB-2006-135824. Lagmannsrettsdom. Sitert fra Hofman, Sanne. 2010. *Hensyn til kultur – til barnets beste? En analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn*. Oslo: Avdeling for kvinnerett, barnerett likestillings- og diskrimineringsrett.
- Levin, Irene. 2004. *Hva er sosialt arbeid?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Lidén, Hilde. 1990. *Vokse opp som sigøyner i Norge: Sosialisering i en etnisk minoritetsgruppe*. Hovedfagsoppgave. Oslo: Universitet.
- Lidén, Hilde. 2001. «Underforstått likhet: skolens håndtering av forskjeller i et flerkulturelt samfunn». *Likhetens paradokser, antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*, red. Lien, Marianne, Hilde Lidén og Halvard Vike. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lidén, Hilde. 2005. *Barn og unge fra nasjonale minoriteter: En nordisk kunnskapsoversikt*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Lidén, Hilde og Ada Engebriqtsen. 2010a. «De norske rom – og deres historie». I *Nasjonale minoriteter i det flerkulturelle Norge*, red. Lund, Anne Bonnevie og Bente Bolme Moen. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Loona, Sunil. 2001. «Tospråklighet». I *Flerkulturell forståelse*, red. Eriksen, Thomas Hylland. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lov av 6. Juni 1896. *Om behandling av forsømte barn* (vergerådsloven).
- Lov av 7. juli 1992 nr. 100 *Lov om barneverntjenester* (barnevernloven).

- Lund-Fallingen, Dag. 2013. *Ivaretagelse av minoritetsbarns rettigheter i fosterhjem*. Masteroppgave. Volda: Høgskulen i Volda.
- Merrick, Elizabeth. 1999. «An exploration of quality in qualitative research: Are ‘reliability’ and ‘vality’ relevant?» I *Using qualitative methods in psychology*, red. Kopola, Mary og Lisa A. Suzuki. Thousand Oaks/London/New Dehli: Sage Publications.
- Montesino, Norma. 2002. *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*. Phd. Avhandling. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Morran, David. 2002. «Negotiating marginalized identities. Social workers and settled Travelling People in Scotland». *International Social Work*, 45:337-351.
- Myking, Veronica. 2009. *Uekte barn av nasjonen: En studie av norsk politikk og lovgivning overfor romfolket (1970 – 2008)*. Masteroppgave. Bergen: Universitetet i Bergen
- Myrvold, Trine. 2007. «Tiltak og metoder for flerkulturelt barnevern – oversikt og vurdering av forskningen». I *Flerkulturelt barnevern. En kunnskapsoversikt*, red. Holm-Hansen, Jørn, Thomas Haaland og Trine Myrvold. (NIBR-rapport). Oslo: Nordberg A.S.
- NESH. 2006. *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Utgitt av De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Niemi, Einar. 2005. «Nasjonale minoriteter – en oppfinnelse?» I *Mot rikare mål å trå: Festskrift til Tove Bull*, red. Alhaug, Gulbrand, Endre Mørck, Aud-Kirsti Pedersen. Oslo: Novus.
- Norsk Innvandrersforum. 2013. *Flerkulturelt barnevern? Hvordan fremme dialog mellom barnevernet og etniske minoriteter*. Oslo: Norsk Innvandrersforum.
- Okely, Judith. 1983. *The traveller-gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press. Sitert fra Olgaç, Christina. 2006. *Den romska minoriteten i majoritetssamhällets skola: från hot till möjlighet*. Phd. Avhandling. Stockholm: HLS förlag.
- Olgaç, Christina. 2006. *Den romska minoriteten i majoritetssamhällets skola: från hot till möjlighet*. Phd. Avhandling. Stockholm: HLS förlag.
- Oslo kommune. 2011. *Romtiltaket: rapport 2011*. Oslo: Byrådsavdeling for kultur og næring http://www.skullerud.oslovo.no/filarkiv/images/Rapport_romtiltaket_2011.pdf [15.04.14]
- Pemberton, Deirdre. 1999. «Fostering in a Minority Community – Travellers in Ireland». I *Kinship Fostering: An international perspective on kinship foster care*, red. Greeff, Roger. Aldershot: Ashgate
- Pettersen, Karen-Sofie. 2000. «For barnas skyld? Ideologi og praksis i tiltakene rettet mot

- taternes barn». I *Romanifolket og det norske samfunnet: følgene av hundre års politikk for en nasjonal minoritet*, red. Hvinden, Bjørn. Bergen: Fagbokforlaget.
- Prieur, Annick. 2007. «Ulykkespunkter i kulturtrafikken». I *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*, red. Fuglerud, Øivind og Thomas Hylland Eriksen. Oslo: Pax.
- Qureshi, Naushad Ali. 1997. «Antirasistisk perspektiv på sosialt arbeid». *Embla*, 2:37-48.
- Repstad, Pål. 2007. *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Riiser, Beate. 2012a. Slik vil regjeringen hjelpe romfolket. *Nrk.no*, 13.03.
<http://www.nrk.no/programmer/tv/brennpunkt/1.8032127> [12.04.14].
- Riiser, Beate. 2012b. Rom – en norsk hodepine. *Nrk.no*, 13.03.
<http://www.nrk.no/programmer/tv/brennpunkt/1.8032190> [12.04.14].
- Rogstad, Jon. 2010. «Diskriminering – kan en hvit mann fra middelklassen forstå det?» I *Metodene våre: Eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning*, red. Album, Dag, Marianne Hansen og Karin Widerberg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Romtiltaket. Ukjent dato. *Om romer*. http://romtiltaket.no/?page_id=23 [12.04.14]
- Rossvoll, Maria. 2013. «Antisiganisme». *Materialisten*, 1/2:7-39.
- Rugkåsa, Marianne. 2008. «Majoriteten som premissleverandør i ‘flerkulturelt’ arbeid». I *Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold – fra utsikt til innsikt*, red. Otterstad, Ann Merete. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rugkåsa, Marianne. 2011. «Velferdsambisiøsitet, sivilisering og normalisering – Statlig velferdspolitikkens betydning for forming av borgeres subjektivitet». *Norsk antropologisk tidsskrift*, 03-04:246-256.
- Rugkåsa, Marianne. 2012. *Likhetens dilemma: Om sivilisering og integrasjon i den velferdsambisiøse norske stat*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ryen, Anne. 2002. *Det kvalitative intervjuet: Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Samuelson, Reidun. 2007. Sigøynerbarn omplassert. *Aftenposten morgen*. 01.04., 8.
- Selling, Jan. 2013a. *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*. Limhamn: Sekel.
- Selling, Jan. 2013b. *The Conceptual Gypsy. Reconsidering the Swedish Case and the General*. Conference paper, draft version.
- Skytte, Marianne. 2006b. «Det antiracistiske dilemma». *Udsat*, 3:7-8.

- Skytte, Marianne. 2008a. *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Skytte, Marianne. 2008b. «Kategorisering og kulturoppfattelse». I *Samfundet i pædagogisk arbejde*, red. Schou, Carsten og Carsten Pedersen. 2. utgave. København: Akademisk Forlag.
- Skytte, Marianne. 2013. «Kulturutfordringer setter barnevernets generelle utfordringer på spissen». I *Fosterhjem i slekt og nettverk – artikkelsamling*, 44-52.
- St.mld. nr. 37 (1972-1973) *Om tiltak for de norske sigøynere*. Sosialdepartementet.
- St.mld. nr. 15 (2000-2001) *Nasjonale minoritetar i Noreg - Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*. Kommunal- og regionaldepartementet.
- Strand, Elin. 2001. «Book reviews». I *Romani studies*, 2:195-199.
- Svendsen, Camilla. 2011. Griller hunder og bæsjer i buskene. *Ditt Oslo*, 05.10. <http://www.dittoslo.no/nyheter/griller-hunder-og-besjer-i-buskene-1.6534144> [12.04.14].
- Thagaard, Tove. 2009. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 3. Utgave. Bergen: fagbokforlaget.
- Thomas, William og Dorothy Thomas. 1928. *The Child in America*. New York: Knopf. Sitert fra Levin, Irene og Jan Trost. 2005. *Hverdagsliv og samhandling: med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjora, Aksel. 2010. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Tømmerås, Ola. 2012. Omtaler sigøynere sammen med avfall. *Fagbladet*, 11.10. http://www.fagbladet.no/eneo/eneo.dll?tem=fo_open_archive&id=166332 [14.04]
- Urh, Špela. 2011. «Ethnic sensitivity: A challenge for social work». *International Social Work*, 54:471-484.
- Urh, Špela. 2014. «‘Everyone is blaming us!’ Conceptualising current anti-Roma racism in Europe and its necessary implications for anti-racist social work». *Critical and Radical Social Work*, 1:59-76.
- Vike, Halvard. 1994. «Norden». I *Fjern og nær: Sosialantropologiske perspektiver på verdens samfunn og kulturer*, red. Howell, Signe og Marit Melhuus. Oslo: Ad Notam Gyldendal. Sitert fra Rugkåsa, Marianne. 2011. «Velferdsambisiøsitet, sivilisering og normalisering – Statlig velferdspolitikks betydning for forming av borgeres subjektivitet». *Norsk antropologisk tidsskrift*, 03-04:246-256.

- Vike, Halvard, Hilde Lidén og Marianne Lien. 2001. «Likhetens virkeligheter». I *Likhetens paradokser: antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*, red. Vike, Halvard, Hilde Lidén og Marianne Lien. Oslo: Universitetsforlaget.
- Widerberg, Karin. 2010. «Med samtalen som utgangspunkt. Om veivalg og kunnskapsmuligheter ved intervjuing.» I *Metodene våre Eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning*, red. Album, Dag, Marianne Nordli Hansen og Karin Widerberg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ytrehus, Line Alice. 2001. «Beskrivelser av de andre. Etikk og politikk i forskning på etniske minoriteter». I *Forestillinger om «den andre», Images of Otherness*, red. Ytrehus, Line Alice. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Zaviršek, Darja. 2001. «Lost in Public Care: The Ethnic Rights of Ethnic Minority Children». I *Beyond racial divides: Ethnicities in social work practice*, red. Dominelli, Lena, Walter Lorenz og Haluk Soydan. Aldershot: Ashgate.
- Østby, Lene. 2008. «Rasisme eller kultur? Perspektiver i utdanning av sosialarbeidere i Norge og England». *Fontene Forskning*, 1:49-46.
- Aasen, Johnny. 2012. «Romfolket i Norge og utdanning». I *Flerkulturell forståelse i praksis*, red. Båtnes, Per Inge og Sissel Egden. Oslo: Gyldendal Akademisk.

VEDLEGG 1

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Marianne Rugkåsa
Institutt for sosialfag
Høgskolen i Oslo og Akershus
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 23.10.2012

Vår ref:31863 / 3 / MSI

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 18.10.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

31863

Behandlingsansvarlig
Daglig ansvarlig
Student

Sosialt arbeid med norske rom i barnevernet
Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens overste leder
Marianne Rugkåsa
Malin Persson

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

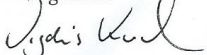
Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

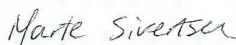
Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Marte Sivertsen

Kontaktperson: Marte Sivertsen tlf: 55 58 33 48
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Malin Persson, Fearnleys gate 5A, 0353 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svaraa@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVE, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdtnaa@svt.uit.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 31863

Formålet er å undersøke barnevernkonsulenters erfaringer med å jobbe med norske familier med rom-bakgrunn. Utvalget omfatter 5-8 sosionomer/barnevernspedagoger.

Ifølge prosjektmeldingen skal det innhentes muntlig og skriftlig samtykke basert på muntlig og skriftlig informasjon om prosjektet og behandling av personopplysninger. Personvernombudet finner informasjonsskrivet tilfredsstillende utformet i henhold til personopplysningslovens vilkår.

Personvernombudet legger til grunn at det ikke innhentes personopplysninger om barn/familier, og at taushetsplikten ikke er til hinder for den behandling av opplysninger som finner sted.

Det vil i prosjektet kunne bli registrert sensitive personopplysninger om rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 a).

Innsamlede opplysninger registreres på privat pc. Personvernombudet legger til grunn at veileder og student setter seg inn i og etterfølger Høgskolen i Oslo og Akershus sine interne rutiner for datasikkerhet, spesielt med tanke på bruk av privat pc til oppbevaring av personidentifiserende data.

Prosjektet skal ifølge informasjonsskrivet avsluttes innen utgangen av 2013, og innsamlede opplysninger skal da anonymiseres og lydopptak slettes. Anonymisering innebærer at direkte personidentifiserende opplysninger som navn/koblingsnøkkel slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. utdanning, yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.

VEDLEGG 2

Forespørsel om deltakelse i et prosjekt om barnevern og norske rom

Jeg er student på master i sosialt arbeid ved Høgskolen i Oslo og Akershus, og jeg holder nå på med min avsluttende masteroppgave. Fokus for mitt prosjekt er barnevernskonsulenters erfaringer med å jobbe med norske familier med rom-bakgrunn. Jeg ønsker å få innsikt i hvordan sosionomer og barnevernspedagoger ser på dette arbeidet. Jeg vil forsøke å finne ut mer om hva som kjennetegner vellykkede og mindre vellykkede saker – ut i fra hvordan konsulentene ser det.

For å finne ut av dette, har jeg et mål om å intervju 7-8 barnevernspedagoger/sosionomer i barnevernstjenesten. Intervjuet vil ha form av en ustrukturert samtale. Samtalen vil i hovedsak dreie seg om barnevernkonsulentenes fortelling om saker de har arbeidet med, og oppfølgingsspørsmål i forhold til disse sakene. Hvis ikke alle tema jeg ønsker å gå inn på blir dekket gjennom disse sakene, kommer jeg til å stille noen fler spørsmål til slutt.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta omtrent 1-1,5 time, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli anonymisert. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2013.

Når det gjelder klienthistorier, vil jeg påpeke at jeg ikke søker om dispensasjon fra taushetsplikten, ettersom jeg ikke er ute etter informasjon om familiene som kan gjøre dem gjenkjennbare.

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg. Du kan evt. melde din interesse pr. mail eller telefon, og jeg tar med denne samtykkeerklæringen til intervjuet.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 41467536, eller sende en e-post til m_persson86@yahoo.no. Min veileder er Marianne Rugkåsa ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen
Malin Persson
Fearnleys gate 5A
0353 Oslo

Samtykkeerklæring: Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien.

Signatur Telefonnummer

VEDLEGG 3

INTERVJUGUIDE

Bakgrunn

- Utdanning
- Arbeidserfaring
- Hvor lenge har du jobbet her?
- Hvilken stilling har du?

- Har du også saker med romer fra andre land?
- Hvor mange saker med norske romer har du nå? Stabilt tall?
- Hvordan vet du at noen som kommer i kontakt med barnevernet er romer?
- Hvilke årsaker er det til at romer kommer i kontakt med barnevernet?

- Husker du ditt første møte med noen med romerbakgrunn?
- Hvis du skulle fortalt noen som ikke visste noe om norske romer, om minoriteten, hva ville du ha fortalt?

Vellykket sak i arbeidet med norske romer

- Kan du fortelle om en sak du synes har vært vellykket?
- Hva var det med saken som gjør at du ser på den som en vellykket sak?
- Hva gjorde at det ble en vellykket sak?

Mindre vellykket sak i arbeidet med norske romer

- Kan du fortelle om en sak du ikke synes har vært vellykket?
- Hva var det med saken som gjør at du vil definere den som ikke vellykket?
- Hva gjorde at det ikke gikk bra?
- Hva kunne vært gjort annerledes?

Hindringer og ressurser i arbeidet

- Eks. Barnevern, familiene, lovverk el.
- Er det noen områder barnevernet trenger mer kunnskap når det gjelder norske romer?

Sammenliget

- Hvordan vil du sammenligne saker der du jobber med romer med saker der du jobber med andre minoriteter? (Må en ha andre ferdigheter/kunnskaper? Andre tiltak?)
- Hvordan vil du sammenligne saker der du jobber med romer med saker der du jobber med majoritetsbefolkningen? (Må en ha andre ferdigheter/kunnskaper? Andre tiltak?)

- Det at norsk romer er nasjonal minoritet, får det innvirkninger på hvordan dere arbeider? Hvordan da? Hvordan ikke? Er det et tema på kontoret at de er har denne statusen?

- Har innholdet i prinsippet om barnets beste forskjellig betydning i hos ulike grupper? Hvordan veier en da? Hva er forskjellig/lik?

- Hvilke deler av familien arbeider dere med vanligvis? Mor/far/barn, Mor/far/barn/besteforeldre/onkler/tanter, evt. nettverk

Diskriminering

- Tror du det finnes diskriminering av romer i barnevern/NAV andre offentlige tjenester?
- Hva går diskrimineringen ut på?/Hvordan greier dere å unngå det?
- Er dette et tema på kontoret ditt?

Hjelpetiltak

- Hvilke brukes oftest og hvorfor.

Omsorgsovertakelse

- Det har blitt diskutert både at det er for få, og for mange omsorgsovertakelser av romske barn. Noen romer har uttalt at barna ikke får opplæring i språk og kultur.
- Har du noen tanker dette?

Plasseringer

- Institusjon/majoritetshjem/rommiljøet/andre minoriteter?
 - Kan du beskrive hvordan en gjør vurdering når det er snakk om en omsorgsovertakelse?
 - Har du vært med på å rekruttere forsterhjem fra rommiljøet i Norge?
 - Hvordan var det? Hvorfor ikke?
 - Vurderes det alltid plasseringer innen miljøet?
- Veiledning og oppfølging til foreldrene, barna etter omsorgsovertakelse, hvordan fungerer det? Hva er tema?

Identitet

- Er identitet et tema når dere snakker med barna? Ungdommer?
- Er identitet et tema når dere snakker med foreldrene?

Marginalisert

- Norske romer må sies å være en marginalisert gruppe i samfunnet.
- Har du noen tanker om hvorfor det er slik, og hva som kan gjøres for å bedre situasjonen?
 - Hvordan ser du for deg romenes posisjon om 20 år?

Avslutning

- Har du noen spørsmål? Noe mer du vil si?
- Hvordan synes du intervjuet har vært?

Utdypende spørsmål

- Kan du klargjøre?
- Hvordan opplevde du det?
- Er dette noe du også har opplevd selv?